
BOSNA I HERCEGOVINA

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice

*Agencija za ravnopravnost spolova
Bosne i Hercegovine*

BOSNIA AND HERZEGOVINA

Ministry for Human Rights and Refugees

*Gender Equality Agency of
Bosnia and Herzegovina*

Gender akcioni plan Bosne i Hercegovine za period od 2018. do 2022. godine

Oktober 2018. godine

SADRŽAJ

SKRAĆENICE	3
UVOD	4
Struktura GAP-a BiH za period od 2018. do 2022. godine	5
STRATEŠKI CILJEVI I PRIORITETI	7
I. STRATEŠKI CILJ 1. Izrada, provođenje i praćenje programa mjera za unapređenje ravnopravnosti spolova u institucijama vlasti, po prioritetnim oblastima	7
I.1. Sprečavanje i suzbijanje nasilja po osnovu spola, uključujući nasilje u porodici kao i trgovinu ljudima	10
I.2. Javni život i donošenje odluka	16
I.3. Rad, zapošljavanje i pristup ekonomskim resursima	18
I.4. Obrazovanje, nauka, kultura i sport	22
I.5. Zdravlje, prevencija i zaštita	26
I.6. Socijalna zaštita	28
I.7. Rod i sigurnost	31
II. STRATEŠKI CILJ 2. Izgradnja i jačanje sistema, mehanizama i instrumenata za postizanje ravnopravnosti spolova	34
II.1. Koordinacija provođenja i nadzor nad provođenjem GAP-a BiH	35
II.2. Praćenje i unapređenje primjene međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova	37
II.3. Jačanje i saradnja institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova	40
II.4. Podizanje svijesti o ravnopravnosti spolova u svim segmentima društva	42
II.5. Podrška institucionalnim i vaninstitucionalnim partnerima u procesu uključivanja principa ravnopravnosti spolova	45
II.6. Praćenje i ocjena napretka u postizanju ravnopravnosti spolova	47
III. STRATEŠKI CILJ 3. Uspostavljanje i jačanje saradnje i partnerstva	49
III.1. Saradnja na regionalnom i međunarodnom nivou	49
III.2. Saradnja s organizacijama civilnog društva, socijalnim partnerima, akademskom zajednicom	51

SKRAĆENICE

ARSMLJPIBiH	Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine
AP UNSCR 1325 u BiH	Akcioni plan za primjenu UNSCR 1325 u Bosni i Hercegovini
BiH	Bosna i Hercegovina
BDBiH	Brčko Distrikt Bosne i Hercegovine
BHAS	Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine
CIKBiH	Centralna izborna komisija Bosne i Hercegovine
CEDAW	Konvencija UN-a o ukidanju svih oblika diskriminacije žena
DEIBiH	Direkcija za evropske integracije Bosne i Hercegovine
EK	Evropska komisija
EU	Evropska unija
FBiH	Federacija Bosne i Hercegovine
FIGAP	Finansijski mehanizam za provođenje Gender akcionog plana
GCFBiH	Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine
GCRS	Gender centar Republike Srpske
GAP BiH	Gender akcioni plan Bosne i Hercegovine 2013 – 2017.
IOM	Međunarodna organizacija za migracije
KO	Koordinacioni odbor
KORS	Komisija za ostvarivanje ravnopravnosti spolova Predstavničkog doma Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine
MCPBiH	Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine
MFTBiH	Ministarstvo finansija i trezora Bosne i Hercegovine
MICS	Istraživanje višestrukih pokazatelja
MSBiH	Ministarstvo sigurnosti Bosne i Hercegovine
MVTEOBiH	Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa
MPBiH	Ministarstvo pravde Bosne i Hercegovine
MVPBiH	Ministarstvo vanjskih poslova Bosne i Hercegovine
MKPBiH	Ministarstvo komunikacija i prometa Bosne i Hercegovine
MLJPIBiH	Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine
NVO	Nevladina organizacija
OSBiH	Oružane snage Bosne i Hercegovine
OSCE	Organizacija za sigurnost i saradnju u Evropi
PSBiH	Parlamentarna skupština BiH
PDPSBiH	Predstavnički dom Parlamentarne skupštine BiH
RS	Republika Srpska
SIPA	Državna agencija za istrage i zaštitu
SIDA	Švedska agencija za međunarodni razvoj
UN	Ujedinjeni narodi
UNDP	Razvojni program Ujedinjenih naroda
UNFPA	Populacijski fond Ujedinjenih naroda
UNICEF	Fond Ujedinjenih naroda za djecu
UNSCR 1325	Rezolucija UN-a Vijeća sigurnosti „Žene, mir, sigurnost“
UN WOMEN	Agencija Ujedinjenih naroda za rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena
USAID	Agencija za međunarodni razvoj Vlade SAD-a
VE	Vijeće Evrope
VMBiH	Vijeće ministara Bosne i Hercegovine
VSTV	Visoko sudsko i tužilačko vijeće Bosne i Hercegovine
ZoRS BiH	Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini

UVOD

Gender akcioni plan BiH (GAPBiH) za period od 2013. do 2017. usvojen je u septembru 2013. godine („Službeni glasnik BiH“, broj 98/13). Vijeće ministara BiH (u daljnjem tekstu: VMBiH) zadužilo je Agenciju za ravnopravnost spolova BiH Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH (u daljnjem tekstu: ARSMLJPIBiH) da koordinira njegovim provođenjem, kao i sve nadležne institucije da se aktivno uključe u realizaciju planiranih aktivnosti.

VMBiH je, na prijedlog MLJPIBiH, usvojio dva izvještaja o realizaciji GAP-a BiH 2013-2017: Izvještaj o realizaciji GAP-a BiH za 2014. godinu, usvojen na 41. sjednici VMBiH, održanoj 28.1.2016, i Izvještaj o provođenju GAP-a BiH za 2015. i 2016. godinu, usvojen na 98. sjednici VMBiH, održanoj 12.4.2017. Završni izvještaj o realizaciji GAP-a BiH izrađen je u toku 2017. godine.

Nakon uspješnog provođenja GAP-a BiH za period od 2013. do 2017. godine, pristupilo se izradi novog, trećeg po redu, GAP-a BiH za period od 2018. do 2022, kao strateškog dokumenta koji sadrži ciljeve, programe i mjere za ostvarivanje ravnopravnosti spolova u svim oblastima društvenog života i rada, u javnoj i privatnoj sferi.

Obaveza Bosne i Hercegovine da izradi GAPBiH proizlazi iz domaćih dokumenata, kao i međunarodnih obaveza, koje je BiH preuzela ratifikacijom konvencija iz oblasti ravnopravnosti spolova, kao što su:

- **Konvencija UN-a o ukidanju svih oblika diskriminacije žena** (CEDAW) iz 1979. godine u čl. 2, 3. i 4. utvrđuje obaveze država potpisnica s ciljem eliminiranja diskriminacije, razvoja i napretka žena, te ubrzavanja ostvarivanja jednakosti među ženama i muškarcima. Te obaveze, između ostalog, uključuju sljedeće:
 - *Države potpisnice trebale bi preduzeti u svim oblastima, naročito u političkim, socijalnim, ekonomskim i oblastima kulture, sve odgovarajuće mjere, uključujući zakonodavne, kako bi osigurale puni razvoj i napredak žena, garantirajući im uživanje ljudskih prava i osnovnih sloboda zasnovano na jednakosti s muškarcima.*
 - *S ciljem ubrzavanja ostvarivanja jednakosti među ženama i muškarcima, usvajanje privremenih mjera u državama potpisnicama koje su imale za cilj ubrzavanje de facto jednakosti među ženama i muškarcima ne treba se smatrati diskriminacijom kao što je definirano u sadašnjoj konvenciji, ali ne treba ni na koji način zahtijevati, kao posljedicu, održavanje nejednakih ili odvojenih standarda; ove mjere treba da budu ukinute kada se postignu ciljevi jednakih mogućnosti i tretmana.*
- **Pekinška deklaracija i Platforma za akciju** iz 1995. godine u poglavlju IV, „Strateški ciljevi i akcije“ predlaže da se u „...svakoj od kritičnih oblasti koje izazivaju zabrinutost, dijagnostičira problem i predlože strateški ciljevi s konkretnim akcijama koje trebaju preduzeti različiti akteri da bi se unaprijedio položaj svih žena, a posebnu pažnju treba obratiti grupama koje su najugroženije.“
 - *Platforma za akciju konstatira da se žene suočavaju s preprekama ka potpunoj jednakosti i napretku zbog faktora kao što su: rasa, životna dob, jezik, nacionalnost, kultura, vjeroispovijest ili invalidnost, zbog toga što pripadaju urođeničkim narodima ili zbog nekog drugog statusa. Mnoge žene nailaze na specifične prepreke koje su u vezi s njihovim porodičnim statusom, posebno ako su jedini roditelji svojoj djeci; kao i u vezi s njihovim društveno-ekonomskim statusom, uključujući tu i životne uslove u ruralnim izoliranim ili siromašnim oblastima.*
 - *Postoje i dodatne prepreke za žene izbjeglice, druge raseljene žene, uključujući i interno raseljene žene imigrante ili migrante, čak i neke žene koje migriraju zbog zaposlenja. Mnoge žene su također posebno ugrožene ekološkim katastrofama, teškim i zaraznim bolestima i različitim oblicima nasilja.*
- **U Preporuci CM/Rec (2007)17** Komiteta ministara Vijeća Evrope „Standardi i mehanizmi za ravnopravnost spolova“ naglašava se da je ravnopravnost spolova briga i odgovornost društva u cjelini. U poglavlju ove preporuke, koje se odnosi na strategije, mehanizme i sredstva za ostvarivanje ravnopravnost spolova, obaveza država-članica, između ostalog, je:

- *usvajanje i provođenje efikasnog periodičnog državnog akcionog plana za ravnopravnost spolova, kao i pokazatelja pomoću kojih bi se mjerili ishod i postignuti napredak tokom pomenutog provođenja, pružala podrška sistematičnom i redovnom izvještavanju i, ako je to neophodno, vršila revizija akcija i strategije kako bi se ciljevi u sklopu spomenutih akcionih planova što bolje ostvarili.*
- **Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini – prečišćeni tekst** („Službeni glasnik BiH“, broj 32/10) u članu 26. tač. c) i d) u kojima se definiraju obaveze ARSMLJPIBiH da u okviru svojih nadležnosti „inicira i koordinira izradu gender akcionog plana Bosne i Hercegovine, u saradnji s entitetskim gender centrima, a koji usvaja Vijeće ministara Bosne i Hercegovine“, a u tački d) da „prati primjenu i koordinira aktivnosti sa svim relevantnim subjektima u procesu provođenja Gender akcionog plana Bosne i Hercegovine iz člana 24. stav (2) ovog zakona;“

Struktura GAP-a BiH za period od 2018. do 2022.

Struktura GAP-a BiH za period od 2018. do 2022. oslanja se na strateške ciljeve, prioritete i mjere prethodnog GAP-a BiH za period od 2013. do 2017. godine, državnu i entitetske strategije razvoja, Strategiju za ravnopravnost muškaraca i žena Evropske unije i druge relevantne strateške dokumente Vijeća Evrope, Evropske unije i Ujedinjenih naroda. To je okvirni strateški dokumenat kojim se daju smjernice za izradu operativnih planova institucija na svim nivoima organizacije vlasti u BiH. Ovim strateškim dokumentom obuhvaćene su sve oblasti društvenog života, ali su utvrđene prioritetne i transverzalne (engl. *cross-cutting*) oblasti, kao i one koje se odnose na jačanje sistema, mehanizama i instrumenata za postizanje ravnopravnosti spolova, te jačanje saradnje i partnerstva. Na ovaj način jasnije su definirane obaveze institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova, te obaveze i odgovornosti resornih ministarstva u svakoj prioritetnoj oblasti.

Za period od 2018. do 2022. GAPBiH sadrži tri strateška cilja u okviru kojih su definirane prioritetne oblasti djelovanja, odnosno programi i mjere potrebni za ostvarivanje tog cilja.

STRATEŠKI CILJ 1. Izrada, provođenje i praćenje programa mjera za unapređenje ravnopravnosti spolova u institucijama vlasti, po prioritetnim oblastima

Prioritetne oblasti:

- I.1. Sprečavanje i suzbijanje nasilja po osnovu spola, uključujući nasilje u porodici kao i trgovinu ljudima
- I.2. Javni život i donošenje odluka
- I.3. Rad, zapošljavanje i pristup ekonomskim resursima
- I.4. Obrazovanje, nauka, kultura i sport
- I.5. Zdravlje, prevencija i zaštita
- I.6. Socijalna zaštita
- I.7. Rod i sigurnost

STRATEŠKI CILJ 2. Izgradnja i jačanje sistema, mehanizama i instrumenata za postizanje ravnopravnosti spolova

Prioritetne oblasti:

- II.1. Koordinacija provođenja i nadzor nad provođenjem GAP-a BiH
- II.2. Praćenje i unapređenje primjene međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova
- II.3. Jačanje i saradnja institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova
- II.4. Podizanje svijesti o ravnopravnosti spolova u svim segmentima društva
- II.5. Podrška institucionalnim i vaninstitucionalnim partnerima u procesu uključivanja principa ravnopravnosti spolova
- II.6. Praćenje i ocjena napretka u postizanju ravnopravnosti spolova

STRATEŠKI CILJ 3. Uspostavljanje i jačanje saradnje i partnerstva

Prioritetne oblasti:

III.1. Saradnja na regionalnom i međunarodnom nivou

III.2. Saradnja s organizacijama civilnog društva, socijalnim partnerima, akademskom zajednicom

Svaka oblast u svakom strateškom cilju sadržavat će:

- kratku analizu stanja, uključujući i važeće domaće i međunarodne propise i dokumente;
- programe mjera u skladu sa ZoRS-om BiH;
- nadležne nosioce odgovornosti i rokove. Primarni nosioci odgovornosti u strateškim ciljevima 2. i 3. su institucionalni mehanizmi za ravnopravnost spolova, a u strateškom cilju 1. primarni nosioci odgovornosti su nadležna tijela državne uprave u skladu sa zakonom utvrđenim djelokrugom;
- obavezu izvještavanja.

Za postizanje sva tri strateška cilja jednako su značajne i **transverzalne oblasti**, koje predstavljaju integralni dio svih navedenih prioritetnih oblasti. Međutim, planiranju i provođenju aktivnosti i mjera djelovanja u ovim oblastima također će se pristupiti strateški, sistemski i multisektorski.

Transverzalne oblasti su:

- Mediji
- Unapređenje položaja višestruko marginaliziranih grupa žena i muškaraca
- Uloga muškaraca
- Usklađivanje privatnog i profesionalnog života

STRATEŠKI CILJEVI I PRIORITETI

I. STRATEŠKI CILJ 1. Izrada, provođenje i praćenje programa mjera za unapređenje ravnopravnosti spolova u institucijama vlasti, po prioritetnim oblastima

Uvod

Članom 24. Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH (ZoRSBiH) utvrđene su obaveze svih institucija vlasti za preduzimanje odgovarajućih mjera radi provođenja odredbi propisanih ovim zakonom i GAP-om BiH.

Da bi preuzete obaveze bile ispunjene, institucije vlasti moraju uspostaviti i provoditi aktivne javne politike i strateške mjere za postizanje ravnopravnosti spolova. Integracija standarda ravnopravnosti spolova u sve oblasti društvenog života (gender mainstreaming) nije samo obaveza institucija za ravnopravnost spolova, već svih nadležnih institucija koje su dužne uvoditi i primjenjivati ove standarde u svom djelokrugu.

U strateškom cilju 1. definirane su obaveze nadležnih institucija vlasti u prioritetnim oblastima u skladu sa ZoRS-om i međunarodnim dokumentima za ravnopravnost spolova. U njima su navedene mjere koje su nadležne vlasti dužne preduzeti u periodu provođenja GAP-a BiH. Rokovi kao i nosioci aktivnosti bit će utvrđeni godišnjim operativnim planovima koji će biti definirani u skladu s nadležnostima institucija propisanim odgovarajućim zakonskim okvirom.

ARSMLJPIBiH, Gender centar FBiH (GCFBiH) i Gender centar RS-a (GCRS) nastavit će pružati stručnu podršku nadležnim institucijama vlasti u provođenju aktivnosti. Aktivnosti ARSMLJPIBiH, GCFBiH i GCRS bit će dodatno definirane u strateškom cilju 2.

Strateški cilj 1. uključuje mjere i aktivnosti u sedam prioritetnih oblasti:

1. sprečavanje i suzbijanje nasilja na osnovu spola, uključujući nasilje u porodici kao i trgovinu ljudima;
2. javni život i donošenje odluka;
3. rad, zapošljavanje i pristup ekonomskim resursima;
4. obrazovanje, nauka, kultura i sport;
5. zdravlje;
6. socijalna zaštita;
7. rod i sigurnost.

Mjere u navedenim oblastima definiraju se prema sljedećoj strukturi:

- uvođenje i primjena međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova, kao obaveza kojima se direktno ili indirektno reguliraju pitanja ravnopravnosti spolova;
- provođenje analiza sa aspekta ravnopravnosti spolova (gender analiza) zakona, strategija, akcionih planova, programa i drugih akata;
- vođenje statističke evidencije, analiza i redovno objavljivanje podataka, razvrstanih prema spolu;
- izrada i provođenje mjera za unapređenje ravnopravnosti spolova u institucijama u skladu s obavezama iz ZoRS-a BiH;
- provođenje obuka o ravnopravnosti spolova;
- provođenje promotivnih aktivnosti, informacionih i kampanja za podizanje svijesti javnosti o ravnopravnosti spolova;
- redovno praćenje i izvještavanje o napretku institucija u primjeni međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova.

Principi za definiranje mjera i aktivnosti institucija:

- **Princip korištenja međunarodnih standarda u oblasti ravnopravnosti spolova**
Prilikom osmišljavanja i provođenja aktivnosti institucije koriste međunarodne standarde u oblasti ravnopravnosti spolova, a posebno standarde koji proizlaze iz dokumenata Ujedinjenih naroda, Vijeća Evrope i Evropske unije. U svakoj oblasti GAP-a BiH nabrojani su osnovni dokumenti iz kojih proizlaze međunarodni standardi.
- **Princip usklađivanja propisa sa ZoRS-om BiH**
U skladu s članom 24. stav (3) ZoRS-a BiH, svi zakoni, podzakonski akti, strategije i akcioni planovi moraju se usklađivati s odredbama ovog zakona i s međunarodnim standardima u oblasti ravnopravnosti. Usvojeni međunarodni dokumenti zahtijevaju uvođenje odredbi za postizanje ravnopravnosti spolova i zabranu diskriminacije na osnovu spola u pravni sistem, a ne samo u zakone kojima se direktno reguliraju pitanja ravnopravnosti spolova i diskriminacije.
- **Princip otklanjanja diskriminacije na osnovu spola**
Aktivnosti institucija bit će usmjerene na otklanjanje uzroka koji dovode do diskriminacije na osnovu spola, koja nastaje zbog bioloških razlika između osoba ženskog i muškog spola, ali i onih sociološki i kulturološki uslovljenih razlika između muškaraca i žena.
- **Princip ravnopravnosti spolova**
U skladu s potrebama, aktivnosti iz GAP-a BiH trebalo bi da budu usmjerene na postizanje ravnopravnosti spolova kako bi se osiguralo da osobe muškog i ženskog spola imaju jednak status, jednake mogućnosti za ostvarivanje svih prava, jednaku korist od ostvarenih rezultata, te da su jednako prisutne u svim oblastima javnog i privatnog života. Aktivnosti GAP-a BiH bit će usmjerene na osnaživanje žena u onim oblastima u kojima su one posebno isključena grupa uvođenjem posebnih mjera predviđenih ZoRS-om BiH.
- **Princip saradnje sa institucijama za ravnopravnost spolova**
Prilikom osmišljavanja i provođenja aktivnosti iz GAP-a BiH bilo bi neophodno da institucije kontinuirano sarađuju s institucijama za ravnopravnost spolova (ARSMLJPIBiH, GCFBiH i GCRS) kako bi se međusobni kapaciteti koristili za postizanje efikasnih, efektivnih i održivih rezultata.
- **Princip analize uticaja budžeta na različite potrebe žena i muškaraca (rodno odgovorno budžetiranje)**
Prilikom planiranja aktivnosti i izrade analiza stanja u pojedinačnim oblastima neophodno je da svaki budžetski korisnik izvrši analizu kako bi se ocijenio uticaj postojećih budžetskih sredstava na zadovoljavanje različitih potreba žena i muškaraca. Ova analiza trebalo bi da posluži kao osnov za planiranje aktivnosti po oblastima GAP-a BiH.
- **Princip saradnje s nevladinim organizacijama**
U planiranju i provođenju aktivnosti nadležne institucije bi, po potrebi, trebalo da sarađuju s nevladinim organizacijama u onim oblastima u kojima su nevladine organizacije izgradile kapacitete za rad na pitanjima ravnopravnosti spolova. Nevladine organizacije koje rade s krajnjim korisnicima imaju informacije o potrebama tih grupa i mogu doprinijeti efikasnijem provođenju aktivnosti iz GAP-a BiH.
- **Princip unapređenja održivosti aktivnosti**
Prilikom kreiranja i provođenja aktivnosti iz GAP-a BiH u institucijama, svi nosioci odgovornosti dužni su preduzeti odgovarajuće mjere definirane članom 24. ZoRS-a BiH. Ovo uključuje:
 - donošenje programa mjera radi postizanja ravnopravnosti spolova u svim oblastima i na svim nivoima vlasti,
 - donošenje novih ili izmjenu i dopunu postojećih zakona i drugih propisa radi usklađivanja s odredbama ovog zakona i međunarodnim standardima za ravnopravnost spolova,

- provođenje aktivnosti i mjera iz GAP-a BiH kroz redovne programe rada uz osiguranje budžetskih sredstava,
- osiguranje prikupljanja, vođenja, analize i prikazivanja statističkih podataka razvrstanih po spolu.

Svi nosioci aktivnosti dužni su, prilikom izrade prijedloga aktivnosti za provođenje GAP-a BiH, analizirati stanje spolova u određenoj oblasti te predložiti mjere za otklanjanje uočene neravnopravnosti spolova u toj oblasti.

- **Princip uključivanja transverzalnih oblasti**

Prilikom planiranja aktivnosti u institucijama, neophodno je uključivati oblasti koje su transverzalne, odnosno koje se prožimaju kao integralni dio svake prioritetne oblasti.

Transverzalne oblasti su:

- Mediji

Stereotipi i predrasude su osnovni uzrok neravnopravnosti spolova i diskriminacije na osnovu spola, te bi sve aktivnosti trebalo da budu usmjerene na promjenu svijesti o ravnopravnosti spolova kod šire i stručne javnosti. S obzirom na to da mediji imaju veliki uticaj na društvene promjene, medijska promocija ravnopravnosti spolova, kao principa ljudskih prava, može ubrzati strukturalne promjene ka ravnopravnosti spolova.

- Unapređenje položaja višestruko marginaliziranih grupa žena i muškaraca

Otežavajuća okolnost za ostvarivanje prava je diskriminacija i isključenost po više različitih osnova kao što su: spol i dob, spol i pripadnost nacionalnoj manjini, spol i imovno stanje, spol i invaliditet, seksualna orijentacija, rodni identitet i spolne karakteristike. Prilikom planiranja aktivnosti potrebno je posebnu pažnju obratiti na specifične potrebe višestruko isključenih grupa, odnosno osoba izloženih višestrukoj diskriminaciji, uključujući rodne aspekte i probleme.

- Uloga muškaraca

Neravnopravnost spolova i diskriminacija na osnovu spola su pitanja koja utiču na ostvarivanje prava i žena i muškaraca. Radi efikasnog rada na otklanjanju neravnopravnosti spolova i diskriminacije na osnovu spola, neophodno je podsticati veće uključivanje muškaraca kao prirodnih partnera. Uključivanje muškaraca i dječaka u sve segmente ravnopravnosti spolova dovodi do smanjenja nasilja u kojima su počinioci muškarci, vodi ka unapređenju partnerskih i porodičnih veza, jača inicijative ženskog pokreta, utiče na poboljšanje zdravlja i žena i muškaraca, dječaka i djevojčica, te dovodi do ubrzanja i efikasnosti svih drugih intervencija na polju ravnopravnosti spolova.

- Usklađivanje privatnog i profesionalnog života

Rodni stereotipi i podjela na rodne uloge utiču na društvene modele koji ženu često drže odgovornom za porodični i privatni život (za neplaćeni rad), a muškarca za javnu sferu i poslovni život (za plaćeni rad). Ovo rezultira nejednakom podjelom domaćih i porodičnih obaveza, što je jedan od glavnih razloga za diskriminaciju žena na tržištu rada, ograničavajući njihovo političko i društveno učešće. Zbog toga je potrebno podsticati mjere za usklađivanje privatnog i profesionalnog života kao što je, između ostalog, razvoj poslovne prakse koja uvažava porodični život i jednako je dostupna ženama i muškarcima.

- **Princip koordinacije, saradnje i poštivanja ustavom ustanovljene podjele nadležnosti**

ARSMLJPIBiH, GCRS i GCFBiH će u postupku izrade i provođenja GAP-a BiH poštivati princip koordinacije, saradnje i poštivanja ustavima ustanovljene podjele nadležnosti. Pritom, ARSMLJPIBiH koordinira procesom izrade i provođenja ovog plana tako da u tom procesu ostvaruje saradnju sa GCRS-om i GCFBiH, koji preuzimaju koordinaciju i saradnju s institucionalnim i vaninstitucionalnim partnerima na nivou entiteta i lokalnih zajednica u oblastima koje su u nadležnosti entiteta i lokalnih samouprava. U ovom procesu uzimaju se u obzir važeći zakoni, politike, strategije i prioriteta entiteta kako u planiranju ciljeva, mjera i aktivnosti, tako i prilikom izvještavanja. GCRS i GCFBiH imaju obavezu poštivati nadležnosti

ustanovljene na nivou Bosne i Hercegovine. Planovi i izvještaji o napretku realizacije GAP-a BiH podnositi će se na usvajanje nadležnim organima Bosne i Hercegovine, RS-a i Federacije BiH. Ovaj princip podrazumijeva i obavezu razmjene informacija, međusobnog izvještavanja o napretku i preprekama, te promociju i razmjenu iskustava i dobrih praksi u Bosni i Hercegovini, regiji i na međunarodnom nivou.

Prioritetne oblasti u okviru strateškog cilja 1.

I.1. Sprečavanje i suzbijanje nasilja po osnovu spola, uključujući nasilje u porodici kao i trgovinu ljudima

Uvod

Bosna i Hercegovina, čiji je cilj da se u narednom periodu priključi evropskim integracijama, ima zadatak da uskladi svoje propise s međunarodnim dokumentima kojima se regulira pitanje nasilja i trgovine ljudima (trafficking). Ovi dokumenti su mnogobrojni, a najvažnije je istaći sljedeće: **CEDAW**; **Deklaraciju UN-a o eliminaciji nasilja nad ženama (A/RES/48/104, 20.12.1993)**; **Rezoluciju Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda 1325 – Žene, mir i sigurnost**; **Pekinšku deklaraciju i platformu za akciju**, usvojenu na Četvrtoj svjetskoj konferenciji žena u Pekingu 1995. godine, **Konvenciju Vijeća Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici i Preporuku Vijeća Evrope Rec (2002)5**. Vijeće Evropske unije je 8. 12. 2008. usvojilo Smjernice Evropske unije o suzbijanju nasilja i svih oblika diskriminacije žena i djevojčica¹.

Država Bosna i Hercegovina je po članu II. Ustava obavezna osigurati najviši nivo međunarodno priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda. Ustav Bosne i Hercegovine pruža zaštitu od zlostavljanja, nehumanog i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (stav 3 (b)); pravo na fer suđenje u građanskim i krivičnim postupcima (stav 3 (e)); pravo na privatni i porodični život i smještaj (stav 3 (f)).

Ustav Bosne i Hercegovine garantira najviši stepen međunarodno priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda time što je u njega inkorporirano 15 najvažnijih instrumenata za zaštitu ljudskih prava. Obaveza Bosne i Hercegovine da primijeni najviše međunarodno priznate standarde ljudskih prava proizlazi iz Dejtonskog mirovnog sporazuma. U Ustavu Bosne i Hercegovine predviđa se da su "opći principi međunarodnog prava sastavni dio pravnog poretka Bosne i Hercegovine i entiteta".

Također, zabranjuje se diskriminacija, te garantira uživanje prava i sloboda predviđenih ovim dokumentom svim licima bez razlike po bilo kojem osnovu, uključujući i spol. Stoga, u skladu sa Ustavom Bosne i Hercegovine, država mora osigurati prava i slobode. Nasilje nad ženama, kao izraz neravnoteže moći i neravnopravnosti spolova, prisutno je vijekovima u svim fazama historijskog razvoja, u svim društvima bez obzira na politički i ekonomski sistem, bogatstvo, rasu ili kulturu. Od rođenja do smrti žene se suočavaju s diskriminacijom i nasiljem od države, zajednice i porodice. Najmanje svaka treća žena na svijetu tokom svog života bit će žrtva nasilja.

Prema ZoRS-u BiH, nasilje na osnovu spola je „**svako djelovanje kojim se nanosi ili može biti nanesena fizička, psihička, seksualna ili ekonomska šteta ili patnja, kao i prijetnja takvim djelovanjem koje sputava osobu ili grupu osoba da uživa u svojim ljudskim pravima i slobodama u javnoj i privatnoj sferi života**“. Definicije nasilja u porodici date su u Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske i Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici Federacije BiH.

U Bosni i Hercegovini veliki broj žena suočava se s problemom porodičnog nasilja. Naše društvo izgrađeno je na duboko patrijarhalnim temeljima, tako da žene žrtve nasilja ne uživaju podršku društva i suočene su s tradicionalnim predrasudama i nerijetko nastavljaju život s nasilnom osobom, prvenstveno zbog ekonomske zavisnosti i straha za djecu.

¹En, EU Guidelines on violence against women and girls and combating all forms of discrimination against them.

Trgovina ljudima, naročito trgovina ženama radi prostitucije, problem je koji je posljednjih godina izuzetno aktuelan u Bosni i Hercegovini. Naime, otvaranje državnih granica, prelazak na tržišnu ekonomiju, povećanje nezaposlenosti i siromaštva, raspad državne strukture i smanjenje kontrole kretanja u nekim dijelovima Evrope, stvorili su povoljne uslove za razvoj ilegalne trgovine, a posebno trgovine ljudima radi seksualnog iskorištavanja i na teritoriji naše države.

Ocjena stanja

U periodu provođenja GAP-a BiH za period od 2013. do 2017. postignut je napredak u domenu uspostavljanja zakonodavnog, strateškog i institucionalno - operativnog okvira za zaštitu i prevenciju **sprečavanja i suzbijanja nasilja po osnovu spola, uključujući nasilje u porodici, kao i trgovinu ljudima.**

Nasilje na osnovu spola

BiH je 7. 11. 2013. postala šesta zemlja članica Vijeća Evrope (VE) koja je ratificirala **Konvenciju Vijeća Evrope o prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija)**. U skladu s obavezama preuzetim ratificiranjem Konvencije, VMBiH je 23. 7. 2015, donio Odluku o usvajanju **Okvirne strategije za provođenje Konvencije o prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini za period od 2015. do 2018. godine.**² Osim toga, u RS-u i FBiH donesene su i provode se entitetske **strategije za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici**. U RS-u se provodi **Strategija za suzbijanje nasilja u porodici u RS-u (2014-2019)**, čijim provođenjem koordinira Ministarstvo porodice, omladine i sporta RS-a. Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici i samom Strategijom uspostavljen je **Savjet za borbu protiv nasilja u porodici RS-a**, kao mehanizam za praćenje primjene Zakona o zaštiti od nasilja u porodici RS-a i ove strategije. Vlada Federacije BiH donijela je **Strategiju za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici (2013-2017)**³ u okviru koje se provode i obaveze koje je Bosna i Hercegovina preuzela ratifikacijom Istanbulske konvencije. Za izradu i praćenje provođenja Strategije **Vlada FBiH je formirala i stručni tim** u kojem su predstavnici i predstavnice svih nadležnih institucija i nevladinih organizacija predstavljenih kroz Sigurnu mrežu, te jednog broja eksperata. Stručni tim, osim što je izradio tekst Strategije, priprema izvještaje i godišnje akcione planove s aktivnostima koje postaju sastavni dio planova rada nadležnih institucija.

Izvještaj o provođenju Okvirne strategije za 2015/2016. bilježi napredak u ostvarivanju ciljeva i mjera. Izazov u provođenju Okvirne strategije jeste činjenica da Vlada RS-a nije prihvatila njeno provođenje na teritoriji ovog entiteta. Iz istih razloga ni planirano Koordinaciono tijelo za provođenje Strategije nije formirano, tako da tu ulogu obavlja ARSMLJPIBiH. Činjenica da Okvirna strategija nije prepoznata u RS-u kao obavezujuća javna politika onemogućava njenu konzistentnu, efikasnu i koordiniranu primjenu na teritoriji cijele BiH. Naime, Vlada RS-a nije dala saglasnost za provođenje Okvirne strategije uz obrazloženje da je, prema ustavnoj podjeli nadležnosti u BiH, nasilje nad ženama i nasilje u porodici u nadležnosti entiteta, ali preduzima sve neophodne mjere za direktnu primjenu Istanbulske konvencije u RS-u.

S ciljem provođenja obaveza iz Istanbulske konvencije, Vlada RS-a zadužila je GCRS kao koordinaciono tijelo RS-a za provođenje, praćenje provođenja i izvještavanje Vlade RS-a o programima i mjerama prema Konvenciji, uključujući saradnju s organima i organizacijama u RS-u, BiH i Vijeću Evrope u vezi s ovom konvencijom. Istovremeno, zadužena su sva ministarstva i republički organi i organizacije da sarađuju sa GCRS-om na ispunjavanju obaveza iz Konvencije.

Na inicijativu GCRS-a, novi krivični zakon RS-a usaglašen je sa Istanbulskom konvencijom uvođenjem novih krivičnih djela predviđenih ovom konvencijom. Također, definira se krivično djelo iz mržnje, koje uključuje i seksualnu orijentaciju kao jedan od osnova. Krivično djelo povrede

² „Službeni glasnik BiH“, broj 75/15

³ „Službene novine Federacije BiH“, broj 22/13

ravnopravnosti građana uključuje seksualnu orijentaciju kao osnov za razlikovanje. Krivično djelo javnog izazivanja i podsticanja nasilja i mržnje također uključuje seksualno opredjeljenje kao jedan od osnova za krivičnu odgovornost i sankcioniranje. Usaglašen je Krivični zakonik RS-a s Preporukom CM/Rec 2010(5) Komiteta ministara Vijeća Evrope o mjerama borbe protiv diskriminacije zasnovane na seksualnoj orijentaciji i rodnom identitetu, tako što je u obilježju krivičnog djela učinjenog iz mržnje, kao i krivičnog djela javnog izazivanja i podsticanja nasilja i mržnje sadržana, između ostalog, seksualna orijentacija i rodni identitet.

Godine 2016. usvojen je Zakon o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona FBiH u kojem je data definicija krivičnog djela iz mržnje, uključujući i ona učinjena zbog spola, seksualne orijentacije ili rodnog identiteta druge osobe, gdje će se takvo postupanje uzimati kao otežavajuća okolnost, ako ovim zakonom nije izričito propisano teže kažnjavanje za kvalificirani oblik krivičnog djela učinjenog iz mržnje. Za kvalificirane oblike krivičnih djela ubistva, teške tjelesne ozljede i silovanja, učinjenih iz mržnje, propisane su odgovarajuće kazne zatvora, a za kvalificirani oblik krivičnog djela oštećenja tuđe stvari učinjenog iz mržnje propisana je novčana kazna ili kazna zatvora do jedne godine. Ovo su pozitivni koraci u nastojanju da se krivična djela počinjena iz mržnje prepoznaju i sankcioniraju.

Usvojen je novi **Zakon o zaštiti od nasilja u porodici u FBiH⁴** te **Zakon o zaštiti od nasilja u porodici RS⁵**. Dodatno je unaprijeđena zaštita žrtava nasilja u porodici, kao i koordinirano i efikasno djelovanje subjekata zaštite. Ovi zakoni su u značajnoj mjeri usklađeni sa Istanbulsom konvencijom. U okviru provođenja Zakona u FBiH predviđeno je donošenje šest pravilnika, a do sada su donesena četiri.

S ciljem osiguranja ujednačenog pristupa pravnoj pomoći, 2016. godine usvojen je Zakon o pružanju besplatne pravne pomoći BiH⁶. Ovim zakonom propisuju se oblici ostvarivanja besplatne pravne pomoći, subjekti za pružanje i korisnici besplatne pravne pomoći, uslovi i način za njeno ostvarivanje, finansiranje i kontrolu, kao i nadzor nad provođenjem ovog zakona. Na entitetskom nivou usvojen je Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći RS⁷, dok se pravni okvir u Federaciji BiH sastoji od devet zakona o pružanju besplatne pravne pomoći na nivou kantona. Samo u Srednjobosanskom kantonu još uvijek nije regulirana ova oblast. Također, osim zavoda, besplatnu pravnu pomoć nude i nevladine organizacije. Pri Apelacionom sudu BDBiH primjenjuje se Zakon o kancelariji za pravnu pomoć⁸.

Provođenjem GAP-a BiH u periodu od 2013. do 2017, te entitetskih strategija za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici uspostavljene su **osnove za održivost multidisciplinarnog pristupa zaštiti i prevenciji rodno zasnovanog nasilja**. Entitetskim zakonima o zaštiti od nasilja u porodici uspostavljena je obaveza formiranja koordinacionih tijela, multisektorskih timova i potpisivanja protokola o saradnji na nivou općina, odnosno kantona u FBiH. U RS-u od 2013. godine djeluje Opći protokol o postupanju u slučajevima nasilja u porodici. U FBiH su, osim potpisanih protokola i uspostavljenih koordinacionih tijela, doneseni i kantonalni programi mjera, provode se kontinuirane obuke profesionalaca u relevantnim oblastima, kao i državnih službenika u nadležnim institucijama. Intenziviran je rad s počiniocima nasilja. Pokrenute su aktivnosti na uvođenju sistemskog načina prikupljanja podataka i elektronskih evidencija.

GCFBiH je uspostavio **elektronsku bazu podataka o prijavljivanju slučajeva nasilja u porodici** u policiji, praćenju zaštitnih mjera koje obavljaju centri za socijalni rad, smještaju u sigurne kuće što obavljaju nevladine organizacije koje imaju ovaj oblik smještaja i prijavljivanje na SOS telefon 1265. Provedene su obuke i upotreba baze podataka je počela. GCFBiH redovno prikuplja i statističke podatke pravosudnih organa u FBiH o krivičnim djelima s elementima nasilja na osnovu spola. U RS-u također postoji inicijativa za uspostavljanje elektronske baze podataka, u saradnji s Misijom OSCE-

4, „Službene novine Federacije BiH”, broj 20/13,

5, „Službeni glasnik Republike Srpske”, br. 102/12 i 108/13,

6 „Službeni glasnik BiH”, broj 83/16

7 Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći RS („Službeni glasnik Republike Srpske”, br. 120/08, 89/13 i 63/14)

8 „Službeni glasnik BD”, br 19/07.

a u BiH. Aktivnost je planirana za 2018. godinu, a MUPRS-a iskazao je interes i spremnost da uđe u ovaj proces.

U RS-u nadležnost za praćenje primjene Zakona o zaštiti od nasilja u porodici ima Ministarstvo porodice, omladine i sporta RS-a, kojem svi subjekti zaštite dostavljaju podatke i izvještaje o slučajevima nasilja u porodici, a u skladu s Pravilnikom o sadržaju evidencije i izvještaja o nasilju u porodici. GCRS u okviru svoje nadležnosti prikuplja statističke podatke, te redovno prati i analizira stanje rodno zasnovanog nasilja na području RS-a.

Raspoloživi statistički podaci i različito regulirani načini njihovog prikupljanja na nivou entiteta potvrđuju činjenicu da u BiH još uvijek **ne postoji jedinstvena metodologija prikupljanja podataka o rodno zasnovanom nasilju**, kako bi se mogli prikazati podaci za nivo BiH, posebno u svhu izvještavanja prema međunarodnim obavezama kojima se regulira ova oblast.

U izvještajnom periodu 2013. godine provedeno je **Istraživanje o rasprostranjenosti i karakteristikama nasilja nad ženama u BiH**, kao prvo anketno istraživanje na reprezentativnom uzorku u BiH. U toku je provođenje **Ankete o dobrobiti i sigurnosti žena u državama članicama OSCE-a, uključujući u BiH, s akcentom na rodno zasnovanom nasilju**, tokom 2017. i 2018. godine. Upoređivanje podataka i nalaza ova dva istraživanja trebalo bi da omoguće ocjenu stanja, odnosno da li je došlo do promjena u periodu od 2013. do 2017. Nadalje, anketom će biti osigurani dokazi i podaci koji će pomoći predstavnicima vlasti da unaprijede svoje politike rada, usluge pružanja pomoći, te povećaju sigurnost žena u BiH.

MLJPIBiH i USAID potpisali su u septembru 2015. godine **Sporazum o grantu** u iznosu od 1,75 miliona dolara, u okviru kojeg je 750.000 dolara predviđeno za **rješavanje pitanja rodno zasnovanog nasilja**. ARSMLJPIBiH je, s ciljem promptne realizacije pomenutog granta, odmah po potpisivanju izvršio analizu i procjenu potreba u sektoru, realizirao opsežne i kontinuirane konsultacije s relevantnim akterima, a posebno gender mehanizmima u vezi s identifikacijom prioriteta i modaliteta provođenja. Cilj projekta, čije je provođenje počelo 2017. godine, jeste **povećanje kvaliteta usluga i jednak pristup svih žrtava prevenciji i zaštiti od rodno zasnovanog nasilja u BiH**. Provođenje projekta počelo je 1. 6. 2017, a završetak je planiran za kraj 2019. godine.

U međuvremenu je GCRS obavijestio ARSMLJPIBiH da navedena sredstva granta neće biti realizirana na teritoriji RS-a, u skladu s donesenim odlukama Vlade i Narodne skupštine RS-a, kojima se ne prihvata provođenje Okvirne strategije za provođenje Istanbulske konvencije u RS-u, te da Vlada RS-a kontinuirano pruža podršku radu i jačanju kapaciteta GCRS-a, u skladu s opredijeljenošću Vlade RS-a ka potpunom poštivanju međunarodnih konvencija, deklaracija i standarda u oblasti ravnopravnosti spolova.

Potrebno je nastaviti napore na usklađivanju zakona, podzakonskih akata, javnih politika i praksi u ostvarivanju prava na zaštitu, kao i u dostupnosti pomoći i podrške žrtvama rodno zasnovanog nasilja u BiH.

Trgovina ljudima

U oblasti trgovine ljudima unaprijeđen je zakonodavni i strateški okvir. Izmjenama Krivičnog zakona BiH⁹ iz 2015. godine revidiran je i pooštren kazneni okvir za pojedine oblike krivičnog djela međunarodne trgovine ljudima i navođenja na prostituciju. Izmjenama krivičnih zakona BiH, FBiH¹⁰ RS-a¹¹ i BDBiH¹² odredbe vezane za procesuiranje trgovine ljudima usklađene su s odgovarajućim odredbama Krivičnog zakona BiH i međunarodnim standardima inkriminacije trgovine ljudima.

VMBiH je u decembru 2015. godine usvojio **Akcioni plan suprotstavljanja trgovini ljudima u Bosni i Hercegovini za period od 2016. do 2019. godine.** Akcioni plan je strateški usmjeren na unapređenje sistema podrške za borbu protiv trgovine ljudima u BiH, na efikasno krivično gonjenje trgovine ljudima i povezane zločine, na preveniranje trgovine ljudima smanjenjem rizika i efikasnu zaštitu i pomoć žrtvama trgovine ljudima, te na jačanje partnerstva i saradnje između aktera uključenih u suprotstavljanje trgovine ljudima. U realizaciji aktivnosti ovog akcionog plana učestvuju policijski i pravosudni organi na svim nivoima vlasti u BiH, kao i nadležna ministarstva zdravlja i socijalne zaštite, ministarstva za pitanja rada i druge institucije u skladu sa ustavnim i zakonskim nadležnostima.

Također, u RS-u je okončano provođenje **Akcionog plana suprotstavljanja trgovini ljudima za period od 2013. do 2016. i usvojen novi plan za period od 2016. do 2019.** U izradi oba planska dokumenta primijenjeni su standardi za ravnopravnost spolova, odnosno borbu protiv nasilja nad ženama. Ministarstvo unutrašnjih poslova RS-a je u augustu 2014. usvojilo Akcioni plan MUP-a RS-a za borbu protiv organiziranog kriminala za period od 2014. do 2016, kojim se propisuju mjere preventivnog i represivnog karaktera s ciljem sprečavanja trgovine i krijumčarenja ljudi, te drugih pojava oblika.

Odsjek za borbu protiv trgovine ljudima Ministarstva sigurnosti BiH (u daljnjem tekstu: MSBiH) formirao je **regionalne monitoring timove** u koje su imenovani **predstavnici svih nadležnih institucija i ovlaštenih organizacija** koje rade na aktivnostima borbe protiv trgovine ljudima. Svrha regionalnih monitoring timova je **uspostavljanje dodatnih kapaciteta** za poboljšanje funkcionalnih veza između nadležnih organa vlasti i nevladinih organizacija u BiH koje učestvuju u provođenju aktivnosti na suzbijanju i sprečavanju trgovine ljudima. Ovakvo institucionaliziranje međusobnih veza i saradnje svih subjekata, posebno onih koji djeluju na regionalnom i lokalnom nivou, veoma je važno, posebno imajući u vidu činjenicu da su žrtve trgovine ljudima pripadnici regionalnih i lokalnih zajednica gdje skoro isključivo ostvaruju svoja prava i obaveze. Stoga, plansko i usklađeno djelovanje regionalnih i lokalnih institucija i organizacija je neophodno kako bi se unaprijedio sistem identifikacije žrtava i osigurala njihova odgovarajuća rehabilitacija, reintegracija i resocijalizacija, te da bi se djelovalo preventivno na uzroke koji dovode do viktimizacije i reviktimizacije žrtava trgovine ljudima. MSBiH je do sada organizirao edukacije o temi prepoznavanja i postupanja sa žrtvama trgovine ljudima, posebno djece i žena, za centre za socijalni rad i resorna kantonalna ministarstva. Također, postoji redovan sistem obavještanja, uz korištenje jedinstvenog obrasca za prikupljanje podataka o potencijalnim i/ili identificiranim žrtvama trgovine ljudima u BiH.

Institucije i organizacije uključene u borbu protiv trgovine ljudima u svom radu treba da posvete značajnu pažnju osjetljivim kategorijama, koje se nalaze u većoj opasnosti da postanu žrtve trgovine ljudima, kao što su: djeca, žene, žene romske nacionalnosti, žene s invaliditetom, raseljene žene, žene slabijeg imovinskog stanja i druge ugrožene grupe.

S ciljem osnaživanja sistema zaštite žrtava trgovine ljudima u BiH, te ispunjavanja strateških i akcionih ciljeva za suprotstavljanje trgovini ljudima u 2015. godini, MSBiH je izradio dokument „**Vodič za multidisciplinarnu saradnju u procesu rehabilitacije, resocijalizacije, reintegracije i repatrijacije žrtava trgovine ljudima u BiH**“ koji je praktično uputstvo svim učesnicima koji rade na

⁹ „Službeni glasnik BiH“, broj 40/15

¹⁰ „Službene novine FBiH“, broj 46/16

¹¹ „Službeni glasnik RS“, broj 67/13

¹² „Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH“, broj 33/13

procesu zaštite žrtava trgovine ljudima, posebno kada je riječ o zaposlenima u centrima za socijalnu zaštitu.

Nastavak aktivnosti usmjerenih na borbu protiv trgovine ljudima, te sprečavanju i suzbijanju ovog fenomena podrazumijeva, između ostalog, dalje jačanje koordinacije za poboljšanu pomoć žrtvama i efikasnije krivično gonjenje trgovaca ljudima. Institucionalni mehanizmi za ravnopravnost spolova će i dalje provoditi aktivnosti na podizanju svijesti o problemu trgovine ljudima, naročito ženama i djevojčicama radi prostitucije i seksualnih usluga, te preventivno djelovanje na otklanjanju uzroka koji dovode do trgovine ljudima, posebno među ranjivim kategorijama.

Mjere

Osnovni cilj koji se želi postići predviđenim mjerama je **sprečavanje i suzbijanje nasilja na osnovu spola u javnoj i privatnoj sferi, kao i svih oblika trgovine ljudima uspostavljanjem efikasnog sistema zaštite i prevencije.**

- I.1.1. Uvođenje i primjena međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova, kao obaveza kojima se direktno ili indirektno regulira sprečavanje i suzbijanje nasilja na osnovu spola, uključujući nasilje u porodici, kao i trgovine ljudima;
- I.1.2. Redovno sistematsko prikupljanje, analiza i objavljivanje podataka i informacija o tipovima i obimu nasilja na osnovu spola, uključujući nasilje u porodici, kao i o trgovini ljudima;
- I.1.3. Uspostavljanje efikasnog sistema zaštite i prevencije nasilja na osnovu spola, kao i prevencije i kažnjavanja trgovine ljudima, naročito ženama i djecom, uključujući zaštitu potencijalnih i stvarnih žrtava, njihovu rehabilitaciju i sudsko gonjenje počinitelja;
- I.1.4. Provođenje aktivnosti državne i entitetskih strategija i akcionih planova za prevenciju i borbu protiv nasilja na osnovu spola, uključujući nasilje u porodici, te za prevenciju i borbu protiv trgovine ljudima;
- I.1.5. Provođenje ili podrška istraživanjima o razmjerama i aspektima problema nasilja na osnovu spola, uključujući nasilje u porodici, kao i trgovine ljudima;
- I.1.6. Provođenje edukativnih programa za profesionalce, pružaoce usluga, uključujući i posebne obuke za prevenciju i suzbijanje nasilja na osnovu spola i trgovine ljudima, uključujući identificiranje i pomoć žrtvama, te zaštitu njihovih ljudskih prava;
- I.1.7. Podrška programima psihosocijalnog tretmana počinitelja ili onih koji pribjegavaju nasilnom ponašanju u porodici i drugim sredinama, kao i programima za reintegraciju žrtava nasilja i trgovine ljudima u društvo, uključujući i reintegraciju u obrazovni sistem i na tržište rada;
- I.1.8. Provođenje promotivnih aktivnosti, informativnih i kampanja za podizanje svijesti javnosti u pogledu nasilja nad ženama kao kršenju ljudskih prava, uključujući i konkretne poruke upućene dječacima i muškarcima o njihovoj odgovornosti u pogledu prevencije i ukidanja nasilja nad ženama i u porodici;
- I.1.9. Provođenje promotivnih aktivnosti, informativnih i kampanja za podizanje svijesti žena, djevojaka i djevojčica, kao naročito ugroženih kategorija o pojavi trgovine ljudima;
- I.1.10. Praćenje i izvještavanje o pojavnim oblicima nasilja na osnovu spola, kao i trgovine ženama i djevojčicama i preduzetim mjerama za suzbijanje ovih pojava.

Nosioci odgovornosti: Organi vlasti na državnom i entitetskom nivou, organi Brčko Distrikta BiH, kantonalni i organi jedinica lokalne samouprave, u skladu s resornim nadležnostima propisanim važećim zakonskim propisima.

Rok za provođenje: 2018 - 2022.

I.2. Javni život i donošenje odluka

Uvod

Ideja parlamentarne demokratizacije počiva na zastupljenosti svih njenih građana i građanki. Društvo bez punog učešća žena i muškaraca u donošenju odluka je nedemokratizirano društvo. **Konvencija UN-a o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena usvojena 1979. godine, Pekinška deklaracija i Platforma za akciju iz 1995. godine, Preporuka Rec (2003) 3** Vijeća ministara zemljama članicama o ravnopravnom učešću žena i muškaraca u političkom i javnom donošenju odluka, usvojena 2003. godine, daju smjernice zemljama članicama za uključivanje ravnomjernog broja žena i muškaraca u donošenje odluka na svim nivoima vlasti. Izgradnja savremenog društva zavisi, između ostalog, i od ženskih radnih sposobnosti, njihovih iskustava i stavova. Nedostatak ravnoteže između društvenog uticaja žena i muškaraca znači redukciju u mnogim mogućnostima bosanskohercegovačkog društva. Kao što se navodi u izvještaju Svjetske banke iz 1999. godine, demokratija i ravnomjerna zastupljenost spolova garantiraju bolji ekonomski razvoj. Također, **Rezolucijom Vijeća sigurnosti UN-a 1325 (2000), te Rezolucijom Evropskog parlamenta o učešću žena u mirnom rješavanju sukoba (2000/2025(INI))** pozivaju se države članice da preduzmu odgovarajuće mjere kako bi unaprijedile položaj žena u društvu i spriječile svaki oblik nasilnog rješavanja problema.

Ravnopravno učešće i podjela odgovornosti žena i muškaraca u javnom životu i prilikom donošenja odluka definirano je **članom 20. ZoRS-a BiH**. Pitanje ravnopravnosti spolova u BiH mora postati dio svake progresivne politike, na svim nivoima i u svim sferama. Radi bržeg postizanja ravnopravne zastupljenosti spolova u kreiranju politika i donošenju odluka na svim nivoima organiziranja vlasti u BiH, prilikom noveliranja Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH, član 20. usklađen je s Preporukom (2003)3 Odbora ministara Vijeća Evrope, kojom se propisuje da: „Ravnopravna zastupljenost spolova postoji u slučaju kada je jedan od spolova zastupljen najmanje u procentu od 40% u državnim organima na svim nivoima organizacije vlasti i organima lokalne samouprave, uključujući zakonodavnu, izvršnu i sudsku vlast, političke stranke...”

Ocjena stanja

Realizirane su različite zakonske i političke mjere s ciljem povećanja učešća i uticaja žena u javnom i političkom životu. Međutim, **žene su, sa izuzetkom pravosuđa, i dalje manje zastupljeni spol u javnom životu i donošenju odluka, i primjetan je trend tradicionalnog poimanja rodni uloga u javnom i privatnom životu. Zakonom o izmjenama i dopunama Izbornog zakona BiH¹³** i njegovim usklađivanjem sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u BiH kvota za manje zastupljen spol za liste kandidata i kandidatkinja povećana je na 40%, što je doprinijelo zastupljenosti žena na kandidatskim listama, ali nije polučilo željene rezultate u izbornim rezultatima kandidatkinja koje su u predstavničkim tijelima još uvijek izuzetno podzastupljene.

Nakon rezultata **Općih izbora 2014.**¹⁴, žene su u **Predstavničkom domu Parlamentarne skupštine BiH (PDPSBiH)** zastupljene sa **23,8%**. **Trend povećanja broja žena u Parlamentarnoj skupštini BiH (PSBiH)** je primjetan, kao i odnos biračkog tijela prema ženama koje su izabrane, jer su četiri žene koje su bile izabrane 2010. ponovo izabrane 2014. Prvi zamjenik predsjedavajućeg Kolegija PDPSBiH je žena, od ukupno tri člana (predsjedavajući, jedna zamjenica i jedan zamjenik). Ovaj podatak primjer je uticaja mjere iz Poslovnika PDPSBiH.

Prema aktuelnim podacima GCFBiH i GCRS-a, u entitetskim parlamentima prosjek žena je oko 20% (Parlament FBiH 22,4%, Narodna skupština RS-a 18%), što pokazuje da se u Parlamentu FBiH broj žena povećao za oko 4%, dok je u Narodnoj skupštini RS-a zabilježen pad broja izabranih žena za 5%. Međutim, nakon Lokalnih izbora 2016. godine u Narodnoj skupštini RS-a došlo je do određenih promjena, te žene zauzimaju 23% poslaničkih mjesta. U FBiH, na nivou kantona, žene su trenutno u prosjeku zastupljene 19,4% (što je povećanje za

¹³ "Službeni glasnik BiH", broj 18/13

¹⁴ Podaci Centralne izborne komisije BiH (dostupni na: www.izbori.ba)

2,5% u odnosu na 2010) s najvećim postotkom izabranih žena u Skupštini Zapadnohercegovačkog kantona od 30,4%, dok je najmanji u Unsko-sanskom kantonu i iznosi 6,7% poslanica.

Trenutno su u **sastavu VMBiH dvije ministrice**. U **Vladi FBiH je 25% ministrica**, što predstavlja značajno povećanje u odnosu na 2010. godinu. **Vlada RS-a ima 25% ministrica i premijerku koja vodi Vladu u drugom mandatu**. U **kantonalnim vladama smanjio se broj žena** na ministarskim pozicijama. Sva tri člana Predsjedništva BiH kao i predsjednici FBiH i RS-a su muškarci. Predsjedavajući Vijeća ministara BiH i premijer Federacije BiH, kao i svi kantonalni premijeri su muškarci, dok je **žena na poziciji zamjenika premijera FBiH**.

Na **Lokalnim izborima 2016.**¹⁵ za načelnika/načelnicu općine kandidiralo se 6,22% žena i 93,78% muškaraca za izvršnu vlast, a za vijeća/skupštine 41% kandidatkinja i 59% kandidata. Na Lokalnim izborima 2016. žene su činile 49% glasačkog tijela. Rezultati Lokalnih izbora 2016. ukazuju na neznatno povećanje broja izabranih žena.

Od 140 načelnika i gradonačelnika izabranih u oktobru 2016. **samo je šest izabranih žena (4,3%)** u odnosu na njih pet (3,6%) izabranih 2012. godine. Ovo povećanje broja načelnica/gradonačelnica je veoma malo, ali je značajno, imajući u vidu da je broj kandidatkinja za načelničke/gradonačelničke pozicije zapravo smanjen sa 39 u 2012. na 26 u 2016. godini. Od novoizabranih načelnica samo je jedna iz FBiH (Visoko), dok je njih pet izabrano u RS-u (Istočni Drvar, Mrkonjić Grad, Jezero, Kalinovik i Novo Goražde). Zastupljenost žena na vijećničkim/skupštinskim mjestima nije mnogo bolja. Na samo 566 od 3.144 vijećničkih/skupštinskih mjesta izabrane su žene. Ovaj **udio od 18,2% predstavlja blago poboljšanje** u odnosu na 16,2% izabranih žena u vijeća/skupštine 2012. godine.

Jednu od prepreka ravnopravnoj zastupljenosti žena u političkom životu predstavlja nedovoljna podrška političkih stranaka ženama - članicama u izradi političkih programa i političkoj afirmaciji, iako statuti političkih stranaka ne sadrže odredbe kojima bi se zabranjivalo ženama da učestvuju u radu organa stranke. Određeni, manji broj političkih stranaka je u svojim aktima definirao svoje obaveze s ciljem postizanja jednakosti i ravnopravnosti spolova u praksi. Međutim, još uvijek postoji tradicionalan pristup položaju žene i društveno uspostavljeni obrasci ponašanja i odnosa koji, uz nedovoljno zakonskih propisa, utiču na podzastupljenost i nedovoljno učešće žena u javnom životu kao i na mjestima donošenja odluka. Neophodno je da svi akteri, uključujući političke stranke i medije, učestvuju u afirmaciji žena kao ravnopravnih nositeljica političkih funkcija na svim nivoima vlasti u BiH.

Učešće žena u pravosudnoj vlasti doseže čak 64% na nekim nivoima vlasti (članovi Visokog sudskog i tužilačkog vijeća BiH i pretežno na lokalnom nivou), a **manji procenat odnosi se na žene na rukovodećim pozicijama** u pravosuđu (40% za sudove, te 16,6% za tužilaštvo).

Na većini rukovodećih pozicija u državnoj službi u ministarstvima BiH su **muškarci, čak 78,5%**, pri čemu u tri ministarstva uopće nema žena - rukovodećih državnih službenika, a u dva ministarstva svega 20% rukovodećih državnih službenika su žene. Ovi podaci su zabrinjavajući imajući u vidu da u državnoj službi na nivou institucija BiH radi više žena (oko 55%). U institucijama FBiH i RS-a spolna struktura pokazuje veći broj žena – državnih službenica (53% u FBiH i 57,8% u RS-u), ali je njihova zastupljenost manja na rukovodećim pozicijama, što govori podatak da je procenat zastupljenosti muškaraca na rukovodećim mjestima u državnoj službi u oba entiteta oko 59%.

Svi navedeni podaci pokazuju podzastupljenost žena u političkom i javnom životu, te u donošenju odluka, što nalaže nastavak i intenziviranje provođenja aktivnih mjera za povećanje učešća žena u ovim oblastima.

¹⁵ Podaci Centralne izborne komisije BiH (dostupni na: www.izbori.ba)

Mjere

Osnovni cilj koji se želi postići predviđenim mjerama je **postizanje ravnopravne zastupljenosti spolova u kreiranju politika i donošenju odluka na svim nivoima organiziranja vlasti u Bosni i Hercegovini.**

- I.2.1. Integracija međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova, kao obaveza kojima se direktno ili indirektno regulira ravnopravno učešće u javnom životu, uključujući učešće u zakonodavnim organima, izvršnoj vlasti, javnoj upravi, sudstvu i diplomatiji;
- I.2.2. Provođenje gender analiza i istraživanja o učešću žena i muškaraca u javnom životu i donošenju odluka, na bazi redovnog vođenja i objavljivanja statističke evidencije razvrstane po spolu o zastupljenosti na izbornim kandidatskim listama, rezultatima izbora na svim nivoima vlasti, te zastupljenosti žena i muškaraca u izvršnoj vlasti, javnoj upravi, sudstvu i diplomatiji;
- I.2.3. Izrada i provođenje mjera za unapređenje ravnopravne zastupljenosti u javnom i životu i na mjestima donošenja odluka;
- I.2.4. Provođenje obuka s ciljem jačanja kapaciteta političkih stranaka s ciljem povećanja broja žena u javnom životu na svim nivoima odlučivanja;
- I.2.5. Jačanje uloge i odgovornosti medija, provođenje promotivnih aktivnosti, informativnih i kampanja za podizanje svijesti javnosti o važnosti ravnopravne zastupljenosti žena i muškaraca na svim nivoima političkog i javnog odlučivanja;
- I.2.6. Redovno praćenje i izvještavanje o zastupljenosti žena i muškaraca na mjestima donošenja odluka, izbornih listi i drugih procesa izbora kandidata za rukovodeće pozicije u organima na svim nivoima organizacije vlasti, regionalnom i međunarodnom nivou.

Nosioci odgovornosti: Organi zakonodavne i izvršne vlasti na državnom i entitetskom nivou, organi Brčko Distrikta BiH, kantonalni i organi jedinica lokalne samouprave, u skladu s resornim nadležnostima propisanim važećim zakonskim propisima, Centralna izborna komisija BiH (CIKBiH).

Rok za provođenje: 2018 - 2022.

I.3. Rad, zapošljavanje i pristup ekonomskim resursima

Uvod

Ekonomski razvoj je višedimenzionalan proces i u velikoj mjeri zavisi od očuvanja makroekonomske stabilnosti i otvorenosti privrede u Bosni i Hercegovini. Ekonomski rast i ravnomjeran ekonomski razvoj stvaraju pretpostavke za veću zaposlenost i efikasniji sistem socijalne zaštite, što konačno vodi ka smanjenju siromaštva. Prema standardima Ujedinjenih naroda: **"Pod razvojem se podrazumijeva sveukupni razvoj koji obuhvata razvoj političkih, ekonomskih, društvenih, kulturnih i drugih dimenzija ljudskog života, kao i razvoj ekonomskih i drugih materijalnih resursa, te fizički, moralni i intelektualni razvoj ljudskih bića"**.

Zemlje koje se pripremaju za pristupanje Evropskoj uniji moraju provesti privredne reforme uz jasnu makroekonomsku politiku. Bosna i Hercegovina, čiji je cilj da se u narednom periodu priključi evropskim integracijama, ima zadatak da uskladi državne i entitetske propise s evropskim dokumentima kojima se reguliraju oblasti zapošljavanja i tržišta rada. Kao posebno značajni dokumenti za ovu oblast izdvajaju se: **Rezolucija Vijeća Evrope (29. 5. 1990)**, koja se odnosi na zaštitu dostojanstva žena i muškaraca na poslu, **Preporuka Evropske komisije (27.11. 1991)**, koja se odnosi na zaštitu dostojanstva žena i muškaraca na poslu, uključujući borbu protiv seksualnog uznemiravanja, **Direktiva Vijeća Evrope 86/378/EE3 (5. 7. 2006)** o provođenju principa jednakih

mogućnosti i jednakog tretiranja muškaraca i žena u pitanjima zapošljavanja i obavljanja zanimanja, **Evropska revidirana socijalna povelja**, 2004. godine, **Evropska konvencija o zaštiti osnovnih ljudskih prava i sloboda**, 12.7.2002, te **Preporuka Parlamentarne skupštine Vijeća Evrope 1700(2005)** o suzbijanju diskriminacije žena kao radne snage i na radnom mjestu (27. 4. 2005). BiH je potpisnica 81 **konvencije Međunarodne organizacije rada (MOR)**, tako da je u proteklom periodu napravljen veliki pomak kada je u pitanju usklađivanje zakona iz oblasti rada s međunarodnim zakonskim okvirom.

Prema važećim zakonima iz oblasti rada, u Bosni i Hercegovini zabranjena je svaka vrsta diskriminacije po osnovu prava na rad i zapošljavanje. Donesen je Zakon o zabrani diskriminacije kojim se definira postupak zaštite od diskriminacije u pravnom sistemu BiH. **ZoRS-om BiH (čl. 12-16)** regulirano je pitanje zapošljavanja, rada i pristupa svim resursima. Zakonom se zabranjuje diskriminacija na osnovu spola u radu i radnim odnosima. Zabranjeno je uskraćivanje jednake plaće za rad jednake vrijednosti za oba spola, onemogućavanje napredovanja na poslu pod jednakim uslovima, onemogućavanje jednakih uslova za obrazovanje, neravnopravna prilagođenost radnih i pomoćnih prostorija za rad potrebama osoba oba spola, različit tretman zbog trudnoće, porođaja ili korištenja prava na porodiljsko odsustvo, bilo koji nepovoljan tretman roditelja ili staratelja u usklađivanju obaveza iz profesionalnog i porodičnog života ili svaka druga radnja ili djelo koje predstavlja neki od oblika direktne ili indirektno diskriminacije, utvrđenih članom 4. st. (1) i (2) ZoRS-a BiH.

Oblast rada, zapošljavanja i pristupa resursima je izuzetno složena sa aspekta ravnopravnosti spolova jer podrazumijeva oblast tržišne ekonomije i ekonomije brige, formalnu i neformalnu sferu ekonomije, te multidimenzionalne aspekte pristupa različitim ekonomskim i društvenim resursima koji proističu iz rada kao svakodnevnih društvenih aktivnosti. Jednake mogućnosti na tržištu rada i u ekonomskom životu, ekonomska nezavisnost i mogućnost donošenja odluka unutar ekonomskih struktura od vitalnog su značaja za ostvarenje ravnopravnosti spolova. U BiH postoji veoma jaka veza između društvene uloge žene, njenog obrazovanja, zanimanja i položaja na tržištu rada. Također je veoma bitno naglasiti da dosadašnja istraživanja o prihodima i beneficijama sa aspekta roda u BiH nisu dovoljna i da su opće znanje i svijest o uticaju neplaćenog rada na društvo, ekonomiju, razvoj i smanjenje siromaštva na veoma niskom nivou.

Ocjena stanja

U poređenju s mnogim državama u regionu sa sličnim tranzicijskim procesima, **BiH ima najmanji nivo učešća žena na tržištu rada**. Opće karakteristike tržišta rada u BiH su: neusklađenost između ponude i potražnje radne snage, veliki broj dugoročno nezaposlenih, slab rast zapošljavanja, niske stope aktivnosti i zaposlenosti (posebno za žene), visoka stopa nezaposlenosti (posebno žena, mladih i nekvalificirane radne snage), nizak stepen pokretljivosti radne snage, visok stepen zaposlenosti u neformalnoj/sivoj ekonomiji, neadekvatan razvoj ljudskih potencijala, ograničeni kapaciteti politika i institucija tržišta rada, te nedovoljan socijalni dijalog u oblasti zapošljavanja.

Žene u BiH suočavaju se s višestrukim preprekama na tržištu rada, kao što su: duže čekanje na prvi posao, dugotrajni prekidi u radnom stažu zbog porodiljskog odsustva ili njege starijih ili bolesnih članova porodice, ili nemogućnosti ponovnog uključivanja na tržište rada zbog zrelije dobi usljed promjena tržišta i prestanka potrebe za određenom vrstom rada.

Još uvijek su prisutni stereotipi o ženskim i muškim poslovima, te nedostatak mehanizama za usklađivanje porodičnog i profesionalnog života, što je prepreka za veće učešće žena u radu i zapošljavanju. U Federaciji BiH naknade za vrijeme trajanja porodiljskog/roditeljskog odsustva su neujednačene i zavise od prebivališta porodilje, odnosno od mjesta gdje se uplaćuju, a u Republici Srpskoj su naknade izjednačene bez obzira na mjesto prebivališta porodilje.

U publikaciji „**Rodne razlike u iskorištavanju prava i mogućnosti koje nudi društvo u Bosni i Hercegovini**“, koju je 2015. godine izradila Svjetska banka u saradnji s Agencijom za statistiku BiH (BHAS), Zavodom za statistiku FBiH i Republičkim zavodom za statistiku RS-a, navodi se da

„postoje vidljive rodne razlike u satnici u korist muškaraca koje su primjetne na svim nivoima obrazovanja, u svim dobnim grupama, zanimanjima i industrijama“.

Razvoj ljudskih potencijala poseban je izazov za Bosnu i Hercegovinu. Obrazovanje stanovništva je na niskom nivou, s velikim razlikama u obrazovanju između muškaraca i žena, a postoji i raskorak između vještina i zahtjeva tržišta rada. Nadalje, osjetljive i teže zapošljive grupe poput Roma i lica s invaliditetom suočavaju se s posebnim izazovima u smislu socijalne uključenosti i integracije u tržište rada. Veliki porezi i otežan pristup kreditima uz administrativne barijere usporavaju razvoj malih i srednjih preduzeća. Tome u prilog ide i činjenica da su muškarci znatno češće nego žene vlasnici zemljišta, stambenih jedinica, poslovnih prostora, ili pokretne imovine, a ove nejednakosti su još izraženije u ruralnim sredinama.

U BiH postoji **rodni jaz** u korištenju plaćenog i neplaćenog rada, pri čemu je **udio žena u neplaćenom radu daleko veći**. Prema Anketi o radnoj snazi u BiH za 2017. godinu, učešće žena (15 do 45 godina i više) u neplaćenom radu u domaćinstvu, uključujući i rad u poljoprivredi, procjenjuje se na oko 70%. Razlog tome je stereotipno poimanje rodni uloga, nejednaka podjela porodičnih odgovornosti, nedovoljno razvijene i rasprostranjene službe za brigu o djeci i starima, kao i postojanost rodno segregiranog tržišta rada.

Žene prevladavaju među najniže plaćenim radnicima na tržištu rada, a naročito je velika koncentracija žena u sektorima kao što su: zdravstvena njega, obrazovanje, poljoprivreda, kao i u neformalnom sektoru. Također, mnogo više žena učestvuje u neplaćenom radu kao obliku pomoći. Veliki broj žena angažiran je prema ugovoru o radu na određeno vrijeme, nepuno radno vrijeme ili su isključene s formalnog tržišta rada, tako da rade u „sivoj ekonomiji“. Posebno ugroženu kategoriju predstavljaju interno raseljene žene, žene na selu i Romkinje. Zakonski sistemi podrške i zaštite za nezaposlene dobro su prilagođeni zahtjevima tržišne ekonomije, mada postoje bitne razlike u ostvarivanju tih prava po entitetima, a naročito kod isplata porodijskih naknada koje se tretiraju kao socijalne naknade, što dovodi do toga da veliki broj porodilja na području Federacije BiH nema nikakvu naknadu.

Tokom provođenja GAP-a BiH u periodu od 2013. do 2017. ostvareni su značajni rezultati u prevazilaženju prethodno navedenih izazova, te stvaranju preduslova za veću ravnopravnost spolova u oblasti rada, zapošljavanja i pristupa ekonomskim resursima. Donošenjem **Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o radu u institucijama BiH i novih entitetskih zakona o radu** ostvareni su značajni pomaci u pogledu korištenja **porodijskog, odnosno roditeljskog odsustva**. Mogućnost da i muškarci koriste roditeljsko odsustvo doprinosi **jačanju uloge i promoviranju očinstva**, što je jedan od faktora za postizanje veće ravnopravnosti spolova u oblasti rada i ekonomskih odnosa. **Napredak je učinjen izmjenama određenih zakonskih rješenja u entitetskim zakonima o radu** kada je riječ o preciziranju zabrane otkaza ugovora o radu.

Također, donošenje određenih **entitetskih podzakonskih akata i uvođenje mjera strukturne politike koje omogućavaju primjenu specifičnih programa u segmentu ruralnog poduzetništva**, uključujući novčano stimuliranje i podsticaje, doprinijeli su većoj afirmaciji žena u oblasti ruralnog razvoja.

Realizirani su brojni programi i mjere s ciljem ravnopravnog uključivanja žena na tržište rada i pristupa ekonomskim resursima, te zaštite od diskriminacije na osnovu spola u radu i radnim odnosima. Posljednjih godina Vlada Federacije BiH posredstvom Federalnog zavoda za zapošljavanje u saradnji s kantonalnim službama za zapošljavanje provodi **programe aktivne politike zapošljavanja**, koje su bile usmjerene na obuku, stručno zapošljavanje i usavršavanje, dokvalifikaciju i prekvalifikaciju, pripremu nezaposlenih za tržište rada i stvaranje jednakih mogućnosti za sve u pristupu tržištu rada. Podrška je pružena ciljnim grupama nezaposlenih osoba koje su strateškim dokumentima utvrđene kao teže zapošljive, a posebno mladim osobama i ženama. Ove mjere pokazale su se kao kratkotrajne i nedovoljno efikasne jer dovode do privremenih poboljšanja s obzirom na to da se zaposlene osobe vrlo brzo vraćaju na evidenciju nezaposlenih.

Neophodan je sistematski pristup dugoročnom rješavanju problema nezaposlenosti u BiH, te ravnopravnom tretmanu i učešću žena i muškaraca na tržištu rada i pristupu ekonomskim resursima.

Mjere

Osnovni cilj koji se želi postići previđenim mjerama je **eliminiranje diskriminacije na osnovu spola u radu, zapošljavanju i na tržištu rada te osiguravanje jednakih mogućnosti ženama i muškarcima u pristupu ekonomskim resursima, uključujući i smanjenje siromaštva putem novih makroekonomskih i razvojnih strategija.**

- I.3.1. Identificiranje prioriteta zakona, strategija, akcionih planova, programa i drugih akata u oblasti rada, zapošljavanja i pristupa resursima s ciljem uvođenja međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova;
- I.3.2. Provođenje gender analize strategija, politika, programa i projekata u oblasti tržišta rada, zapošljavanja, pristupa ekonomskim resursima, s ciljem utvrđivanja nedostataka, prednosti, stvarnih potreba i mogućnosti sa aspekta ravnopravnosti spolova;
- I.3.3. Redovno prikupljanje, analiza i objavljivanje podataka razvrstanih po spolu o učešću žena i muškaraca na tržištu rada i ekonomskom životu, uključujući učešće na mjestima odlučivanja, napredovanje u karijeri, prihod, nadnice, rad na neodređeno/određeno vrijeme, uslovi poslovnog ugovora, pristup kreditima itd.;
- I.3.4. Izrada i provođenje programa mjera i aktivnosti za otklanjanje diskriminacije na osnovu spolova u oblasti rada, zapošljavanja i pristupa ekonomskim resursima, uključujući jačanje institucionalnih kapaciteta za primjenu međunarodnih i domaćih standarda u ovoj oblasti, uvođenje rodno odgovornih budžeta, te uspostavljanje odgovarajućih institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova koji će koordinirati provođenje ovih mjera;
- I.3.5. Podrška istraživanjima i programima za povećanje učešća žena u radnoj snazi i smanjenje nezaposlenosti, razvoja ženskog poduzetništva, kao i o zastupljenosti u poljoprivrednoj proizvodnji i neformalnom sektoru, te ekonomskog i društvenog osnaživanja žena;
- I.3.6. Podrška istraživanjima i programima usmjerenim na unapređenje socijalne zaštite, koji tretiraju specifični položaj žena na tržištu rada, te u društvenom i ekonomskom životu, npr. povremeni posao, prekidi u karijeri, manji prosjek plaće i dr.;
- I.3.7. Podrška istraživanjima i programima koji se odnose na unapređenje položaja žena u oblasti ruralnog razvoja, kao i integriranje rodnih pitanja u programe vezane za održivi razvoj i zaštitu okoliša;
- I.3.8. Organiziranje programa obuka za žene, s ciljem osposobljavanja za traženje, izbor i dobivanje adekvatnog zaposlenja, uključujući prekvalifikaciju i samozapošljavanje, pokretanje i razvijanje poduzetništva;
- I.3.9. Unapređenje mjera za usklađivanje poslovnog i privatnog života uključujući zaštitu materinstva i očinstva, unapređenje odredbi o plaćenom porodiljskom odsustvu, plaćenom roditeljskom odsustvu za oba roditelja, kao i posebne mjere koje olakšavaju zaposlenima usklađivanje profesionalnih i porodičnih obaveza;
- I.3.10. Provođenje promotivnih aktivnosti, informacionih i kampanja za podizanje svijesti javnosti o pravu žena i muškaraca na jednak pristup zapošljavanju, tržištu rada i ekonomskim resursima u oblasti zaštite okoliša i održivog razvoja;
- I.3.11. Praćenje napretka i izvještavanje o zastupljenosti žena i muškaraca u oblasti rada, zapošljavanja i pristupa ekonomskim resursima, kao i u oblasti ženskog poduzetništva.

Nosioci odgovornosti: Organi zakonodavne i izvršne vlasti na državnom i entitetskom nivou, organi Brčko Distrikta BiH, kantonalni i organi jedinica lokalne samouprave, u skladu s resornim nadležnostima propisanim važećim zakonskim propisima.

Rok za provođenje: 2018 - 2022.

I.4. Obrazovanje, nauka, kultura i sport

Uvod

Obrazovanje je jedan od najvažnijih elemenata u postizanju ravnopravnosti spolova, a posebno u vremenu kada postoji potreba za kontinuiranim obrazovanjem i stručnim usavršavanjem nezavisno od dobi. Posebnu pažnju treba posvetiti obrazovanju žena, naročito u ruralnim područjima, kao i drugih ranjivih (vulnerabilnih) grupa, s ciljem prevazilaženja tradicionalno utemeljenih podjela po spolu obrazovnih profila, zanimanja i pozicija na tržištu rada. Ovo je izuzetno značajno u periodu tranzicije kroz koju prolazi Bosna i Hercegovina.

Prema zakonskim propisima koji se odnose na sektor obrazovanja, u Bosni i Hercegovini ne postoji diskriminacija na osnovu spola. Veliki broj međunarodnih i domaćih dokumenata, od kojih je najvažnije istaći: **Konvenciju UN-a o eliminiranju svih oblika diskriminacije žena usvojenu 1979. godine, Konvenciju UN-a o pravima djeteta od 20. 11. 1989, Evropsku povelju o učešću mladih u životu na općinskom i regionalnom nivou iz 1992. godine, Pekinšku deklaraciju i Platformu za akciju iz 1995. godine, Ustav Bosne i Hercegovine dio II. 3. (L), te ustave entiteta, član 10. ZoRS-a BiH, te zakone iz oblasti obrazovanja u BiH, kojima se garantira pravo na školovanje i obrazovanje bez ikakve diskriminacije na bilo kojem osnovu, pa i na osnovu spola. Potrebno je obratiti pažnju i na **Preporuku Vijeća Evrope CM/Rec (2007)13 o rodno osviještenoj politici u obrazovanju i na Smjernice za suzbijanje diskriminacije žena i djevojaka u sportu date u Preporuci Vijeća Evrope 1701(2005).****

Okvirni zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju u BiH, Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u BiH i Okvirni zakonu o visokom obrazovanju u BiH čine pravni okvir o obrazovanju u BiH koji se primjenjuje na nivou države. Ovi zakoni također obavezuju institucije i obrazovne ustanove u FBiH (uključujući kantone), RS-a i Brčko Distrikta BiH da primjenjuju i poštuju principe i norme utvrđene ovim zakonima i da osiguraju obrazovanje pod jednakim uslovima za sve učenike, te da osiguraju jednake mogućnosti za obrazovanje i mogućnost izbora na svim nivoima obrazovanja bez obzira na spol.

Sastavni dio obrazovnog sistema treba da bude i cjeloživotno učenje, otvoreno i dostupno svima, jer to doprinosi društveno-ekonomskoj revitalizaciji, većoj mogućnosti zapošljavanja i konkurentnosti na tržištu znanja, te povećanoj mobilnosti i profesionalnoj fleksibilnosti pojedinca.

Ocjena stanja

Iako je jednak broj dječaka i djevojčica, žena i muškaraca uključen u proces obrazovanja u BiH, ograničene su mogućnosti napredovanja za djevojčice i žene i pristup pozicijama za koje su potrebne visoke kvalifikacije, prije svega zbog stereotipa koji se odnose na muška/ženska zanimanja i pitanja usklađivanja profesionalnog i porodičnog života. Posebnu pažnju zaslužuje pitanje obrazovanja pripadnika i pripadnica ranjivih (vulnerabilnih) grupa: nacionalnih manjina (posebno Roma), osoba iz ruralnih sredina, osoba s invaliditetom, izbjeglih i raseljenih, zbog brojnih prepreka s kojima se susreću. Prisutan je jaz u obrazovanju između žena iz urbanih, suburbanih i ruralnih sredina. Romi su, kao nacionalna manjina, neadekvatno obuhvaćeni obrazovanjem. Među ovom populacijom naglašena je visoka stopa nepismenih i mala stopa onih sa osnovnim, srednjim i visokim obrazovanjem. Udžbenici u Bosni i Hercegovini još uvijek sadrže rodne stereotipe o muškarcima, ženama i njihovim društvenim ulogama.

Okvirni zakoni o osnovnom, srednjem i visokom obrazovanju u BiH osiguravaju mogućnost za obrazovanje, nastavak školovanja i mogućnost izbora bez obzira na spol. U RS-u je usvojen Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju, te zakoni o izmjenama i dopunama zakona o osnovnom i srednjem vaspitanju i obrazovanju, kao i o zvanjima koja se stiču završetkom visokog obrazovanja. Izmjenama i dopunama ovih zakona usvojeni su standardi za ravnopravnost spolova koji se odnose na ravnopravnu zastupljenost spolova u organima odlučivanja, upotrebu rodno osjetljivog jezika, a propisane su teže povrede radnih dužnosti, između ostalog, u slučajevima seksualnog uznemiravanja

i zlostavljanja učenika, vršnjačkog nasilja, te nasilnog ponašanja prema učenicima, nastavnicima i ostalom radnom osoblju. U FBiH obrazovanje je regulirano zakonskim propisima na nivou kantona, te bi ovi zakoni trebali biti usklađeni s okvirnim zakonima u BiH.

Prema popisu stanovništva iz 2013. godine, u Bosni i Hercegovini je 2,82% nepismenog stanovništva, od toga 4,76% žena starijih od 10 godina. Od ukupnog broja nepismenog stanovništva u dobnoj grupi od 60 do 70 godina je 15,03% žena, a u kategoriji preko 70 godina čak 49,1% žena.

Dostupni podaci pokazuju da procenat zastupljenosti djevojčica i djevojaka u predškolskom, osnovnom, srednjem i visokoškolskom obrazovanju nije značajno promijenjen u posljednjih pet godina. Prema podacima BHAS-a u publikaciji „**Demografija i socijalne statistike: Statistika obrazovanja**“ iz 2016. godine, u školskoj 2015/2016. **obrazovnim procesom bilo je obuhvaćeno:**

- u predškolskom obrazovanju 47,95% djevojčica;
- u osnovnim školama 48,55% učenica;
- u srednjim školama 49,91% učenica;
- u visokoškolskom obrazovanju upisanih studentica 54,20%, a diplomiralo 58,73%;
- žene su činile 59,58% magistara nauka i specijalista, te 45,4% doktora nauka.

U Bosni i Hercegovini ostvaren je rodni paritet u predškolskom, osnovnom, srednjoškolskom i visokom obrazovanju, dok su žene većina kada je u pitanju sticanje magistarskog zvanja. Ujednačenost postoji i kada je u pitanju zvanje doktora nauka. Međutim, na visokim akademskim i istraživačkim te upravljačkim pozicijama dominiraju muškarci, zbog čega se može reći da je u Bosni i Hercegovini prisutan fenomen „staklenog stropa“.

Također, podaci BHAS-a iz 2016. godine o učešću žena u nastavnom i predavačkom kadru pokazuju da su žene zastupljenije na svim nivoima obrazovanja, osim u visokoškolskim ustanovama. Učešće muškaraca kao predavača povećava se s porastom nivoa obrazovanja:

- žene čine 92,54% od ukupnog broja zaposlenih u predškolskim ustanovama,
- žene čine 71,22% zaposlenog osoblja u osnovnim školama,
- žene čine 59,85% nastavnog osoblja u srednjim školama,
- žene čine 43,58% od ukupnog broja nastavnog kadra na visokoškolskim ustanovama.

Postoje razlike u zastupljenosti muškaraca i žena u okviru određenih kategorija obrazovanja. Žene predstavljaju većinu u zdravstvenim oblastima (farmacija, stomatologija, medicina) i jezičkim studijima. U poređenju s tim, samo 10% žena obrazuje se u oblastima kao što su mašinstvo i elektrotehnika, a manje od 25% uključeno je u oblasti kao što su: fizička kultura, drumski saobraćaj, kriminalistika i rudarstvo. Oblasti koje imaju približno isti broj muškaraca i žena su: pravo, ekonomija, arhitektura i biotehničke nauke. Ovakve razlike u profiliranju zanimanja direktno utiču i na stanje na tržištu rada, te je potrebno uticati na promjene stereotipnog shvatanja zanimanja, što bi omogućilo ravnopravnu zastupljenost na tržištu rada.

Jedan od važnih preduslova za usklađivanje profesionalnog i privatnog života je postojanje adekvatnih servisa za brigu o djeci u predškolskom uzrastu. Zbog nedostatka predškolskih ustanova u BiH **tek svako šesto dijete obuhvaćeno je predškolskim odgojem** što, uz ostalo, negativno utiče na ekonomski potencijal žena koje se, u nedostatku usluga predškolskog odgoja, tradicionalno brinu za čuvanje djece.

U tom smislu referentan je podatak o broju predškolskih ustanova u Bosni i Hercegovini, kojih je u školskoj 2016/2017. godini bilo 332, sa 24.918 upisane djece (11.832 djevojčice). U odnosu na prethodnu školsku godinu, broj predškolskih ustanova veći je za 4,7%, pri čemu je i broj djece korisnika predškolskih ustanova porastao za 8,8 %, a broj zaposlenih veći je za 7,2%.

Nadalje, analiza urađena na osnovu podataka Federalnog zavoda za statistiku pokazuje da je u periodu od 2013. do 2017. godine došlo do porasta broja predškolskih ustanova u FBiH sa 156 na 197 vrtića. Broj upisane djece povećan je sa 11,808 na 14,405 (47% djevojčica). Međutim, u istom periodu broj djece koja nisu primljena zbog popunjenosti kapaciteta porastao je sa 232 na 860, što

potvrđuje činjenicu o nedostatku potrebnih servisa za brigu o djeci i potrebi proširenja tih kapaciteta s ciljem boljeg usklađivanja poslovnog i privatnog života, te bolje iskorištenosti ekonomskog potencijala žena.

Aktivnim mjerama u okviru GAP-a u periodu od 2013. do 2017. djelovalo se **na uvođenje rodne komponente u programe i proširenje obrazovne baze. Na doktorskom gender studiju** Univerziteta u Sarajevu u toku je izrada prvih doktorskih teza kandidata i kandidatkinja; GCRS i Pravni fakultet u Istočnom Sarajevu organizirali su tri **"škole rodne ravnopravnosti"** koje su zabilježile veliki interes polaznika.

Pokrenuta je inicijativa kojom će biti omogućeno dodjeljivanje akademskih titula, naučnih i stručnih zvanja i u muškom i u ženskom rodu. Provedena je analiza usklađenosti nastavnih planova i programa u FBiH sa ZoRS-om BiH, a prilikom odobravanja udžbenika analizira se njihova usklađenost s ovim zakonom. Pripremljene su Smjernice za pripremanje i odobravanje udžbenika, radnih udžbenika i drugih nastavnih sredstava za osnovne i srednje škole, koje će poslužiti kao osnova za donošenje kantonalnih zakona o udžbenicima. Provode se programi kojim se omogućava odraslim osobama završetak osnovne škole s fokusom na žensku populaciju. **Višegodišnji program Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke** rezultirao je većim brojem registriranih odraslih osoba koje su završile osnovnu školu, kao i većim brojem romske djece koja pohađaju osnovno, srednje i visoko obrazovanje.

Prema podacima o **zastupljenosti žena u oblasti istraživanja i razvoja**, koje je **BHAS** objavio 2015. godine u publikaciji „Žene i muškarci u Bosni i Hercegovini“, od ukupnog broja istraživača i istraživačica¹⁶ 41% su žene, a 59% muškarci. Među zaposlenima u okviru svakog sektora istraživanja i razvoja (poslovni, državni sektor, visoko obrazovanje i neprofitni sektor) evidentna je **veća zastupljenost muškaraca na rukovodećim pozicijama** (oko 70% muškaraca i 30% žena). Nacrtr strategije Ministarstva civilnih poslova BiH (MCPBiH) za razvoj nauke u BiH za period od 2017. do 2022. sadrži dio „Ravnopravnost spolova u istraživanju“, u kojem je predviđeno da će se u okviru saradnje svih nadležnih ministarstava razvijati politika ravnopravnosti spolova u istraživačkim institucijama.

S ciljem postizanja **veće ravnopravnosti spolova u oblasti sporta u BiH**, 2016. godine donesen je **Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o sportu BiH**¹⁷, koji je usklađen je sa ZoRS-om. Novim zakonom regulira se **jednaka dostupnost sporta i ravnopravno učešće bez obzira na spol, kao i jednaka zastupljenost muškaraca i žena prilikom imenovanja u sastav Vijeća za sport BiH**. U budžetskim izdvajanjima Vlade FBiH za kulturu i sport primjenjuju se opći i posebni kriteriji među kojima su i kriteriji ravnopravnosti spolova i doprinosa ostvarivanju jednakih prava, mogućnosti učešća i pristupa u oblastima kulture i sporta svima bez obzira na spol.

Neophodno je nastaviti raditi na uključivanju principa ravnopravnosti spolova u zakonske, strateške, programske i druge akte u oblastima kulture i sporta, te podsticati veće učešće žena u ovim oblastima značajnijim izdvajanjima za inicijative kojima se promoviraju ravnopravnost spolova, borba protiv stigme i diskriminacije marginaliziranih grupa žena, kao i značajnijim izdvajanjima za ženske sportske klubove.

Mjere

Osnovni cilj koji se želi postići predviđenim mjerama je **stvaranje jednakih mogućnosti i pristupa obrazovanju za djevojčice i dječake, žene i muškarce u bilo kojoj životnoj dobi, uključujući pripadnike i pripadnice vulnerabilnih grupa, na bilo kojem području (ruralno/urbano) i sa istim perspektivama za budući profesionalni život.**

¹⁶ Istraživači su stručnjaci angažirani na stvaranju novih znanja, metoda i sistema, te provođenju istraživačkih projekata

¹⁷ „Službeni glasnik BiH“, broj 66/16

- I.4.1. Identificiranje prioriteta zakona, strategija, akcionih planova, programa i drugih akata u oblasti obrazovanja, nauke, kulture i sporta, s ciljem uvođenja i primjene međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova u ovim oblastima;
- I.4.2. Provođenje gender analiza strategija, politika, programa i projekata u oblasti obrazovanja, nauke, kulture i sporta, s ciljem utvrđivanja nedostataka, prednosti, stvarnih potreba i mogućnosti sa aspekta ravnopravnosti spolova;
- I.4.3. Redovno prikupljanje, analiza i objavljivanje podataka razvrstanih po spolu o pristupu i učešću žena i muškaraca na svim nivoima u obrazovnom sistemu, nauci, kulturi i sportu;
- I.4.4. Redovno praćenje i procjena pristupa oba spola na postdiplomskim programima i sticanju naučnih zvanja, kao i pristup grantovima i stipendijama pod istim uslovima, naučno-istraživačkim programima i projektima, kao i u procesima rukovođenja i koordinacije;
- I.4.5. Izrada i provođenje programa mjera i aktivnosti za ostvarivanje jednakih prava i jednakog pristupa obrazovanju, nauci, kulturi i sportu, uključujući jačanje profesionalnih kapaciteta za primjenu domaćih i međunarodnih standarda u navedenim oblastima, uvođenje rodno odgovornih budžeta, te uspostavljanje odgovarajućih institucionalnih mehanizama za koordinaciju provođenja ovih mjera;
- I.4.6. Podrška istraživanjima o ravnopravnosti spolova u oblastima obrazovanja, nauke, kulture i sporta, kao i programima usmjerenim ka eliminaciji diskriminatornih i stereotipnih stavova u obrazovnim, naučnim, kulturnim i sportskim sadržajima;
- I.4.7. Podrška programima cjeloživotnog obrazovanja za prioritetne ciljane grupe kao što su: odrasli bez završene osnovne ili srednje škole, odrasli sa završenom srednjom školom koja ne odgovara potrebama tržišta rada, osobe s posebnim potrebama, Romi, povratnici, starije osobe kao i osobe koje žele napredovati u radu i zanimanju, te usavršavati poduzetničke sposobnosti;
- I.4.8. Podrška programima jednakih mogućnosti oba spola za jačanje kapaciteta, pristup i upotrebu novih informacionih i komunikacionih tehnologija u vladi, javnim i privatnim preduzećima, medijima kao i u sektoru obrazovanja;
- I.4.9. Podrška rodnim studijama i istraživačkim aktivnostima na univerzitetima i istraživačkim institutima;
- I.4.10. Provođenje promotivnih aktivnosti, informativnih i kampanja podizanja svijesti javnosti o ravnopravnosti spolova kao principu ljudskih prava, a s ciljem mijenjanja postojećih stereotipnih stavova i ponašanja u vezi s ulogama žena i muškaraca;
- I.4.11. Praćenje napretka i izvještavanje o zastupljenosti i pristupu žena i muškaraca u oblastima obrazovanja, nauke, kulture i sporta.

Nosioci odgovornosti: Organi zakonodavne i izvršne vlasti na državnom i entitetskom nivou, organi Brčko Distrikta BiH, kantonalni i organi jedinica lokalne samouprave, u skladu s resornim nadležnostima propisanim važećim zakonskim propisima.

Rok za provođenje: 2018 - 2022. godine

I.5. Zdravlje, prevencija i zaštita

Uvod

Zdravlje je ključni resurs za kvalitet života svake osobe. Ulaganje u zdravlje građana jedan je od najznačajnijih poduhvata u procesu jačanja socijalne i ekonomske stabilnosti svake zemlje. Zdravlje uključuje fizičku, emocionalnu, socijalnu, kulturnu i duhovnu dobrobit i određeno je kako biološkim faktorima tako i socijalnim, ekonomskim i političkim kontekstom u kojem žene i muškarci žive. Zdravstvena zaštita je često nedovoljna i posebno je uslovljena ekonomskom situacijom, kao i činjenicom da žene i muškarci često nisu dovoljno informirani o mogućnostima i uslugama koje im stoje na raspolaganju. Investiranje u zdravlje žena i muškaraca, kao i u njihovu informiranost o ovim pitanjima znači kvalitetniji život za žene i muškarce, kvalitetniji život porodice, kvalitetnije reproduktivno zdravlje i zdravo planiranje porodice.

Velikim brojem međunarodnih dokumenata, od kojih je najvažnije istaći: **Međunarodni ugovor o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima iz 1966. godine, Konvenciju o ukidanju svih oblika diskriminacije žena iz 1979. godine, Konvenciju o pravima djeteta iz 1989. godine, Preporuke Svjetske zdravstvene organizacije o "Zdravlju za sve u 21. stoljeću", Deklaraciju o pravima pacijenata u Evropi iz 1994. godine, Ustav Bosne i Hercegovine iz 1995. godine, Rezoluciju o politici zdravlja za sve građane Bosne i Hercegovine ("Službeni glasnik BiH", broj 12/2002), te prečišćeni tekst ZoRS-a BiH, nalažu se mjere i daju smjernice za organiziranje zdravstvenog sistema koji će svim građanima i građankama omogućiti adekvatnu pomoć i zaštitu, s ciljem postizanja zdravijeg i kvalitetnijeg života. Za ovu oblast značajna je i **Preporuka br. (2008)1 Odbora ministara Vijeća Evrope** zemljama članicama o uključivanju rodni razlika u zdravstvenu politiku (30.1.2008), kao i **Standardna pravila za izjednačavanje mogućnosti osoba s invaliditetom**, u dijelu koji se odnosi na zdravstvenu zaštitu, koja je usvojila Generalna skupština UN-a 1993. godine.¹⁸**

ZORS-om BiH određeno je da svi imaju pravo na socijalnu i zdravstvenu zaštitu bez obzira na spol. Zakonom je zabranjena diskriminacija u bilo kojem obliku ili na bilo kojem osnovu u korištenju svih oblika prava utvrđenih važećim zakonima, a nadležne vlasti treba da obezbijede zakone i druge akte i mehanizme koji se odnose na pristup i korištenje socijalne zaštite i koji osobu ne diskriminiraju na osnovu spola bilo direktno ili inidirektno.

Ocjena stanja

Razvijanje rodno odgovornog pristupa u zdravstvu, kako za korisnike zdravstvenog sistema, tako i za one koji pružaju usluge u ovom sektoru, **postavljeno je - u skladu s ciljevima GAP-a, kao imperativ** za sve nivoe vlasti, ali i stručne komore, udruženja, rukovodstva zdravstvenih ustanova, medicinske fakultete. U toku provođenja GAP-a BiH postignut je napredak u usklađivanju zakona, propisa i strategija kojima se regulira oblast zdravlja i zdravstvene zaštite s domaćim i međunarodnim standardima za ravnopravnost spolova.

Na prijedlog MCPBiH, VMBiH je usvojio **Strategiju za odgovor na HIV i AIDS u BiH i Politiku seksualnog i reproduktivnog zdravlja i prava u BiH** kojima se provode promotivne i afirmativne aktivnosti koje, između ostalog, tretiraju i ravnopravnost spolova u smislu ravnopravnog pristupa pravima i zdravstvenim servisima.

Primarna zdravstvena zaštita žena, seksualno i reproduktivno zdravlje i donošenje rodno odgovornih politika u oblasti zdravstva unaprijeđeni su izmjenama i dopunama entitetskih politika, zakona i važnih pravilnika u oblasti zdravstva, a realizirane su i brojne inicijative nevladinih organizacija koje rade na

¹⁸ Vijeće ministara BiH prihvatilo je Standardna pravila za izjednačavanje mogućnosti osoba s invaliditetom Odlukom od 30.9.2003.

pitanjima edukacije o seksualnom i reproduktivnom zdravlju, seksualno prenosivim infekcijama i prevenciji HIV-a.

Zakonom o zdravstvenoj zaštiti FBiH reguliraju se prava na zdravstvene usluge standardnog kvaliteta i jednakog sadržaja, dok u okviru obaveznog pokrivača zdravstvenim osiguranjem žene imaju pravo na potpunu zdravstvenu zaštitu po pitanju trudnoće i materinstva, pravo na liječenje i medicinska sredstva, te pravo na vještačku oplodnju. Zakonom o zdravstvenoj zaštiti FBiH svim ženama (državljanicama BiH) garantira se pravo na besplatan porod, postporođajnu zaštitu za majku u narednih šest mjeseci i besplatnu zdravstvenu zaštitu za djecu do 18 godina. U FBiH osnovnim paketom zdravstvenih prava predviđen je i paket osnovnih prava za neosigurane osobe koji se finansira sredstvima budžeta kantona ili općine prema mjestu zadnjeg prebivališta neosigurane osobe. Međutim, treba imati u vidu da je primjena osnovnog paketa zdravstvenih prava za neosigurane osobe uslovljena osiguranjem sredstava u budžetima kantona i općine za ove namjene.

Unapređenje zdravstvenog sistema i usluga u BiH mogu se ilustrirati podacima da se broj žena koje umiru od komplikacija povezanih s trudnoćom u posljednjih 20 godina prepolovio, da je stopa smrtnosti majki u BiH značajno niža od prosjeka EU, kao i da se u BiH kontinuirano smanjuje broj mrtvorodne djece, a da je stopa smrtnosti dojenčadi niža od prosjeka u regiji, ali da je još uvijek veća od prosjeka u Evropskoj uniji. U više osnovnih škola u BiH uveden je izborni predmet **Zdravi životni stilovi** s ciljem uticaja na promjenu svijesti, način razmišljanja, životne navike, te uvođenje zdravih životnih stilova mladih ljudi, uključujući i svijest o seksualnom i reproduktivnom zdravlju.

Vještačka oplodnja je u Bosni i Hercegovini različito regulirana, zavisno od entitetskih fondova zdravstvenog osiguranja, a u **Bosni i Hercegovini ne postoji mogućnost medicinske promjene spola, te postupak promjene spola transrodne osobe obavljaju u inozemstvu.**

U oblasti zdravstvene zaštite osoba koje su preživjele seksualno zlostavljanje i silovanje u ratu u Bosni i Hercegovini realizirani su **programi u kontekstu zaštite mentalnog zdravlja, kao i psihosocijalne pomoći i podrške.** Ulogu pružaoca usluga psihosocijalne i zdravstvene zaštite u mnogim su mjestima preuzele **nevladine organizacije**, tako da je ta podrška u značajnom broju slučajeva ograničena na one osobe koje žive na području njihovog djelovanja. Zaštita mentalnog zdravlja, kao i psihosocijalna pomoć i podrška u RS-u pruža se u zdravstvenim ustanovama, tačnije centrima za zaštitu mentalnog zdravlja, kao i centrima za socijalni rad. Još uvijek je prisutan uticaj stigme na ukupni kontekst ulaganja napora da se pruži pomoć i podrška, kako muškarcima tako i ženama, a što je bitno otežavalo uslove djelovanja, između ostalog i u sektoru zdravstva.

Mjere

Osnovni cilj koji se želi postići predviđenim mjerama je poboljšanje zdravstvenog stanja žena i muškaraca zahvaljujući jednostavnijem i efikasnijem pristupu informacijama i zdravstvenim ustanovama.

- 1.5.1. Identificiranje prioriternih zakona, strategija, akcionih planova, programa i drugih akata u oblasti zdravstvene zaštite i prevencije, s ciljem uvođenja i primjene međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova u ovim oblastima;
- 1.5.2. Gender analize strategija, politika, programa i projekata u oblasti zdravstvene zaštite s ciljem utvrđivanja nedostataka, prednosti, stvarnih potreba i mogućnosti sa aspekta ravnopravnosti spolova;
- 1.5.3. Redovno prikupljanje, analiza i objavljivanje podataka razvrstanih po spolu o učešću, pristupu i korištenju zdravstvenih usluga;
- 1.5.4. Izrada i provođenje programa mjera i aktivnosti za ostvarivanje jednakih prava i jednakog pristupa zdravstvenoj zaštiti, uključujući jačanje profesionalnih kapaciteta za primjenu domaćih i međunarodnih standarda u navedenim oblastima, uvođenje rodno odgovornih budžeta, te uspostavljanje odgovarajućih institucionalnih mehanizama za koordinaciju provođenja ovih mjera;

- I.5.5. Provođenje obuka o ravnopravnosti spolova za zdravstvene radnike kako bi se osiguralo pružanje zdravstvenih usluga kojima se uzimaju u obzir različite potrebe i interesi žena i muškaraca;
- I.5.6. Podrška istraživanjima o ravnopravnosti spolova u oblasti zdravstva, kao i programima usmjernim na unapređenje zdravstvene prevencije i zaštite, zaštite mentalnog zdravlja muškaraca i žena, zaštite seksualnog i reproduktivnog zdravlja s posebnim naglaskom na vulnerabilne grupe;
- I.5.7. Provođenje promotivnih aktivnosti, informativnih i kampanja podizanja svijesti javnosti o zdravlju, uključujući seksualno i reproduktivno zdravlje, te potpuno informiranje o opcijama porodičnog planiranja, putem medija i zdravstvenih i obrazovnih ustanova;
- I.5.8. Praćenje napretka i izvještavanje o zastupljenosti žena i muškaraca u oblasti zdravstva, pristupu i korištenju zdravstvenih usluga, prevencije i zaštite.

Nosioci odgovornosti: Organi zakonodavne i izvršne vlasti na državnom i entitetskom nivou, kantonalni i organi jedinica lokalne samouprave, u skladu s resornim nadležnostima propisanim važećim zakonskim propisima.

Rok za provođenje: 2018 - 2022.

I.6. Socijalna zaštita

Uvod

Bosna i Hercegovina je na putu ka evropskim integracijama, te ima obavezu i zadatak harmonizacije zakona iz oblasti socijalne i dječije zaštite s međunarodnim standardima, kao i poduzimanja akcija kako bi se ovi međunarodni dokumenti i zakoni proveli, u svrhu što skorijeg ispunjavanja uslova za njen ulazak u Evropsku uniju.

Najznačajniji međunarodni dokumenti iz ove oblasti su: **Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima i slobodama, Konvencija UN-a o eliminiranju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) usvojena 1979. godine, Konvencija UN-a protiv torture i ostalog nečovječnog, nehumanog i degradirajućeg tretmana ili kažnjavanja, Konvencija UN-a o pravima djeteta usvojena 20. 11. 1989, konvencije Međunarodne organizacije rada, Evropska konvencija o ljudskim pravima i osnovnim slobodama, Evropska revidirana socijalna povelja, Pekinška deklaracija i Platforma za akciju iz 1995. godine, Direktiva Vijeća Evropske komisije 86/378/EEC od 24. 7. 1986. o primjeni principa jednakog tretmana za muškarce i žene u shemama socijalne sigurnosti u zaposlenju, Direktiva 79/7/EEC od 19. 12. 1978. o progresivnoj primjeni principa jednakog tretmana za muškarce i žene po pitanjima socijalne sigurnosti, Ustav Bosne i Hercegovine, Ustav Federacije Bosne i Hercegovine, Ustav Republike Srpske, te ZoRS BiH.**

Socijalnu sigurnost moguće je posmatrati kao opću životnu sigurnost sa aspekta sticanja, korištenja i zaštite prirodnih prava ljudskih bića i posebno njihovih građanskih, političkih, socijalno-ekonomskih i kulturnih prava, u skladu s univerzalnim međunarodnim dokumentima. Socijalna sigurnost podrazumijeva sistem organiziranih pravno-ekonomskih, normativnih i institucionaliziranih socijalnih mjera i aktivnosti u svim oblastima uspostavljanja i ostvarivanja socijalnih potreba čovjeka i njegove porodice.

Ocjena stanja

Zakonima o socijalnoj zaštiti u Bosni i Hercegovini regulirana su određena prava osoba koje su u stanju potrebe uzrokovane ratnim događajima, elementarnim nepogodama, općom ekonomskom krizom, psihofizičkim stanjem pojedinaca ili drugim razlozima, koji se ne mogu otkloniti bez pomoći drugog lica. Korisnici socijalne zaštite su i djeca, koja su u stanju posebne socijalne potrebe, te općenito lica s invaliditetom i lica ometena u fizičkom ili psihičkom razvoju, materijalno neosigurana i za rad nesposobna lica, stara lica bez porodičnog staranja, lica s društveno negativnim ponašanjem,

lica i porodice u stanju socijalne potrebe kojima je uslijed posebnih okolnosti potreban odgovarajući oblik socijalne zaštite. Žene se najčešće pojavljuju kao ekonomski ugrožena lica.

Oblast socijalne zaštite na području Federacije BiH uređena je **Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice s djecom**, a kantonalnim zakonima iz oblasti socijalne zaštite bliže se uređuje postupak ostvarivanja prava, obim, visina i način ostvarivanja prava iz oblasti socijalne zaštite. Kantoni različito pristupaju ostvarivanju zakonom utvrđenih prava porodilja, kao i drugih prava iz oblasti zaštite porodice s djecom, što dovodi do neujednačenosti u ostvarivanju ovih prava u FBiH. Stoga je u okviru reformi u oblasti socijalne zaštite pokrenuta priprema niza propisa s ciljem unapređenja ostvarivanja prava iz oblasti socijalne zaštite.

Kada je riječ o mjerama za poboljšanje položaja ugroženih kategorija žena usvojena je **Strategija za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u FBiH (2016-2021)**, u kojoj su planirane aktivnosti za poboljšanje položaja žena i djevojčica s invaliditetom.

U skladu s ciljevima GAP-a BiH za period od 2013. do 2017, uspostavljen je regulatorni okvir ili su pokrenute reformske aktivnosti u sljedećim važnim aspektima socijalne politike: **deinstitucionalizacija** i transformacija ustanova socijalne zaštite, **modela boljeg ciljanja najsiromašnijih i najugroženijih kategorija stanovništva**, uređenje smještaja i podrške **djeci bez roditeljskog staranja**, odraslim osobama bez porodičnog staranja, te starim, iznemoglim i osobama s invaliditetom, zbrinjavanjem i zaštitom u porodičnom okruženju.

Iako se statistički podaci u oblasti socijalne zaštite već duže vrijeme obrađuju na zadovoljavajućem nivou, socijalna politika, naročito u dijelu koji se odnosi na socijalnu pomoć, ne posvećuje dovoljno pažnje problemima neravnopravnosti spolova, što ima implikacije na socio-ekonomski status građana. U tom kontekstu, ARSMLJPIBiH i gender centri su u **operativne planove institucija na svim nivoima** nastojali uključiti rodnu perspektivu u izradu, provođenje i procjenu uticaja politika socijalne zaštite, kako bi se omogućilo zadovoljavanje različitih potreba i interesa korisnika, muškaraca i žena podjednako.

Postignuti su pomaci u **zaštiti žrtava krivičnog djela zločina protiv čovječnosti i rodno zasnovanog nasilja u vrijeme rata**. Pitanja žrtava torture, seksualnog nasilja i civilnih žrtava rata u pogledu ostvarivanja jednakog statusa i pristupa pravima i zaštiti reguliraju se na nivou entiteta RS i FBiH, te BDBiH i njihov pristup pravima zavisi od mjesta prebivališta. **Civilne žrtve rata**, uključujući **preživjele ratnog seksualnog nasilja**, u oba entiteta, nastavljaju se **suočavati s diskriminacijom** u odnosu na druge kategorije društva. Na entitetskom nivou, međutim, primjećuju se rezultati rada na **boljem reguliranju statusa i pristupa pravima** ovim vulnerabilnim kategorijama građanki i građana. U FBiH Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice s djecom, osobama koje su preživjele seksualno zlostavljanje i silovanje u ratu priznat je status posebne kategorije civilnih žrtava rata. Žrtve ostvaruju pravo na „mjesečno lično novčano primanje“ u jedinstvenom novčanom iznosu od 586,15 KM i u tom pogledu ne postoji diskriminacija ni po teritorijalnom, nacionalnom, spolnom ili dobnom osnovu. Međutim, treba napomenuti da veliki broj žrtava seksualnog zlostavljanja i silovanja u ratu i dalje nije spreman zatražiti korištenje ovog prava niti drugu vrstu pomoći, zbog moguće stigmatizacije u još uvijek tradicionalnoj sredini.

GCRS je 2013. godine proveo prvo istraživanje o položaju žena srpske nacionalnosti koje su bile žrtve seksualnog nasilja u ratu. Do tada, ova kategorija žrtava bila je nevidljiva i o njima se nikad ranije nije govorilo u javnom prostoru. Vlada i Narodna skupština RS-a usvojile su informaciju o nalazima i preporukama istraživanja, nakon čega je 2017. godine Zakon o zaštiti žrtava ratne torture u RS-u prosljeđen u zakonsku proceduru usvajanja.

Kako bi se osigurao što ravnomjerniji pristup socijalnoj zaštiti, potrebno je značajnije uključiti rodnu perspektivu u izradu, provođenje i procjenu uticaja propisa, strategija, politika i drugih akata u oblasti socijalne zaštite i provoditi edukacijske programe i savjetovanja za žene i djevojčice u riziku od socijalne isključenosti, s fokusom na ranjive grupe žena. Potrebno je harmonizirati zakonske propise i prakse iz oblasti zaštite porodica s djecom i prava na porodijske naknade i za zaposlene i za nezaposlene majke.

Mjere

Osnovni cilj koji se želi postići predviđenim mjerama je **postizanje socijalne sigurnosti svih građana i građanki izmjenama i usklađivanjem zakonskih propisa u oblasti socijalne inkluzije, te razvojem i primjenom savremenih socijalnih politika i programa socijalne zaštite.**

- I.6.1. Identificiranje prioriteta zakona, strategija, akcionih planova, programa i drugih akata u oblasti socijalne zaštite, s ciljem uvođenja i primjene međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova u ovim oblastima;
- I.6.2. Gender analize strategija, politika, programa i projekata u oblasti socijalne zaštite s ciljem utvrđivanja nedostataka, prednosti, stvarnih potreba i mogućnosti sa aspekta ravnopravnosti spolova;
- I.6.3. Redovno prikupljanje, analiza i objavljivanje podataka razvrstanih po spolu o učešću, pristupu i korištenju socijalne zaštite;
- I.6.4. Izrada i provođenje programa mjera i aktivnosti za ostvarivanje jednakih prava i jednakog pristupa socijalnoj zaštiti, uključujući jačanje profesionalnih kapaciteta za primjenu domaćih i međunarodnih standarda u ovoj oblasti, uvođenje rodno odgovornih budžeta, te uspostavljanje odgovarajućih institucionalnih mehanizama za koordinaciju provođenja ovih mjera;
- I.6.5. Podrška programima penzionog sistema koji se odnose na specifične aspekte radne karijere i nejednake podjele dužnosti između muškaraca i žena (briga o djeci, briga o ostalim članovima porodice itd.), uključujući, kada je to neophodno, kompenzacijske mjere da bi se ublažile negativne posljedice postojećeg penzionog sistema na žene;
- I.6.6. Podrška programima namijenjenim višestruko marginaliziranim grupama koje su izložene riziku od siromaštva i izoliranosti, a koje uglavnom čine žene, kako bi se podržalo njihovo uključivanje na tržište rada i ostvarivanje prava na socijalnu zaštitu;
- I.6.7. Provođenje promotivnih aktivnosti, informativnih i kampanja podizanja svijesti javnosti o važnosti ravnopravnosti spolova u pristupu i korištenju socijalne zaštite;
- I.6.8. Praćenje napretka i izvještavanje o zastupljenosti žena i muškaraca u oblasti socijalne zaštite, pristupu i korištenju socijalnih usluga i socijalne zaštite.

Nosioci odgovornosti: Organi zakonodavne i izvršne vlasti na državnom i entitetskom nivou, organi Brčko Distrikta BiH, kantonalni i organi jedinica lokalne samouprave, u skladu s resornim nadležnostima propisanim važećim zakonskim propisima.

Rok za provođenje: 2018 - 2022.

I.7. Rod i sigurnost

Uvod

Rezolucija Vijeća sigurnosti UN-a 1325 “Žene, mir i sigurnost”, usvojena 31. 10. 2000, prva je rezolucija Vijeća sigurnosti UN-a kojom se naglašava važnost uloge i ravnopravnog učešća žena u sprečavanju i rješavanju konflikata, te izgradnji održivog mira. Njome se pozivaju države članice da osiguraju veće prisustvo žena u donošenju odluka na svim nivoima odlučivanja. To je preduslov za veće uključivanje perspektive ravnopravnosti spolova u sektore odbrane i sigurnosti, te veću zaštitu i poštivanje ljudskih prava žena i djevojčica, kako u ratnim sukobima, tako i u procesima postizanja mira i sigurnosti. Žene i djevojčice uključuju se u ratne sukobe, a zlostavljanje i silovanje žena i djevojčica širom svijeta postalo je važno oružje rata i jedan od metoda ekstremne torture. To zahtijeva povećanu zaštitu za žene i djevojčice, kako u konfliktnim, tako i u postkonfliktnim situacijama, što je naročito istaknuto donošenjem pratećih rezolucija, koje se oslanjaju na Rezoluciju UN-a 1325, kao što su rezolucije: 1820 (2008), 1888 (2009), 1889 (2009), 1960 (2010), 2106 (2013) i 2122 (2013).

Generalni sekretar Vijeća sigurnosti UN-a donio je direktivu (S/PRST/2008/39) 29.10.2008. koja se odnosi na procese provođenja i izvještavanja u skladu s Rezolucijom Vijeća sigurnosti UN-a 1325 „Žene, mir i sigurnost“, kojom je državam članicama data obaveza izrade nacionalnih akcionih planova za primjenu UNSCR-a 1325.

U Bosni i Hercegovini su od 2010. godine usvojena i uspješno provedena dva akciona plana. **Prvi Akcioni plan za primjenu UNSCR-a 1325 u Bosni i Hercegovini (AP UNSCR 1325 u BiH)**¹⁹ za period od 2010. do 2013. usvojen je Odlukom Vijeća ministara BiH 2010. godine. **Drugi AP UNSCR-a 1325 u BiH usvojen je za period od 2014. do 2017.**²⁰ oslanjajući se na nalaze i preporuke nezavisne procjene prethodnog AP-a UNSCR 1325 kojim je ukazano na sve pozitivne aspekte i izazove njegove primjene i koordinacije. Do sada je VMBiH **usvojio dva godišnja izvještaja o provođenju AP-a UNSCR 1325 u BiH** kojima se potvrđuje napredak u primjeni ove rezolucije. Nakon isteka drugog AP-a UNSCR 1325, ARPMLJPIBiH izradio je **Završni izvještaj o provođenju AP-a UNSCR kojim je obuhvaćen cijeli period njegove primjene od 2014. do 2017. godine** i koji je u proceduri usvajanja. Trenutno je u fazi donošenja **treći Akcioni plan za primjenu Rezolucije UN-a 1325 „Žene, mir i sigurnost“ za period od 2018. do 2022.** BiH je prepoznata na regionalnom i međunarodnom nivou po primjerima dobre i inovativne prakse u primjeni UNSCR-a 1325.

Ocjena stanja

Učešće žena u policiji, vojsci i mirovnim misijama pokazalo je napredak, iako je to još uvijek **daleko od ravnopravne zastupljenosti spolova**. U policijskim snagama na svim nivoima vlasti žene su zastupljene sa 7,5%, uglavnom na pozicijama policajki i starijih policajki, inspektorica, mlađih i viših inspektorica. Primjetna je tendencija veće zastupljenosti žena u policijskim strukturama, ali je potrebna određena vremenska distanca kako bi ovaj trend doveo do zakonski predviđene ravnomjerne zastupljenosti. Mogućnost napredovanja žena u policiji ograničena je i zbog načina bodovanja koje zahtijeva kontinuitet, koji je u pojedinim slučajevima zbog trudnoće onemogućen.

U Oružanim snagama BiH žene su zastupljene sa 6,8% (1,8% povećanje u odnosu na 2010). Kontinuirano se povećava broj žena u mirovnim misijama UN-a, u kojima je, prema podacima MSBiH, trenutno zastupljeno 30% policijskih službenica, te prema podacima MOBiH, 6,7% pripadnica OSBiH.

Evidentan je napredak u sistemskom pristupu uvođenju principa ravnopravnosti spolova u rad nadležnih institucija sektora odbrane i sigurnosti. Većina institucija je, u skladu s članom 24. ZoRS-a BiH kojim se propisuju obaveze institucija na svim nivoima vlasti, usvojila **interne akte s mjerama za unapređenje položaja i povećanje učešća žena u vojsci, policiji i mirovnim misijama**,

¹⁹ „Službeni glasnik BiH“, broj 92/10

²⁰ „Službeni glasnik BiH“, broj 89/14

uključujući i mjesta donošenja odluka. Članovi i članice Koordinacionog odbora (KO) za praćenje AP-a UNSCR 1325 glavni su inicijatori promjena u institucijama koje predstavljaju. Međutim, ovaj proces još uvijek nije ujednačen u svim institucijama.

- Zahvaljujući afirmativnim mjerama i promotivnim aktivnostima, **povećana je zainteresiranost žena za vojni i policijski poziv i značajno povećan broj žena upućenih u mirovne misije.** Npr. žene u mirovnim misijama trenutno učestvuju s 30%, što je više za 6% u odnosu na 2014, te za oko 14% u odnosu na 2010. godinu.
- **Kontakt osobe za pitanja ravnopravnosti spolova** imenovane su u svim jedinicama Oružanih snaga BiH, svim sektorima MS i agencijama za provođenje zakona u BiH, te bh. kontingentima mirovnih misija.
- Došlo je do **značajnog porasta broja akata (za oko tri puta) koji se redovno dostavljaju na mišljenje ARSMLJPIBiH** pri čemu su uvrštene sve sugestije za usklađivanje sa ZoRS-om.
- **Obuke o ravnopravnosti spolova** uključene su u redovne programe obuka u sektorima odbrane i sigurnosti, te unaprijeđene **baze podataka razvrstane po spolu** u različitim segmentima rada institucija (politike zapošljavanja, zastupljenost o komisijama i odborima, radnim grupama i drugim tijelima).
- Pokrenute su inicijative za primjenu UNSCR-a 1325 na lokalnom nivou. **Usvojeno je pet lokalnih akcionih planova** te pokrenute aktivnosti na izradi planova u još tri lokalne zajednice.
- Ostvarena je kontinuirana **regionalna saradnja i razmjena dobrih praksi.** Jedan od konkretnih rezultata ove saradnje je usvajanje Lokalnog akcionog plana za provođenje Rezolucije 1325 u gradu Nišu (Srbija), koji je u potpunosti izrađen po uzoru na lokalne akcione planove u BiH.
- Dobre prakse iz BiH prepoznate su na **širem međunarodnom nivou.** Kao rezultat toga ARSMLJPIBiH je 2016. i 2017, na poziv vlada Finske, Moldavije i Albanije, direktno učestvovao u izradi nacionalnih akcionih planova ovih zemalja, koji slijede strukturu AP-a u BiH.

I pored postignutih rezultata i činjenice da je BiH istaknuta kao primjer dobre prakse u **Globalnoj studiji o provođenju Rezolucije UN-a 1325²¹**, postoje i određeni izazovi u primjeni AP-a UNSCR 1325. Potrebno je više raditi na prilagođavanju **uslova za učešće na obukama za stručno usavršavanje, te učešće na različitim nivoima odlučivanja u policijskim i vojnim strukturama,** kako bi odgovarali statusu i potrebama oba spola. Također, potrebno je uložiti dodatne napore za **sistemska rješenja u ostvarivanju prava žrtava seksualnog nasilja i drugih oblika stradanja tokom rata u BiH.**

Zbog nedostatka sredstava iz redovnih budžeta institucija, provođenje AP-a UNSCR u BiH je dijelom finansirano iz sredstava FIGAP-a, što je značajno doprinijelo postizanju rezultata. **Potrebno je osigurati finansiranje aktivnosti** iz AP-a UNSCR 1325 iz redovnih budžeta nadležnih institucija i agencija, te pronalaženje dodatnih donatorskih sredstava.

Uvođenje koncepta ljudske sigurnosti iz perspektive ravnopravnosti spolova, kao strateškog cilja AP-a UNSCR 1325 je, pored inicijativa na lokalnom nivou, otvorilo mogućnost za djelovanje u uslovima aktuelnih sigurnosnih prijetnji i izazova, kao što su: prirodne katastrofe (pomoć ženama i djevojčicama u najugroženijim područjima nakon poplava u BiH), izbjeglička kriza (pomoć izbjeglicama iz Sirije u Srbiji), upotreba malog i srednjeg naoružanja u kontekstu rodno zasnovanog nasilja, te nasilni ekstremizam i terorizam (planiranje preventivnih intervencija). Potrebno je sistemski planirati **mjere za djelovanje u uslovima aktuelnih sigurnosnih prijetnji i izazova** iz perspektive ravnopravnosti spolova.

²¹ Globalna studija o primjeni Rezolucije UN-a 1325 izrađena je na zahtjev generalnog sekretara Vijeća sigurnosti UN-a (dostupno na: <http://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2015/12/UNW-GLOBAL-STUDY-1325-2015.pdf>)

Mjere

Osnovni cilj koji se želi postići predviđenim mjerama je **unapređenje sigurnosti građana i građanki u BiH ravnopravnim učešćem žena u sprečavanju i rješavanju konflikata, te izgradnji i očuvanju održivog mira.**

- I.7.1. Identificiranje prioriteta zakona, strategija, akcionih planova, programa i drugih akata u oblasti odbrane i sigurnosti, s ciljem uvođenja i primjene međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova u ovim oblastima;
- I.7.2. Redovno sistematsko prikupljanje, analiza i objavljivanje podataka i informacija o stanju ravnopravnosti spolova u sektorima odbrane i sigurnosti;
- I.7.3. Provođenje aktivnosti iz Akcionog plana za primjenu UNSCR-a 1325 u BiH za period od 2018. do 2022;
- I.7.4. Provođenje ili podrška istraživanjima koja se odnose na temu „Žene, mir i sigurnost“, s posebnim osvrtom na aktuelne sigurnosne prijetnje i izazove;
- I.7.5. Provođenje promotivnih aktivnosti, informativnih i kampanja podizanja svijesti javnosti o važnosti ravnopravnog učešća oblastima odbrane i sigurnosti;
- I.7.6. Redovno praćenje i izvještavanje o napretku institucija u primjeni međunarodnih i domaćih standarda ravnopravnosti spolova u oblastima odbrane i sigurnosti.

Nosioci odgovornosti: Organi zakonodavne i izvršne vlasti na državnom i entitetskom nivou, organi Brčko Distrikta BiH, kantonalni i organi jedinica lokalne samouprave, u skladu s resornim nadležnostima propisanim važećim zakonskim propisima.

Rok za provođenje: 2018 – 2022.

II. STRATEŠKI CILJ 2. Izgradnja i jačanje sistema, mehanizama i instrumenata za postizanje ravnopravnosti spolova

Uvod

Jednako pravo žena i muškaraca na uživanje univerzalnih ljudskih prava osnovni je princip glavnih međunarodnih instrumenata za zaštitu ljudskih prava i općeprihvaćen je u međunarodnom zakonodavstvu. Ravnopravnost spolova je osnovno ljudsko pravo, sadržano u mnogim pravnim instrumentima, deklaracijama, kao i u mnogim nacionalnim ustavima, što je slučaj i sa Ustavom Bosne i Hercegovine.

Opća zabrana diskriminacije na brojnim osnovama, pa tako i na spolnoj, bila je prvi korak u tom procesu, pa je taj pristup uključen u **Povelju Ujedinjenih naroda 1945. i u Opću deklaraciju o ljudskim pravima 1948.** kao i u dva sporazuma usvojena 1966. godine - **Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima i Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima.**

Takvi su stavovi dalje razrađeni na nivou Vijeća Evrope u **Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima i osnovnim slobodama (1950), Deklaraciji o ravnopravnosti žena i muškaraca Vijeća Evrope (1988), Deklaraciji o ravnopravnosti žena i muškaraca kao osnovnom kriteriju demokratije,** usvojenoj na Četvrtoj evropskoj ministarskoj konferenciji o ravnopravnosti žena i muškaraca (Istanbul, 1997), te **Preporukama Vijeća Evrope iz oblasti ravnopravnosti žena i muškaraca.**

Da bi država ispunila svoju obavezu ukidanja diskriminacije po osnovu spola, te ostvarivanja ravnopravnosti spolova, potrebno je dalje uspostavljanje ili jačanje sistema, mehanizama i instrumenata za postizanje ravnopravnosti spolova. Za postizanje tog cilja neophodno je da institucionalni mehanizmi na svim nivoima zakonodavne i izvršne vlasti imaju neophodan autoritet, vidljivost, političko priznanje, neophodno finansiranje i ljudske potencijale, te da njihovo djelovanje u potpunosti podržava politička vlast na svim nivoima.

Provođenje GAP-a BiH je do kraja 2016. godine velikim dijelom finansirano iz sredstava **Finansijskog mehanizma za podršku provođenju GAP-a BiH (FIGAP)**²². Program FIGAP jedan je od važnih instrumenata za postizanje ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini. To je inovativan i prepoznatljiv finansijski mehanizam u regiji i predstavlja primjer dobre prakse koji izlazi iz okvira pojedinačnih programa, projekata i inicijativa. VMBiH je u aprilu 2016. godine usvojio Informaciju o provođenju završne evaluacije FIGAP-a, kojom je potvrđena njegova efikasnost i održivost sa aspekta ostvarenja postavljenih ciljeva i očekivanih rezultata, uz preporuke za nastavak finansiranja.

ARSMLJPIBiH je, u saradnji s entitetskim gender centrima, izradio **Prijedlog FIGAP-a II (2017-2021).** Švedska agencija za međunarodni razvoj (SIDA) izrazila je spremnost za daljnje finansiranje FIGAP-a II. U toku je procedura potpisivanja Sporazuma između MLJPI-ja BiH i SIDA-e, čime su osigurana značajna sredstva za finansiranje narednog GAP-a BiH za period od 2018. do 2022, uključujući podršku nadležnim institucionalnim kao i vaninstitucionalnim partnerima. U tom procesu ključnu ulogu imaju ARSBIH, MLJPIBiH, GCFBiH i GCRS, te mehanizmi saradnje između ovih institucija i drugih institucija na svim nivoima organizacije vlasti u BiH, kao i nevladinog sektora.

Provođenje aktivnosti Strateškog cilja II. je, prije svega, u odgovornosti ARSMLJPIBiH, GCFBiH i GC RS u skladu s čl. 26. i 27. ZoRS-a BiH.

²² FIGAP – Finansijski mehanizam za podršku provođenju GAP-a BiH, uspostavljen je Sporazumom o zajedničkom finansiranju između Vijeća ministara BiH i grupe donatora (Razvojne agencije Švedske, Austrije i Švicarske) koji je potpisan krajem 2009. godine i trajao je, s produžavanjem, do kraja 2016.godine.

Prioritetne oblasti u okviru strateškog cilja 2.

II.1. Koordinacija provođenja i nadzor nad provođenjem Gender akcionog plana BiH

Uvod

Jačanje kapaciteta i koordinacija rada institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova jedan je od važnih preduslova za efikasno provođenje GAP-a BiH na svim nivoima vlasti. ARS BiH, MLJPI BiH i entitetski gender centri su ključni institucionalni mehanizmi za ravnopravnost spolova u okviru VMBiH, Vlade Federacije BiH, odnosno Vlade RS-a koji su zaduženi da usmjeravaju napore u borbi protiv diskriminacije i postizanju ravnopravnosti spolova u BiH izradom strateških dokumenata i akcionih planova.

Provođenje GAP-a BiH u periodu od 2013. do 2017. značajno je doprinijelo **jačanju uticaja, vidljivosti i respektabilnosti** gender institucionalnih mehanizama u okviru izvršne i zakonodavne vlasti i u općoj javnosti. ARSMLJPI BiH, GCFBiH i GCRS djelovali su kao snažni i proaktivni predlagači konkretnih strategija za rodnu ravnopravnost, ali su imali i ključnu ulogu u kreiranju rodno osjetljivih politika u BiH, te uticali na usklađivanje zakona i politika na svim nivoima organizacije vlasti u BiH s principima ravnopravnosti spolova.

Ocjena stanja

Na 41. sjednici, održanoj 28. 1. 2016, **VMBiH donio je Odluku o uspostavljanju Upravnog odbora za koordinaciju i praćenje provođenja GAP-a BiH**²³ koji čine direktorice ARSMLJPI BiH, GCRS-a i GCFBiH. VMBiH, Vlada FBiH i Vlada RS-a imenovali su koordinacione odbore institucija na državnom i entitetskom nivou za praćenje provođenja GAP-a BiH.

KO za praćenje provođenja GAP-a na nivou institucija BiH uspostavljen je Odlukom Vijeća ministara BiH²⁴ i čine ga predstavnici 23 institucije na nivou BiH i predstavnica Vlade Brčko Distrikta BiH, a njime predsjedava direktorica ARS BiH. KO je nadležan i da koordinira provođenje i prati provođenje aktivnosti institucija na državnom i nivou Brčko Distrikta BiH. Osim toga, članovi KO obavljaju dužnost kontakt osoba za ravnopravnost spolova u svojim institucijama.

KO za praćenje provođenja GAP-a BiH u Republici Srpskoj za period od 2013. do 2017. imenovan je Rješenjem Vlade RS-a²⁵ o imenovanju. Odbor je formiran kao vladino interesorno tijelo za planiranje, provođenje i praćenje provođenja ovog dokumenta i čine ga predstavnici svih ministarstava Vlade RS-a, a njime predsjedava direktorica GCRS-a.

KO za praćenje provođenja GAP-a BiH u Federaciji BiH imenovan je Rješenjem Vlade FBiH²⁶ 2015. godine, kao radno tijelo čiji su osnovni zadaci izrada i usvajanje godišnjih operativnih planova, praćenje provođenja operativnih planova i izrada redovnih izvještaja. KO čine predstavnici 13 ministarstava i institucija FBiH, a voditeljica je direktorica GCFBiH.

Prioritetni zadaci iz GAP-a realiziraju se na osnovu godišnjih **operativnih planova nadležnih institucija za provođenje GAP-a BiH** koje su zastupljene u koordinacionim odborima. Godišnji operativni planovi institucija na nivou BiH, te institucija u FBiH i u RS-u usvojeni su za 2016. i 2017. godinu. U zavisnosti od nadležnosti i godišnjih prioriteta u ovim planovima razrađuju se mjere iz GAP-a BiH i definiraju konkretne aktivnosti, koje su neka ministarstva uključila u svoje redovne planove rada.

²³ „Službeni glasnik BiH“, broj 40 od 31.5.2016.

²⁴ „Službeni glasnik BiH“, broj 66/16 od 6. 9. 2016.

²⁵ Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 77/15, 92/15

²⁶ Rješenje Vlade FBiH V. broj: 922/2015

VMBiH je **usvojio dva godišnja izvještaja o realizaciji GAP-a BiH 2013-2017.** koje je ARSMLJPIBiH, u saradnji s entitetskim gender centrima, izradio na osnovu informacija dostavljenih od institucija zastupljenih u koordinacionim odborima. Izvještaj o realizaciji GAP-a BiH za 2014. godinu usvojen je na 41. sjednici VMBiH, održanoj 28.1.2016, a Izvještaj o provođenju GAP-a BiH za 2015. i 2016. godinu usvojen je na 98. sjednici VMBiH, održanoj 12.4.2017. Završni izvještaj o realizaciji GAP-a BiH za period od 2013. do 2017. bit će upućen na usvajanje VMBiH nakon dobivanja mišljenja svih nadležnih institucija.

Međutim, važno je istaći da se operativno planiranje i izvještavanje o GAP-u na nivou kantona i jedinica lokalne samouprave ne provodi na sistemski način. Gender centri FBiH i RS-u nemaju dovoljno kapaciteta da pruže stručnu podršku ovom procesu. Vlasti na ovim nivoima uprave ne prepoznaju važnost uvođenja i ostvarivanja standarda za rodnu ravnopravnost, tako da nisu samoinicijativno preduzimale korake i odluke vezane za provođenje GAP-a BiH i izradu lokalnih gender akcionih planova. Iako je do sada donesen značajan broj lokalnih gender akcionih planova, oni su uglavnom doneseni na inicijativu nevladinih organizacija, a u slučaju Republike Srpske na inicijativu GCRS-a. Kantoni u FBiH nemaju odgovarajuća tijela/urede, niti javne politike (strategije ili akcione planove) zbog čega ne dolazi do željenih unapređenja ravnopravnosti spolova, posebno u oblasti zapošljavanja, zdravstva ili obrazovanja na nivou kantona.

Mjere

Ciljevi koji se žele postići predviđenim mjerama su **koordinirano provođenje GAP-a BiH** u skladu s nadležnostima pojedinih nivoa vlasti.

II.1.1. Uspostavljanje Upravnog odbora za koordinaciju i praćenje provođenja GAP-a BiH (u kojem su: direktorice ARSMLJPIBiH, GCRS-a i GCFBiH)

II.1.2. Uspostavljanje Koordinacionog odbora za praćenje provođenja GAP-a na nivou institucija BiH (koji čine ARSMLJPIBiH i institucije BiH)

Nosilac odgovornosti: VMBiH na prijedlog MLJPIBiH

Rok za provođenje: u roku od tri mjeseca od usvajanja GAP-a BiH

II.1.3. Uspostavljanje Koordinacionog odbora za praćenje provođenja GAP-a BiH u Republici Srpskoj (koji čine GCRS i institucije RS-a)

II.1.4. Uspostavljanje Koordinacionog odbora za praćenje provođenja GAP-a BiH u Federaciji BiH (koji čine GCFBiH i institucije FBiH)

Nosioci odgovornosti: Vlada RS-a na prijedlog GCRS-a i Vlada FBiH na prijedlog GCFBiH

Rok za provođenje: u roku od tri mjeseca od usvajanja GAP-a BiH

II.1.5. Izrada i usvajanje godišnjih operativnih planova za svaku godinu provođenja GAP-a BiH

Nosilac odgovornosti: Koordinacioni odbori

Rok za provođenje: do kraja decembra svake godine provođenja GAP-a BiH

II.1.6. Izrada i usvajanje metodologije za izradu godišnjih i završnog izvještaja o provođenju GAP-a BiH

Nosilac odgovornosti: Upravni odbor

Rok za provođenje: U roku od šest mjeseci od usvajanja GAP-a BiH

II.1.7. Izrada godišnjih izvještaja o provođenju GAP-a BiH i dostavljanje vladama entiteta na razmatranje i usvajanje, nakon čega se kompilirani izvještaji dostavljaju VMBiH na razmatranje i usvajanje

Nosioci odgovornosti: ARSMLJPIBiH, GCRS, GCFBiH i koordinacioni odbori

Rok za provođenje: do marta mjeseca svake godine provođenje GAP-a BiH za prethodnu godinu

II.1.8. Izrada završnog izvještaja o provođenju GAP-a BiH za period od 2018. do 2022. i dostavljanje vladama entiteta na razmatranje i usvajanje, nakon čega se kompilirani izvještaj dostavlja VMBiH na razmatranje i usvajanje

Nosioci odgovornosti: ARSMLJPIBiH, GCRS, GCFBiH i koordinacioni odbori

Rok za provođenje: do marta mjeseca 2023. godine

II.2. Praćenje i unapređenje primjene međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova

Uvod

Prioritetna obaveza koja proističe iz mandata institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova, kao i zakonskih nadležnosti, praćenje je i unapređenje primjene međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova u Bosni i Hercegovini. Redovno se izrađuju i dostavljaju nadležnim institucijama izvještaji o primjeni međunarodnih dokumenata, UN-a i Vijeća Evrope, koji se odnose na ravnopravnost spolova i osnaživanje žena, a prema kojima je Bosna i Hercegovina obavezna izvještavati. (CEDAW, Pekinška deklaracija i Platforma za akciju, Rezolucija UN-a 1325, preporuke Vijeća Evrope i evropske direktive). U skladu s obavezama izvještavanja o primjeni, 2017. godine izrađen je **Šesti periodični izvještaj Bosne i Hercegovine o primjeni CEDAW-a za UN**, u saradnji s institucijama na nivou BiH i entitetskim gender centrima. Izvještaj je usvojio VMBiH nakon čega je dostavljen na razmatranje UN-ovom Komitetu za CEDAW.

S ciljem unapređenja primjene Rezolucije Vijeća sigurnosti UN-a 1325 „Žene, mir i sigurnost“, izrađen je **Akcioni plan za primjenu UNSCR-a 1325 „Žene, mir i sigurnost“ u Bosni i Hercegovini za period od 2014. do 2017.** i usvojen u VMBiH²⁷. U toku je izrada trećeg po redu Akcionog plana za primjenu UNSCR-a 1325 „Žene, mir i sigurnost“ za period od 2018. do 2022.

U skladu s čl. 26. i 27. ZoRS-a BiH, ARSMLJPIBiH i entitetski gender centri dužni su da prate, učestvuju u pripremi, pokreću inicijative i daju mišljenja o usaglašenosti zakona i drugih akata, politika, strategija, planova i programa, koje se donose na nivou države i entiteta, s odredbama ovog zakona i drugim domaćim i međunarodnim standardima za ravnopravnost spolova.

Ocjena stanja

BiH je ratificirala **Konvenciju Vijeća Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici** (Istanbulsku konvenciju) u novembru 2013. godine, kao šesta članica VE. U skladu s obavezama preuzetim ratificiranjem Konvencije, VMBiH je na 16. sjednici, održanoj 23. 7. 2015, donio **Odluku o usvajanju Okvirne strategije za provođenje Konvencije o prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini za period od 2015. do 2018** (Okvirna strategija). U okviru Istanbulske konvencije, BiH ima obavezu izvještavanja generalnog sekretara Vijeća Evrope, a u saradnji s **ekspertsom grupom za borbu protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici - GREVIO**. ARSMLJPIBiH je intenzivno pristupio pripremnim aktivnostima za izradu izvještaja po Upitniku GREVIO. Direktorica ARSMLJPIBiH učestvuje u radu Komiteta zemalja ugovornih strana Istanbulske konvencije.

U skladu s obavezama koje proističu iz pristupanja međunarodnim instrumentima za zaštitu ljudskih prava i članstva u međunarodnim organizacijama, Bosna i Hercegovina redovno i kontinuirano izrađuje izvještaje o ispunjavanju obaveza BiH prema međunarodnim dokumentima i tijelima. U

²⁷ „Službeni glasnik BiH“, broj 92/10

periodu 2013-2017. dostavljeni su brojni izvještaji prema međunarodnim instrumentima, među kojima su najvažniji:

- Izvještaj BiH o pregledu napretka u provođenju Pekinške deklaracije i Platforme za akciju (1995) i rezultata s 23. posebne sjednice Generalne skupštine (2000);
- Informacija BiH Komitetu UN-a za CEDAW prema prioritetnim zaključnim zapažanjima na Kombinirani četvrti i peti periodični izvještaj BiH o CEDAW-u;
- Šesti periodični izvještaj BiH o provođenju CEDAW-a - Konvencije UN-a o eliminaciji svih oblika **diskriminacije žena (2013-2016)**

S ciljem primjene Rezolucije Vijeća sigurnosti UN-a 1325 „Žene, mir i sigurnost“, BiH je uspješno provela drugi po redu **AP UNSCR 1325 u BiH za period od 2014. do 2017.** Izrađen je Završni izvještaj o provođenju ovog akcionog plana, a u toku je izrada trećeg AP-a UNSCR 1325 za period od 2018. do 2022.

ARSMLJPIBiH i entitetski gender centri bili su uključeni u izradu i dopunu **Priloga institucija BiH za izvještaj o napretku u procesu pridruživanja EU, kao i odgovore na Upitnik Evropske komisije za pridruživanje BiH Evropskoj uniji.**

Direkcija za evropske integracije BiH (DEI) instruirala je institucije BiH da u pripremi priloga i dopune priloga za Godišnji izvještaj Evropske komisije (EK), čiju izradu koordinira DEI, u analize stanja, gdje je to primjenjivo, uvrste **rodnu dimenziju i statističke podatke razvrstane po spolu.**

U toku je izrada Indeksa ravnopravnosti spolova u BiH prema standardima EU u saradnji ARSBIH, BHAS i Evropskog instituta za ravnopravnost spolova (EIGE). Indeks je prepoznat kao jedan od najvažnijih instrumenata za praćenje stanja rodne ravnopravnosti u zemlji, kao i za komparaciju s drugim zemljama EU i regiona.

Prema **Preporuci CM/Rec(2010)5 Odbora ministara Vijeća Evrope** državama članicama o mjerama za suzbijanje diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta, gender institucionalni mehanizmi u BiH su, u uskoj saradnji sa civilnim sektorom i relevantnim parlamentarnim komisijama, počeli intenzivnije raditi na unapređenju prava LGBTI osoba u BiH. To je dovelo do značajnih iskoraka, kao što su proširenje liste osnova za diskriminaciju, koja sada eksplicitno uključuje seksualnu orijentaciju, rodni identitet i spolne karakteristike, odnosno izmjene krivičnog zakonodavstva koje u propisane definicije krivičnog djela iz mržnje uvode i ona učinjena zbog spola, seksualne orijentacije ili rodnog identiteta druge osobe. Izrađen je i Nacrt akcionog plana za ravnopravnost LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini za period od 2018. do 2020, koji će biti upućen u proceduru usvajanja.

ARSMLJPIBiH i entitetski gender centri kontinuirano daju mišljenja na zakonske i druge akte, te predlažu načine usaglašavanja sa ZoRS-om i drugim pravnim standardima za ravnopravnost spolova. U izvještajnom periodu **zabilježeno je kontinuirano godišnje povećanje broja dostavljenih akata za oko 30, tako da su ARSMLJPIBiH, GCFBiH i GCRS dali mišljenja na više od 400 akata na različitim nivoima vlasti. Preporuke za usklađivanje su u 90% slučajeva uvrštene u prijedloge dokumenata, a posebna pažnja posvećena je zaštiti osoba koje pripadaju osjetljivim grupama.**

ARSMLJPIBiH je izradio **Informaciju o usaglašenosti nacrtu zakonskih akata i drugih propisa s ZoRS-om** u 2015. godini, koju je dostavio Uredu za zakonodavstvo i Generalnom sekretarijatu VMBiH u januaru 2016. Svim institucijama dostavljen je akt u kojem se podsjećaju na obavezu pribavljanja mišljenja od ARSMLJPIBiH na zakonske i podzakonske akte prije upućivanja u proceduru usvajanja.

GCRS je, u saradnji sa svim partnerima, kontinuirano radio na uvođenju principa ravnopravnosti spolova u dokumente zakonskog, podzakonskog i strateškog karaktera iz raznih oblasti. GCRS je u periodu od 2013. do 2017. dao 170 mišljenja na zakonske i podzakonske akte koji su prosljeđeni u zakonsku proceduru usvajanja u Vladi i Narodnoj skupštini RS-a, ili su ih donijela ministarstva

(uredbe, pravilnici i drugi interni akti). GCRS je izradio **Poseban izvještaj o usaglašavanju zakona i drugih propisa RS-a s pravnim standardima za ravnopravnost spolova i Poseban izvještaj o slučajevima ispitivanja povrede prava po osnovu spola** u postupcima pred GCRS-om. Izvještaje je usvojila Vlada RS-a u martu 2017. godine, a pomenuti izvještaj i Narodna skupština RS-a. U predmetnim izvještajima sadržani su podaci od osnivanja GCRS-a do 31.12.2016.

Zahvaljujući razvoju partnerske saradnje s federalnim ministarstvima, **veliki broj dokumenata u Federaciji BiH usaglašen je sa ZoRS-om BiH**, i to tako da je, na inicijativu, GCFBiH direktno uključen u njihovu izradu i/ili su dostavljeni na mišljenje u formi nacрта. Određeni broj politika nadležni predlagači sami usaglašavaju, bez konsultacija sa GCFBiH, te nerijetko samo deklarativno sadrže odredbe o zabrani diskriminacije, uz odsustvo analize uticaja na rodnu ravnopravnost i kreiranje mjera u skladu s različitim potrebama.

Iako je tokom prethodnih godina povećan broj dostavljenih dokumenata na koje se traži mišljenje o usklađenosti sa ZoRS-om BiH, i dalje je primjetno da to nije redovna praksa, onako kako je to propisano ZoRS-om. Poslovnik o radu VMBiH i Poslovnik o radu Vlade FBiH još uvijek nisu izmijenjeni i dopunjeni odredbama kojima bi se propisala obaveza nadležnih predlagača da, prije dostavljanja dokumenata u redovnu proceduru usvajanja, prethodno pribave mišljenje ARSMLJPIBiH, odnosno GCFBiH. To dovodi do fragmentarnog pristupa usaglašavanju javnih politika, strategija, propisa, programa i planova s odredbama ZoRS-a, te je potrebno dalje insistirati na ispunjavanju ove obaveze po ZoRS-u BiH. Poslovníkom o radu Vlade RS-a iz 2009. godine propisana je obaveza da se svi akti prije upućivanja u zakonsku proceduru usvajanja dostavljaju obavezno na mišljenje i GCRS-u. Propisivanjem ove obaveze povećan je broj dostavljenih akata na mišljenje. U periodu do 2009. godine u prosjeku je dostavljano na mišljenje oko 10% zakonskih i 8% podzakonskih akata, a u periodu od 2009. do 2016. oko 38,84% zakonskih i 14,45% podzakonskih akata. U periodu od početka rada do 2009. godine u prosjeku je bilo 50% pozitivnih mišljenja i 50% mišljenja s preporukama za usaglašavanje propisa. Od 2009. godine vidan je napredak u radu obrađivača, odnosno predlagača propisa u procesu usaglašavanja sa standardima za ravnopravnost spolova: u prosjeku je 70% pozitivnih mišljenja i 30% mišljenja s preporukama za usaglašavanje. Iz svega navedenog može se zaključiti da je propisivanjem ove obaveze Poslovníkom o radu Vlade RS-a u velikoj mjeri unaprijeđen rad na usaglašavanju propisa u RS-u sa standardima za ravnopravnost spolova. Međutim, i dalje se neredovno i rijetko GCRS-u dostavljaju na mišljenje, podzakonski akti pa tako oni najčešće ostaju neusaglašeni sa Zakonom i drugim pravnim standardima za ravnopravnost spolova, zbog čega izostaje i njihova primjena u praksi.

Mjere

Osnovni cilj koji se želi postići predviđenim mjerama je **efikasno praćenje i unapređenje primjene međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova u BiH, radi utvrđivanja mjera za postizanje ravnopravnosti spolova u svim oblastima društvenog života.**

- II.2.1. Provođenje, koordinacija, praćenje i izvještavanje o ispunjavanju obaveza Bosne i Hercegovine prema dokumentima UN-a i Vijeća Evrope u oblasti ravnopravnosti spolova;
- II.2.2. Predstavljanje na međunarodnom nivou i učešće u aktivnostima tijela za ravnopravnost spolova i ljudskih prava žena, radnih grupa i mehanizama UN-a i Vijeća Evrope;
- II.2.3. Pokretanje inicijative za vođenje pregovora, zaključivanja i ratifikacije međunarodnih dokumenata za ravnopravnost spolova;
- II.2.4. Davanje mišljenja o usaglašenosti prijedloga zakona, podzakonskih i drugih normativnih akata, strategija, planova i programa sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u BiH;
- II.2.5. Upućivanje inicijativa i učešće u pripremi zakona, podzakonskih i drugih akata, strategija, politika i programa s ciljem utvrđivanja mjera za postizanje ravnopravnosti spolova u svim oblastima društvenog života.

Nosioci odgovornosti: ARSMLJPIBiH, GCRS, GCFBiH
Rok za provođenje: 2018 - 2022.

II.3. Jačanje i saradnja institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova

Uvod

Uputstva, obaveze, ciljevi i smjernice za osnaživanje i održivost svih nacionalnih mehanizama, njihova saradnja i jačanje kapaciteta sadržani su u **Poglavlju 37. Memoranduma 21 „Nacionalni mehanizmi i međunarodna saradnja za jačanje kapaciteta zemalja u razvoju“** Odjela za ekonomske i socijalne poslove UN-a, **Studiji o efikasnom funkcioniranju državnih mehanizama za integriranje gendera u zemljama članicama Vijeća Evrope** (2004), državni mehanizmi: akcioni planovi i integriranje gendera u zemljama članicama Vijeća Evrope od 4. svjetske konferencije žena u Pekingu 1995. godine (2004), **Priručniku Vijeća Evrope o nacionalnim mehanizmima za promoviranje rodne jednakosti i akcioni planovi – smjernice za uspostavljanje i primjenu državnih mehanizama za promoviranje jednakosti, s primjerima dobrih praksi, 2001. godine, Ustavu Bosne i Hercegovine** (1995), te **Zakonu o upravi Bosne i Hercegovine** ("Službeni glasnik BiH", broj 32/02). Bosna i Hercegovina ima uspostavljene institucionalne mehanizme za ravnopravnost spolova u zakonodavnoj i izvršnoj vlasti na državnom, entitetskom, kantonalnom i općinskom nivou, čime su stvoreni osnovni preduslovi za primjenu ZoRS-a BiH.

Svi institucionalni mehanizmi imaju precizno definiran mandat, što ukazuje na opredijeljenost vlasti ka postizanju ravnopravnosti spolova i uključivanju rodni pitanja u sve oblasti društvenog života. Ipak, stvarni pokretač inicijativa, prijedloga mjera djelovanja, te ključni subjekti u ovom procesu su ARSMLJPIBiH, GCFBiH i GCRS. Ova tri institucionalna mehanizma za ravnopravnost spolova odlučujuća su poluga u pokretanju i provođenju aktivnosti, projekata i programa iz oblasti ravnopravnosti spolova, kao i iniciranju uspostavljanja takvih mehanizama na lokalnom nivou.

U svrhu što boljeg provođenja ZoRS-a BiH i održivosti ovih mehanizama, neopodno je daljnje jačanje njihovih kapaciteta, kao i međusobne saradnje i koordinacije. Od suštinskog značaja je, također, saradnja i stručna podrška drugim institucijama u procesu uključivanja principa ravnopravnosti spolova.

Ocjena stanja

Mreža institucionalnih mehanizama za rodna pitanja na svim nivoima zakonodavne i izvršne vlasti u BiH stalno se širi - inicijativama i uspostavljanjem komisija za ravnopravnost spolova na lokalnom nivou, kao i imenovanjem kontakt osoba za rodna pitanja u okviru institucija na svim nivoima vlasti u BiH. Ključnu ulogu u procesu uvođenja i primjene principa ravnopravnosti spolova imaju ARSMLJPIBiH, MLJPIBiH, GCFBiH i GCRS. Kako bi institucije za ravnopravnost spolova mogle pružiti kontinuiranu stručnu i administrativnu podršku drugim institucijama tokom provođenja GAP-a BiH uloženi su napor na jačanju ljudskih, tehničkih i finansijskih kapaciteta institucionalnih mehanizama za rodna pitanja.

Međutim, još uvijek postoji problem nedostatka ljudskih potencijala kao i budžetskih sredstava za funkcioniranje ARSMLJPIBiH, GCFBiH i GCRS-a, kako bi bili u mogućnosti da ispunjavaju svoje mandate, posebno zbog kontinuiranog povećanja obima poslova. Ovaj nedostatak prevazilazi se proaktivnim zajedničkim pristupom međunarodnim donatorima koji pružaju podršku jačanju ljudskih, profesionalnih i finansijskih kapaciteta sve tri institucije.

Stoga je međusobna saradnja ARSMLJPIBiH, GCFBiH i GCRS-a od ključnog značaja i posebno je ojačana zajedničkim upravljanjem, planiranjem, provođenjem i izvještavanjem o FIGAP-u. **Upravni odbor FIGAP-a** je u istom sastavu nastavio svoje djelovanje i nakon završetka Programa, kao **Upravni odbor GAP-a BiH**, što je dokaz održivosti upravljačkih struktura uspostavljenih realizacijom programa/projekata.

Uspostavljanjem koordinacionih odbora za provođenje GAP-a BiH, na nivou institucija BiH i na entitetskom nivou, **unaprijeđen je rad na planiranju, provođenju i izvještavanju o provođenju GAP-a BiH**. Unaprijeđena je saradnja ARSMLJPIBiH, GCFBiH i GCRS-a sa institucijama na svim nivoima vlasti. Poboľšan je **mehanizam koordinacije** između institucija za ravnopravnost spolova i

svih drugih institucionalnih i vaninstitucionalnih partnera, na svim nivoima vlasti, uključujući i jedinice lokalne samouprave.

Zajedničkim radom na izmjenama i dopunama zakona i politika, razmatranjem redovnih izvještaja o stanju ravnopravnosti spolova, organizacijom tematskih sjednica i promotivnih aktivnosti ARSMLJPIBiH i entitetski gender centri nastoje održati kontinuiranu saradnju s **Komisijom za ostvarivanje ravnopravnosti spolova Predstavničkog doma Parlamentarne skupštine BiH (KORSPDPSBiH)**, **komisijama za ravnopravnost spolova Parlamenta FBiH** i **Odborom jednakih mogućnosti Narodne skupštine RS-a**. Ovo predstavlja određeni izazov nakon svakog novog saziva komisija, tako da se nakon svakog izbornog ciklusa održavaju uvodne radionice za članove parlamentarnih komisija kako bi bila uspostavljena saradnja a izabrani članovi parlamenta upoznati s dosadašnjim radom institucionalnih mehanizama za rodna pitanja.

Tokom 2014. godine i u **Skupštini Brčko Distrikta BiH formirana je Komisija za ravnopravnost spolova** i održana radionica o ravnopravnosti spolova za članove i članice Komisije, čime je unaprijeđen proces uspostavljanja institucionalnih mehanizama za rodna pitanja u BiH.

U izvještajnom periodu entitetski gender centri su sarađivali i podržavali rad komisija za ravnopravnost spolova na lokalnom nivou vlasti, provodeći programe obuka i inicirajući različite aktivnosti. Iako ovaj proces teče sporo, može se konstatirati da u pojedinim općinama postoje dobri i funkcionalni modeli rada, te da je povećan broj općina koje su izradile lokalne planove za unapređenje ravnopravnosti spolova, uključujući i budžete. Međutim, važno je naglasiti da pojedine komisije na kantonalnom (u FBiH) i općinskom nivou nisu funkcionalne, te da je neophodno ojačati kapacitete spomenutih komisija kako bi mogle provoditi aktivnosti iz svojih mandata.

Također, u okviru izvršne vlasti u FBiH kantonalni odbori za ravnopravnost spolova, pri kantonalnim vladama, uglavnom ne funkcioniraju, kao ni komisije za ravnopravnost spolova pri kabinetima načelnika općina. Ova tijela funkcionirala su dok je GCFBiH bio u mogućnosti osigurati programsku i finansijsku podršku. Međutim, GCFBiH nema kapacitete za kontinuirano pružanje stručne podrške i iniciranje aktivnosti na lokalnom nivou.

GCFBiH je 2014. godine izradio **Priručnik za ostvarivanje ravnopravnosti spolova na lokalnom nivou**. Priručnik predstavlja veoma značajan korak u podršci funkcioniranju lokalnih komisija za ravnopravnost spolova i osoba u administraciji koje rade na tim pitanjima.

Ranije nominirane osobe za pitanja ravnopravnosti spolova u federalnim/kantonalnim ministarstvima i institucijama više nisu aktivne. GCFBiH ostvaruje programsku saradnju formiranjem koordinacionih tijela, radnih grupa i sl., koje se uspostavljaju odlukama koje donosi Vlada FBiH na inicijativu GCFBiH, za provođenje, praćenje i izvještavanje po strateškim dokumentima iz oblasti ravnopravnosti spolova. U pravilu, radom svih ovih tijela koordinira GCFBiH, sve aktivnosti i predložene mjere inicira GCFBiH, većina planiranih aktivnosti i mjera uvrštene su u planove rada nadležnih ministarstava, a većina „troškova“ tijela i programske aktivnosti finansiraju se donatorskim sredstvima. Radi potpunog uspostavljanja standarda, pravnog i strateškog okvira za ravnopravnost spolova, ovaj problem treba riješiti na standardiziran način, kako bi u FBiH imali adekvatnu mrežu institucionalnih mehanizama za provođenje ZoRS-a i GAP-a BiH.

U RS-u je završena realizacija aktivnosti na izradi lokalnih akcionih planova za ravnopravnost spolova u periodu od 2014. do 2017, u saradnji s Misijom OSCE-a BiH. Izrađeni su lokalni akcioni planovi za ravnopravnost spolova u 21 jedinici lokalne samouprave, a usvojeno je njih 19. Rezultat izrade lokalnih akcionih planova je i planiranje budžetskih sredstava u lokalnim zajednicama za rad na pitanjima ravnopravnosti spolova i provođenja ZoRS-a.

Mjere

Osnovni cilj koji se želi postići predviđenim mjerama je **jačanje kapaciteta, operativnosti i održivosti institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova, kao i drugih institucija u procesima uključivanja principa ravnopravnosti spolova na svim nivoima.**

- II.3.1. Organizaciono i stručno jačanje institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova (povećanje ljudskih kapaciteta, stručno usavršavanje, publiciranje i distribucija edukativnih i stručnih materijala, unapređenje resursno-edukacionog i dokumentacionog centra);
- II.3.2. Kontinuirana koordinacija između ARSMLJPIBiH, GCFBiH i GCRS-a (djelovanjem Upravnog odbora za koordinaciju i praćenje provođenja GAP-a BiH);
- II.3.3. Kontinuirana koordinacija između ARSMLJPIBiH i institucija Bosne i Hercegovine (kroz rad KO za praćenje provođenja GAP-a BiH institucija BiH);
- II.3.4. Kontinuirana koordinacija između GCRS-a i institucija Republike Srpske (kroz rad KO za praćenje provođenja GAP-a BiH institucija RS);
- II.3.5. Kontinuirana koordinacija između GCFBiH i institucija Federacije BiH (kroz rad KO za praćenje provođenja GAP-a BiH institucija Federacije BiH);
- II.3.6. Podrška KORSPDPSBiH;
- II.3.7. Podrška komisijama za ravnopravnost spolova Parlamenta FBiH i Odboru jednakih mogućnosti Narodne skupštine RS-a;
- II.3.8. Provođenje zajedničkih programa, projekata i aktivnosti, učešće na konferencijama, okruglim stolovima, javnim raspravama, edukativnim i promotivnim događajima;
- II.3.9. Podrška radu postojećih i uspostavljanju novih institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova na lokalnom nivou organizacije vlasti u BiH.

Nosioci odgovornosti: ARSMLJPIBiH, GCRS, GCFBiH

Rok za provođenje: 2018-2022.

II.4. Podizanje svijesti o ravnopravnosti spolova u svim segmentima društva

Uvod

U savremenom društvu mediji su, uz porodicu i obrazovne ustanove, najznačajniji izvor informacija. Razvojem tehnologije u posljednjih nekoliko decenija olakšan je razvoj komunikacionih mreža, koje značajno utiču na formiranje mišljenja pojedinca i javnog mnijenja o određenim pojavama i aktivnostima u društvu.

Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, CEDAW, Pekinška deklaracija i Platforma za akciju, Deklaracija o ravnopravnosti žena i muškaraca Vijeća Evrope, Aneks 1 Dejtonskog mirovnog sporazuma, Mapa puta EU za rodna pitanja i Gender akcioni plan BiH u svojoj osnovnoj koncepciji zahtijevaju prikazivanje žena i muškaraca na ravnopravan i nestereotipan način, s punim poštivanjem njihovog ljudskog dostojanstva. U skladu s međunarodnim i domaćim pravnim standardima, štampani i elektronski mediji u BiH uređivačkom politikom treba da osiguraju poštivanje ravnopravnosti na osnovu spola, roda, spolnog identiteta, rodnog identiteta, rodnog izražavanja i seksualne orijentacije, i to:

- prikazivanjem pozitivnih primjera *nediskriminacije i poštivanja ljudskih prava na pomenutim osnovama*, u javnoj i privatnoj sferi života,
- eliminiranjem seksizma, rodofobije, homofobije, bifobije, transfobije u medijskom jeziku,

- podizanjem svijesti javnosti o prisustvu različitih oblika nasilja na osnovu spola, roda, spolnog identiteta, rodnog identiteta, rodnog izražavanja, seksualne orijentacije i pogubnog uticaja tog nasilja na žrtve i društvo u cjelini,
- medijskom promocijom i ravnopravnom vidljivošću političkih kandidata i kandidatkinja bez obzira na njihov spol, rod, spolni identitet, rodni identitet, rodno izražavanje i seksualnu orijentaciju,
- educiranjem novinara i novinarki o ravnopravnosti na osnovu spola, roda, spolnog identiteta, rodnog identiteta, rodnog izražavanja, seksualne orijentacije i upotrebi rodno osjetljivog jezika,
- promoviranjem ravnopravnog učešća i zastupljenosti osoba različitih spolnih identiteta, rodnih identiteta, rodnog izražavanja i seksualne orijentacije na pozicijama odlučivanja u medijima, naročito u upravljačkim, programskim i regulatornim tijelima.

Pekinška platforma za akciju navodi oblast „Žene i mediji“ kao jednu od 12 oblasti u kojima je potrebno obezbijediti odgovarajuću zastupljenost žena. Ovim dokumentom definiraju se koraci, koji imaju za cilj postizanje ravnopravne zastupljenosti spolova u medijima. Dosadašnja istraživanja i dostupni rezultati potvrđuju da se nedovoljna zastupljenost žena u političkom, privrednom i ostalim oblastima javnog života u Bosni i Hercegovini reflektira i na nedovoljnu zastupljenost u medijima i putem medija.

Ocjena stanja

Institucionalni mehanizmi za rodna pitanja redovno organiziraju i učestvuju u promotivnim aktivnostima i kampanjama za podizanje svijesti javnosti o značaju ravnopravnog učešća muškaraca i žena, dječaka i djevojčica u svim oblastima života. Podizanje svijesti javnosti provodi se putem medijskih kampanja obilježavanjem značajnih datuma, organiziranjem i učešćem na okruglim stolovima, organiziranjem konferencija i seminara za različite ciljne grupe. Promotivne aktivnosti u izvještajnom periodu uključivale su **obilježavanje značajnih datuma iz oblasti ljudskih prava i ravnopravnosti spolova, u okviru Sedmice ravnopravnosti spolova (Gender Week), međunarodne kampanje „16 dana aktivizma borbe protiv nasilja na osnovu spola“**, te ostalih značajnih datuma. Pošto su 2014. i 2016. bile i godine općih i lokalnih izbora, to je podrazumijevalo i dodatne aktivnosti vezane za promociju žena na mjestima donošenja odluka.

ARSMLJPIBiH je, u saradnji s Misijom OSCE-a u BiH, radio na promociji političkih stranaka koje su potpisale **Izjavu o opredijeljenosti za ravnopravnost spolova**, kao i na promociji ravnopravnog učešća kandidatkinja u medijskim sadržajima. GCFBiH je realizirao kampanju pod nazivom „**Jednaki u različitosti**“, a GCRS kampanju "**Biraj ravnopravno - Opći izbori u BiH 2014**" i „**Biraj ravnopravno**“ povodom **Lokalnih izbora 2016**, tokom kojih su izrađeni i distribuirani promotivni materijali (videoanimacija, USB, roll up, infografik poster i elektronska brošura), te posebni izvještaji o rezultatima i učešću žena u izbornom procesu.

Svake godine obilježavaju se sljedeći značajni datumi iz oblasti ravnopravnosti spolova:

- Sedmica ravnopravnosti spolova koja se tradicionalno obilježava u prvoj polovini marta (uključujući i 8. mart) s tradicionalno izrađenim zajedničkim kalendarom aktivnosti koji objedinjuje sve aktivnosti institucija, međunarodnih i domaćih nevladinih organizacija;
- „16 dana aktivizma protiv rodno zasnovanog nasilja“ u okviru Međunarodne kampanje tokom koje se realiziraju tematske kampanje „Život bez nasilja“ i „Bijela vrpca – Muško ne nasilju nad ženama, čime se iskazuje opredijeljenost za nultu toleranciju prema nasilju nad ženama“;
- Međunarodni dan djevojčica u informaciono-komunikacionim tehnologijama (IKT), zadnjeg četvrtka u aprilu;
- Međunarodni dan porodice, 15. maja;
- Međunarodni dan borbe protiv homofobije, 17. maja;
- Svjetski dan ženskog preduzetništva, 19. maja;
- Međunarodni dan žena na selu, 15. oktobra;
- Međunarodni dan muškaraca, 19. novembra;
- Međunarodni dan ljudskih prava, 10. decembra.

- GCRS svake godine obilježava „Sedmicu muškaraca, mladića i dječaka u Republici Srpskoj“, kako bi se posebno istakao značaj njihovog doprinosa u dostizanju rodne ravnopravnosti.

Jačanje saradnje s medijima bilo je izuzetno važno, imajući u vidu uticaj medija na izgradnju svijesti javnosti, što je bitan preuslov za ostvarivanje ravnopravnosti i punu primjenu standarda iz ove oblasti. Provođenje pomenutih promotivnih aktivnosti, kampanja i manifestacija doprinosilo je sistemskom uključivanju medija u rad institucionalnih mehanizama za rodna pitanja, te promociji njihovih rezultata. ARSMLJPIBiH i gender centri ostvarili su dobru saradnju s medijima s ciljem praćenja i promocije provedenih aktivnosti.

Na prijedlog MLJPIBiH, VMBiH je na 91. sjednici, održanoj 27.2.2017, usvojio **Akcionni plan za obrazovanje iz oblasti ljudskih prava za novinare i medijske profesionalce 2016 -2019**. Cilj ovog akcionog plana je kreiranje konkretnih mjera za unapređenje pristupa i prikazivanja marginaliziranih i manjinskih grupa u medijskom prostoru, te izrada smjernica za medijsko izvještavanje iz perspektive zaštite i promocije ljudskih prava, uključujući i ravnopravnost spolova.

ARSMLJPIBiH je u julu 2017. izradio **Preporuku u vezi s rodnim stereotipima i seksističkim stavovima i jezikom u medijima u BiH**, koju je dostavio medijima i objavio na svojoj veb-stranici (www.arsBiH.gov.ba). U pomenutoj preporuci, uz ostalo, ARSBiH je pozvao medije da razvojem svojih profesionalnih standarda ustanove mjere kojima bi se spriječila reprodukcija rodnih stereotipa i predrasuda u svom radu, da razvijaju svijest novinara i novinarki kako bi se dimenzija rodne ravnopravnosti uključila u novinarstvo i medije kao i da teže ka uravnoteženijem predstavljanju žena u medijima.

Na entitetskom nivou, GCRS i Fondacija “Lara” iz Bijeljine su, uz podršku Misije OSCE-a u BiH, 2014. godine izradili **Priručnik i preporuke za djelovanje: Rod i katastrofe – ka rodno odgovornom izvještavanju medija**. Priručnik sadrži rodno-osjetljivu analizu izvještavanja elektronskih i štampanih medija o poplavama iz maja 2014. godine i klizištima na odabranom uzorku medijskih izvještaja, kao i smjernice i preporuke za rodno odgovorno izvještavanje medija.

Primjer dobre i systemske saradnje je direktna uključenost medija u provođenje Strategije za prevenciju i borbu protiv nasilja u FBiH (2013-2017). Naime, predstavnica javnog servisa uključena je u rad Stručnog tima za provođenje ove strategije, a na nižim nivoima vlasti u radu koordinacionih tijela učestvuju predstavnici lokalnih medijskih kuća, što omogućava kontinuirano i adekvatno medijsko izvještavanje o ovoj problematici. Sastavni dio multisektorskih edukacija je i oblast medijskog izvještavanja.

Vijesti o aktivnostima ARSMLJPIBiH i gender centara, uključujući i promotivne, redovno se objavljuju i na njihovim internetskim stranicama, koje se ažuriraju u skladu s tehničkim mogućnostima i po potrebi unapređuju. **Porast broja posjeta veb-stranicama** ukazuje na povećan nivo informiranosti o pitanjima iz oblasti ravnopravnosti spolova, kako unutar institucija, tako i u široj javnosti u BiH.

Mjere

Osnovni cilj koji se želi postići predviđenim mjerama su **rodno osjetljivi (gender senzitivni) elektronski i pisani mediji na cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine**

- II.4.1. Podizanje svijesti javnosti obilježavanjem značajnih datuma iz oblasti ravnopravnosti spolova (sedmice ravnopravnosti spolova „Gender Week“, međunarodne kampanje „16 dana aktivizma borbe protiv nasilja na osnovu spola“, te ostalih značajnih datuma u oblasti ravnopravnosti spolova);
- II.4.2. Organiziranje promotivnih događaja, kampanja, konferencija, radionica, okruglih stolova, tematskih sjednica o ravnopravnosti spolova u različitim oblastima društvenog života, uključujući i izradu i distribuciju promotivnih i edukativnih materijala;
- II.4.3. Unapređenje i redovno ažuriranje sadržaja veb-stranica ARSMLJPIBiH, GCFBiH, GCRS;
- II.4.4. Podsticanje usvajanja i provođenja mjera, smjernica, pravila ponašanja ili drugih odredbi u okviru elektronskih i štampanih medija, koje uključuju eliminaciju diskriminacije na osnovu

spola i štetnih rodnih stereotipa u medijskim sadržajima, imajući u vidu uticaj medija na formiranje vrijednosnih sudova i ponašanja, potreba i interesa žena i muškaraca u svim fazama života;

II.4.5. Redovna procjena zastupljenosti žena na rukovodećim i upravnim nivoima te u tehničkim službama elektronskih i štampanih medija, javnih i privatnih, kao i u savjetodavnim, regulatornim i nadzornim tijelima unutar medijskih sektora;

II.4.6. Podsticanje i podrška proizvodnji medijskih sadržaja koji prikazuju žene i muškarce na ravnopravan i nestereotipan način, promoviraju njihov ravnopravan status i uloge u privatnoj i javnoj sferi, s punim poštivanjem njihovog ljudskog dostojanstva.

Nosioci odgovornosti: ARSMLJPIBiH, GCFBiH, GCRS, profesionalna udruženja novinara, regulatorna tijela za medije, medijske kuće

Rok za provođenje: 2018 - 2022.

II.5. Podrška institucionalnim i vaninstitucionalnim partnerima u procesu uključivanja principa ravnopravnosti spolova

Uvod

Uvođenje principa ravnopravnosti spolova u planove, programe i budžete institucija na svim nivoima vlasti u BiH uključivalo je, tokom provođenja GAP-a, kontinuirano jačanje kapaciteta institucija uz stručnu podršku ARSMLJPIBiH i gender centara. To je podrazumijevalo kontinuirane obuke državnih službenika, podršku u izradi gender analiza, inicijativa za usklađivanje propisa i uvođenje posebnih mjera za postizanje ravnopravnosti spolova, kao i podršku radu koordinacionih tijela uspostavljenih za praćenje važećih strategija i politika. ARSMLJPIBiH i entitetski gender centri pružali su podršku nadležnim institucijama i koordinirali provođenje važećih strategija, akcionih planova, te uvođenje posebnih akcija u područja kritična za unapređenje položaja žena i ravnopravnosti spolova.

U proteklom periodu najveći doprinos sistemskom uvođenju ravnopravnosti spolova u prioritetne oblasti društvenog djelovanja postignut je provođenjem FIGAP-a. **FIGAP** je uspostavljen potpisivanjem Sporazuma o zajedničkom finansiranju između VMBiH i grupe donatora krajem 2009. godine, čime su bila obezbijeđena značajna sredstva za provođenje GAP-a BiH do kraja 2016. godine. Provodili su ga direktno i administrirali ARSMLJPIBiH i entitetski gender centri, alocirajući veći dio budžetskih sredstava za programe i projekte institucija i nevladinih organizacija. Posebna pažnja posvećena je jačanju partnerstva i saradnje institucija i organizacija civilnog društva, kao vaninstitucionalnih partnera.

VMBiH je u aprilu 2016. godine usvojio **Informaciju o provođenju završne evaluacije FIGAP-a**, kojom je potvrđena njegova efikasnost i održivost sa aspekta ostvarenja postavljenih ciljeva i očekivanih rezultata, uz preporuke da se nastavi finansiranje. ARSMLJPIBiH je, u saradnji s entitetskim gender centrima, izradio **Prijedlog programa FIGAP-a II. (2017-2021)**. SIDA je izrazila spremnost da dalje finansira FIGAP II. U toku je procedura potpisivanja Sporazuma između MLJPIBiH i SIDA-e, čime su obezbijeđena značajna sredstva za finansiranje narednog GAP-a BiH za period od 2018. do 2022, uključujući podršku nadležnim institucionalnim kao i vaninstitucionalnim partnerima. U tom procesu ključnu ulogu imaju ARSMLJPIBiH, GCFBiH i GCRS, te mehanizmi saradnje između ovih institucija i drugih institucija na svim nivoima organizacije vlasti u BiH, kao i nevladinog sektora.

Ocjena stanja

U okviru provođenja GAP-a BiH institucionalni mehanizmi za rodna pitanja kontinuirano su pružali stručnu i konsultativnu podršku institucionalnim i vaninstitucionalnim partnerima u realizaciji programa i projekata **finansiranih iz sredstava FIGAP-a**, koji su imali za cilj uvođenje principa ravnopravnosti spolova u različite oblasti GAP-a BiH. Programi i projekti odnosili su se na oblasti sprečavanja nasilja u porodici, provođenje Rezolucije UN-a 1325, političku participaciju žena, rodno odgovorno budžetiranje, ekonomsko osnaživanje žena, podršku radu lokalnih organa vlasti na uvođenju standarda ravnopravnosti spolova, te druge specifične teme. Podržano je oko **70 projekata**

institucija i 80 projekata nevladinih organizacija provedenih u partnerstvu s institucijama na svim nivoima vlasti. Realizirano je više od 100 konsultacija i više od 500 obuka o temi ravnopravnosti spolova, koje su većinom uvrštene u redovne programe obuka koje se za različite ciljne grupe provode na nivou BiH i entiteta.

Edukacije o rodnoj ravnopravnosti, rodnoj senzibilizaciji, o standardima i instrumentima za primjenu ZoRS-a BiH, te edukacije o rodno odgovornom budžetiranju doprinijele su spremnosti u preduzimanju konkretnih mjera institucija koje sve više u svom redovnom radu planiraju, uvode, provode i prate programe i mjere usmjerene na unapređenje položaja žena i/ili ravnopravnost spolova. U skladu s ciljevima GAP-a BiH, kao i na osnovu obaveze koja proističe iz ZoRS-a BiH, zaživjela je praksa **donošnja internih akata (odluka, smjernica, preporuka) o uvođenju konkretnih mjera za postizanje ravnopravnosti spolova** u nadležnim institucijama. Ove interne akte usvojilo je više od 10 institucija i agencija na državnom nivou organizacije vlasti.

U skladu s ciljevima i prioritetnim oblastima iz GAP-a BiH, gender mehanizmi su kontinuirano podržavali proces uvođenja **rodno odgovornog budžetiranja (ROB) u budžetski sistem u BiH**, što predstavlja važan instrument, ali i praktičnu mjeru kojom se promovira i unapređuje ravnopravnost spolova. Osnovni cilj koji se želi postići pomenutim mjerama je da primjena standarda za ravnopravnost spolova postane dio redovnih programa i budžeta institucija. Na ovaj način osigurani su preduslovi da se primjenom programskog budžetiranja aspekt rodne ravnopravnosti uključi u cijeli budžetski proces u BiH.

Sve navedeno potvrđuje da je povećano **učešće i opredijeljenost nadležnih institucija za provođenje rodno osjetljivih politika i mjera**, ali i opredijeljenost organizacija civilnog društva da se usmjere ka prioritetima GAP-a BiH. Međutim, većina institucija i dalje zavisi od tehničke podrške ARS MLJPIBiH, GCFBiH i GCRS-a. Postojeće osnovne i napredne obuke državnih službenika o konceptu i obavezama iz oblasti ravnopravnosti spolova nisu dovoljne za adekvatno jačanje kapaciteta partnera, u skladu s planiranim očekivanim rezultatima.

S druge strane, ljudski i finansijski kapaciteti gender institucionalnih mehanizama su ograničeni i ne postoje indicije da će se u skorije vrijeme povećati redovna budžetska ulaganja u tu svrhu. Stoga se institucionalni mehanizmi za rodna pitanja značajno oslanjaju na međunarodnu podršku i ulažu napore u pronalaženje dodatnih donatorskih sredstava.

Podrška institucionalnim i vaninstitucionalnim partnerima predviđena je u okviru FIGAP-a II. i iz već pomenutog USAID-ovog granta od 750.000 američkih dolara za Projekat „Jačanje kapaciteta institucija za rješavanje rodno zasnovanog nasilja u BiH.

Mjere

Osnovni cilj koji se želi postići predviđenim mjerama je **da primjena standarda za ravnopravnost spolova postane dio redovnih programa i budžeta institucija, te uspostavljanje stvarnog partnerstva između institucija i nevladinih organizacija.**

- II.5.1. Osnovne i napredne obuke državnih službenika o konceptu ravnopravnosti spolova i obavezama prema domaćim i međunarodnim normativno-pravnim standardima za ravnopravnost spolova i druge obuke o primjeni ovih standarda prema potrebama ciljnih grupa;
- II.5.2. Koordinacija i podrška institucijama u donošenju programa mjera za uvođenje i primjenu standarda za ravnopravnost spolova, uključujući i uvođenje rodno odgovornog budžetiranja pri planiranju i izvršenju budžeta;
- II.5.3. Uspostavljanje drugih vidova formalne i neformalne saradnje sa institucijama vlasti u svim sektorima i na svim nivoima s ciljem razmjene informacija, planiranja i provođenja zajedničkih programa i aktivnosti, učešća (po pozivu) na konferencijama, okruglim stolovima, javnim raspravama, edukativnim i promotivnim događajima;

II.5.4. Dodjela sredstava, stručna podrška i praćenje provođenju projekata institucionalnih i vaninstitucionalnih partnera (nevladinih i drugih organizacija civilnog društva) na svim nivoima organizacije vlasti, koji se finansiraju iz donatorskih sredstava (FIGAP II).

Nosioći odgovornosti: ARSMLJPIBiH, GCFBiH, GCRS, agencije za državnu službu
Rok za provođenje: 2018 - 2022.

II.6. Praćenje i ocjena napretka u postizanju ravnopravnosti spolova

Uvod

Među najvažnijim instrumentima za efikasno planiranje, te provođenje i ocjenu učinaka mjera za unapređenje ravnopravnosti spolova su rodno odgovorna statistika, analize i istraživanja iz perspektive ravnopravnosti spolova u svim društvenim oblastima. S tim ciljem potrebno je podsticati daljnje unapređenje prikupljanja podataka razvrstanih po spolu u skladu s članom 22. Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH, te provođenje analiza i istraživanja u svim društvenim oblastima. Kvantitativne i kvalitativne analize i istraživanja predstavljaju osnovu za periodičnu procjenu i ocjenu stanja sa aspekta položaja žena i muškaraca, te efikasno planiranje i kreiranje politika zasnovano na stvarnim potrebama. U skladu sa ZoRS-om BiH, ARSMLJPIBiH i gender centri dužni su da analiziraju i prate primjenu ZoRS-a BiH, provođenje GAP-a BiH, te ukupno stanje ravnopravnosti spolova u BiH. Na osnovu prikupljenih podataka i analiza redovno se izrađuju izvještaji, mišljenja, sugestije i preporuke radi upućivanja nadležnim tijelima.

Ocjena stanja

Agencija i gender centri **redovno prikupljaju i analiziraju podatke** dostavljene od institucija, nevladinih i međunarodnih organizacija, u svrhu izrade redovnih izvještaja o stanju ravnopravnosti spolova u BiH, te primjene usvojenih strategija i akcionih planova. Ovi izvještaji upućuju se na razmatranje i usvajanje VMBiH i entitetskim vladama (**izvještaji o stanju spolova u BiH, izvještaji o provođenju GAP-a BiH, izvještaji o provođenju AP-a UNSCR 1325 u BiH, izvještaji o provođenju Okvirne strategije, izvještaji o primjeni entitetskih strategija prevencije i borbe protiv nasilja u porodici i dr.**).

Osim toga, izrađuju se i dostavljaju nadležnim tijelima posebne analize i izvještaji o primjeni aktuelnih sektorskih strategija i akcionih planova kao što su: **Informacija o preporukama za unapređenje položaja žena s invaliditetom u RS-u, Akcioni plan za unapređenje položaja žena na selu u Republici Srpskoj, Akcioni plan za uvođenje gender odgovornog budžetiranja u FBiH, Strateški plan za prevenciju nasilja u porodici za FBiH 2009-2010, te druge povremene analize i izvještaji na zahtjev nadležnih organa vlasti u BiH.**

Zajedničko provođenje FIGAP-a doprinijelo je unapređenju mehanizama izvještavanja i međusobnoj razmjeni informacija, iako ARSMLJPIBiH i gender centri imaju različite propisane forme godišnjeg izvještaja o radu koje dostavljaju VMBiH, odnosno entitetskim vladama. Međutim, zajedničko izvještavanje prema državnim strategijama, akcionim planovima, međunarodnim obavezama uglavnom je ujednačeno i sve više usmjereno na **rezultatsko izvještavanje i učinak provedenih aktivnosti.** U izvještajima koji se upućuju međunarodnim organizacijama navode se uporedni podaci za državni i entitetski nivo, u skladu s podacima koje prikupe i obrade ARSMLJPIBiH i entitetski gender centri.

Prikupljanje, obrada i publiciranje rodno razvrstanih statističkih podataka od ključne su važnosti za planiranje, provođenje i ocjenu učinka mjera za unapređenje ravnopravnosti spolova u svim društvenim oblastima. **Međutim, i dalje je evidentan nedostatak sektorskih statistika razvrstanih po spolu, te neujednačena metodologija prikupljanja podataka na nivou entiteta u pojedinim oblastima, što otežava agregiranje podataka za državu u cjelini.**

Agencija za statistiku BiH i entitetski zavodi za statistiku nastavili su praksu objavljivanja publikacije

“**Žene i muškarci**”. Publikacijom su obuhvaćeni podaci iz različitih statističkih i drugih oblasti, razvrstani po spolu, kao što su: stanovništvo, zdravstvo i mortalitet, obrazovanje, nauka i istraživanje, zaposlenost, socijalna zaštita, kriminalitet, politička vlast, javna uprava i nasilje nad ženama.

ARSMLJPIBiH je, u saradnji s Agencijom za statistiku BiH i Evropskim institutom za ravnopravnost spolova (EIGE), pokrenuo izradu **Indeksa rodne ravnopravnosti za BiH**, prema metodologiji EIGE-a, odnosno standardima EU. Indeks je prepoznat kao jedan od najvažnijih instrumenata za praćenje stanja rodne ravnopravnosti u zemlji, kao i za komparaciju s drugim zemljama članicama EU i regiona.

Anketa percepcije građana u BiH, koja se provodi svake godine u okviru USAID-ovog projekta „**MEASURE – BiH**“, na inicijativu i uz tehničku pomoć ARSMLJPIBiH, proširena je u dijelu pitanja koja se odnose na ravnopravnost spolova.²⁸

Istraživanje o rodnim nejednakostima u RS-u iz perspektive životnih tokova inicirao je 2016. godine GCRS, uz podršku UN Women. Istraživanje je provedeno s ciljem osiguranja kvalitetne evidencije o rodnim nejednakostima u različitim životnim fazama, koja treba da posluži kao empirijska osnova za efektivne politike rodne ravnopravnosti.

GCRS je, uz podršku Misije OSCE-a u BiH, proveo prvo **istraživanje o položaju i potrebama muškaraca u RS-u**, na reprezentativnom uzorku. Istraživanje je provedeno s namjerom da se ispitaju položaj, potrebe i uloge muškaraca u RS-u, kako bi se definirale preporuke, mjere i aktivnosti u budućem radu na unapređenju položaja muškaraca i dostizanju rodne ravnopravnosti u RS-u.

Razvojem partnerstva GCFBiH i nadležnih ministarstava u FBiH u prethodnom periodu provođenja GAP-a BiH su svi zakonom uspostavljeni sektorski registri i baze podataka u Federaciji BiH uređeni tako da omogućavaju izradu izvještaja s podacima razvrstanim prema spolu. Time je ostvarena pretpostavka za njihovo korištenje u procesu razvoja novih politika i praćenja efekata već postojećih, u skladu s važećim propisima kojima se uređuje proces izrade, donošenja i praćenja uticaja javnih politika, što uključuje i njihov uticaj na ravnopravnost spolova.

Mjere

- II.6.1. Provođenje ili pružanje podrške izradi kvantitativnih i kvalitativnih analiza i istraživanja o statusu spolova u Bosni i Hercegovini u različitim oblastima javnog i privatnog života, što je osnov za efikasno planiranje zasnovano na stvarnim potrebama, te ocjena uvođenja standarda ravnopravnosti spolova u zakone, strategije, politike i programe;
- II.6.2. Redovno izvještavanje o stanju ravnopravnosti spolova u BiH na osnovu izvještaja nadležnih institucija;
- II.6.3. Redovno izvještavanje o realizaciji sektorskih strategija i akcionih planova iz oblasti ravnopravnosti spolova na osnovu izvještaja nadležnih institucija.

Nosioci odgovornosti: ARSMLJPIBiH, GCFBiH, GCRS

Rok za provođenje: 2018-2022.

²⁸ Anketa percepcije građana, dostupna na: [http://www.measurebih.com/anketa-percepcija-gradjana-\(nscp-bih\)-3o3sizv](http://www.measurebih.com/anketa-percepcija-gradjana-(nscp-bih)-3o3sizv)

III. STRATEŠKI CILJ 3. Uspostavljanje i jačanje saradnje i partnerstva

Uvod

Budući da je ostvarivanje ravnopravnosti spolova zajednički cilj koji se tiče društva u cjelini, uspostavljanje i razvoj saradnje je ključna strategija za efikasno promoviranje i postizanje rezultata u oblasti ravnopravnosti spolova. Institucionalni mehanizmi za ravnopravnost spolova kontinuirano rade na uspostavljanju i jačanju formalnih i neformalnih vidova saradnje s drugim institucijama na svim nivoima organizacije vlasti, nevladinim i drugim organizacijama civilnog društva, akademskim i istraživačkim zajednicama, socijalnim partnerima i drugim relevantnim društvenim činiocima, uključujući i širu saradnju na regionalnom i međunarodnom nivou.

Saradnja s partnerima odvija se kroz multisektorski pristup, zavisno od nadležnosti i prioriteta, nekada na inicijativu ARSBIHMLJPI i entitetskih gender centara, nekada u formi zajedničkih aktivnosti, nekada na inicijativu institucionalnih ili vaninstitucionalnih partnera i međunarodnih organizacija. Ovim se osigurava participativni pristup i učešće svih, razmjena iskustava i dobrih praksi, što daje novi kvalitet radu na provođenju politika i strategija usmjerenih na unapređenje ravnopravnosti spolova.

Ojačana je regionalna saradnja sa zainteresiranim institucionalnim mehanizmima za rodna pitanja iz regije, kao i saradnja s međunarodnim organizacijama. Organizacije civilnog društva, socijalni partneri i akademska zajednica su ključni partneri u realizaciji programa, projekata i aktivnosti na unapređenju ravnopravnosti spolova.

Prioritetne oblasti u okviru strateškog cilja 3.

III.1. Saradnja na regionalnom i međunarodnom nivou

Uvod

Bosna i Hercegovina pokrenula je regionalnu saradnju u oblasti ravnopravnosti spolova potpisivanjem **Regionalne deklaracije o saradnji gender institucionalnih mehanizama Zapadnog Balkana 2005**, koja je 2013. godine proširena i na zemlje Mediterana (zemlje Sjeverne Afrike). Pozivajući se na Regionalnu deklaraciju, u julu 2014. godine potpisana je **Zajednička izjava o saradnji institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova zemalja Zapadnog Balkana**.

Regionalna saradnja dio je redovnih programa rada ARSMLJPIBiH. Tako je Bosna i Hercegovina stekla lidersku poziciju u regionu po pitanju ostvarivanja regionalne saradnje. Također, i ostale zemlje regiona svojim programima rada i budžetima posvećuju sve veću pažnju ovom vidu saradnje. Na taj način održava se kontinuitet redovnog sastajanja i razmjene informacija između zainteresiranih predstavnika i predstavnica zakonodavne i izvršne vlasti te nezavisnih tijela u BiH i zemalja regije razmjenom dobrih praksi, stručnih i finansijskih resursa.

Saradnja s međunarodnim organizacijama, kao što su: švedska SIDA, austrijska ADA, švicarski SDC, Ambasada Kraljevine Norveške u BiH, UN Women, UNDP, UNFPA, IOM, EUPM, NATO, OSCE i druge, ostvarena je provođenjem zajedničkih programa, projekata i aktivnosti koji su prilagođeni potrebama i prioritetima institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova i direktna su podrška provođenju GAP-a BiH, kao i sektorskih strategija i akcionih planova.

Ocjena stanja

U provođenju GAP-a BiH intenzivirana je saradnja s relevantnim institucionalnim akterima ravnopravnosti spolova na regionalnom nivou u realizaciji zajedničkih aktivnosti. Saradnja se razvijala u okviru brojnih regionalnih i međunarodnih događaja, na kojima su ujedno **promovirane dobre prakse BiH** na uvođenju i primjeni međunarodnih standarda za ravnopravnost spolova u različitim oblastima, posebno provođenjem UNSCR-a 1325 „Žene, mir i sigurnost“ i Konvencije Vijeća Evrope o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulske konvencije).

U periodu od 2013. do 2017. održavani su regionalni sastanci i konferencije u Sarajevu, Banjoj Luci, Zagrebu i Beogradu radi planiranja zajedničkih regionalnih inicijativa i aktivnosti. Kontinuitet regionalne saradnje učvrstio je postojanje **Regionalnog koordinacionog tijela**, uz čiju podršku je formirana **Regionalna mreža nevladinih organizacija „Balkanska regija“** s kojom je potpisan **Memorandum o saradnji** i koja sve više preuzima ulogu sekretarijata regionalnog koordinacionog tijela.

Dosadašnja regionalna saradnja, zajednički projekti, aktivnosti i inicijative pokazali su se veoma korisnim i od **zajedničkog interesa za sve zemlje u regiji**. Međutim, potrebno je ostvariti kontinuiran protok informacija, razmjenu iskustava i dobrih praksi, razmjenu i korištenje znanja stručnjaka i stručnjakinja iz oblasti ravnopravnosti spolova i ljudskih prava, iniciranje bilateralnih i multilateralnih sporazuma i projekata u vezi s ravnopravnošću spolova, pogotovo u kontekstu razvijanja zajedničkih projekata prekogranične saradnje u okviru fondova EU. Postoji potreba i zajednički interes za formalnim uspostavljanjem regionalnog koordinacionog tijela koje će biti nadležno za planiranje, realizaciju, praćenje, izvještavanje i evaluaciju svih zajedničkih regionalnih projekata i aktivnosti.

ARSMLJPIBiH je tokom provođenja GAP-a BiH za period od 2013. do 2017. kontinuirano sarađivao s međunarodnim partnerima s ciljem bolje koordinacije i usmjeravanja realizacije projekata međunarodnih donatora na aktuelne strategije i akcione planove u oblasti ravnopravnosti spolova. S tim ciljem inicirana je uspostava **mehanizma za redovnu koordinaciju relevantnih predstavnika međunarodne zajednice i partnera u oblasti ravnopravnosti spolova**. Tokom 2016. godine održana su dva koordinacijska sastanka međunarodne zajednice na kojima je učestvovalo više od 40 predstavnika stranih ambasada u Bosni i Hercegovini i vodećih međunarodnih organizacija. Ove aktivnosti doprinijele su boljoj sinhronizaciji aktivnosti i otklanjanju preklapanja u zajedničkim naporima u ovoj oblasti, kao i konkretnom obezbjeđivanju donatorskih sredstava za podršku realizaciji GAP-a BiH kroz nastavak FIGAP-a.

ARSBiH, GCRS i GCFBiH su koordinirali i realizirali, ili je u toku provođenje, niz zajedničkih inicijativa, programa, projekata i aktivnosti u saradnji i uz podršku međunarodnih organizacija, a posebno UN Women, USAID-a, OSCE-a, SIDA-e i Ambasade Kraljevine Norveške koji su se uglavnom odnosili na podršku primjeni Rezolucije UN-a 1325 na lokalnom nivou, borbi protiv rodno zasnovanog nasilja, uvođenju rodno odgovornog budžetiranja, ekonomskom osnaživanju žena žrtava rata, unapređenju položaja žena na selu, te jačanju uloge žena u politici i odlučivanju.

Posebno je važno istaći spremnost švedske SIDA-e **za daljnje finansiranje Prijedloga FIGAP-a II. (2017-2021)**, koji su izradili ARSBiH, MLJPIBiH i entitetski gender centri. Na taj način osigurana su sredstva u iznosu od 2,9 mil. KM za podršku realizaciji narednog GAP-a BiH u periodu od 2018. do 2022. Nadalje, Ambasada Kraljevine Norveške je tokom 2017. godine potpisala Sporazum sa ARSMLJPIBiH za podršku **unapređenju sigurnosti žena i odgovora na rodno zasnovanu diskriminaciju i nasilje u BiH**, u vrijednosti od 185.000 KM.

Mjere

Cilj koji se želi postići predviđenim mjerama je **daljnje unapređenje regionalne i međunarodne saradnje i koordinacije u provođenju programa, projekata i aktivnosti na unapređenju ravnopravnosti spolova**.

- III.1.1. Jačanje saradnje institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova na regionalnom nivou, uključujući razvijanje regionalnih politika i programa za unapređenje ravnopravnosti spolova, kao i međusobnu razmjenu iskustava i najboljih praksi organiziranjem regionalnih sastanaka, konferencija i studijskih posjeta;
- III.1.2. Saradnja s međunarodnim organizacijama kroz razmjenu informacija i koordinaciju donatorske pomoći, planiranje i provođenje zajedničkih programa, projekata i aktivnosti, učešće (po pozivu) na konferencijama, okruglim stolovima, edukativnim i promotivnim događajima.

Nosioci odgovornosti: ARSMLJPIBiH, GCFBiH, GCRS
Rok za provođenje: 2018 - 2022.

III.2. Saradnja s organizacijama civilnog društva, socijalnim partnerima, akademskom zajednicom

Uvod

Institucionalni mehanizmi za rodna pitanja prepoznaju organizacije civilnog društva, socijalne partnere i akademsku zajednicu kao svoje stvarne partnere u ostvarivanju ravnopravnosti spolova u BiH, te su uloženi značajni naponi s ciljem unapređenja modela saradnje s nevladinim i drugim organizacijama civilnog društva. Ova saradnja posebno je intenzivirana u realizaciji aktivnosti u oblastima: nasilje u porodici, sigurnost, zdravlje, obrazovanje, rodno osjetljivo budžetiranje i dr., u skladu s prioritetima GAP-a BiH i sektorskih strategija i akcionih planova. Partnerstvo je dijelom ojačano realizacijom projekata podržanih iz sredstava FIGAP-a, zatim potpisivanjem memoranduma o razumijevanju, kao i sporazuma o saradnji s nevladinim organizacijama.

Ocjena stanja

Memorandum o razumijevanju između KO za praćenje provođenja AP-a za primjenu UNSCR 1325 u BiH i 17 nevladinih organizacija predstavlja platformu za jačanje održive saradnje i razmjene informacija između relevantnih institucija i ključnih NVO-a koji se bave pitanjima žena, mira i sigurnosti. Dvije predstavnice ove grupe NVO-a ujedno su članice KO institucija za praćenje provođenja AP-a UNSCR 1325. Na taj način je osiguran bolji mehanizam koordinacije i učešća NVO-a u procesima godišnjeg planiranja i izvještavanja o provođenju AP-a UNSCR 1325.

Da bi osigurao konsultacije i ojačao saradnju i strateško partnerstvo s nevladinim organizacijama u provođenju Istanbulske konvencije i **Okvirne strategije za provođenje Istanbulske konvencije u BiH 2015 - 2018**, ARSMLJPIBiH je u decembru 2015. godine potpisao **Sporazum o saradnji sa Sigurnom mrežom**, koju čine 22 nevladine organizacije s teritorije BiH, uključujući sve sigurne kuće u BiH. Nvladine organizacije su strateški partneri u provođenju ove strategije i imaju važnu ulogu u prevenciji i zaštiti žrtava rodno zasnovanog nasilja, te promotivnim aktivnostima i kampanjama s jasnim porukama o zaustavljanju nasilja.

Predstavica Sigurne mreže uključena je u rad Stručnog tima za izradu i praćenje provođenja Strategije za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici u Federaciji BiH (2013-2017). Na taj način osigurana je kontinuirana saradnja kako u planiranju, tako i u realizaciji zajedničkih i sveobuhvatnih aktivnosti u ovoj oblasti. Posebna saradnja ostvarena je i u okviru realizacije SOS linije 1265.

Pored kontinuirane i sistemske saradnje u okviru pomenutih memoranduma i sporazuma s nevladinim sektorom, saradnja se ogledala i u **provođenju projekata koje su finansirali ARSMLJPIBiH i entitetski gender centri iz sredstava FIGAP-a**. U periodu od 2013. do 2015. podržano je 37 projekata nevladinih organizacija koji su se odnosili na prioritete oblasti GAP-a BiH, odnosno FIGAP-a.

Tokom 2017. godine realizirani su projekti nevladinih organizacija finansirani iz grantova koji su obezbijeđeni iz redovnih budžetskih sredstava ARSMLJPIBiH za „**Podršku izgradnji partnerstva između NVO-a i nadležnih institucija za provođenje Istanbulske konvencije**“ u ukupnom iznosu od 44.000 KM. Projekti su realizirani s ciljem da doprinesu efikasnijoj prevenciji i zaštiti žrtava rodno zasnovanog nasilja s posebnim naglaskom na podršku ranjivim kategorijama društva.

Održiva i konstruktivna saradnja ostvarena je s nekoliko NVO-a koje su u kontinuiranoj komunikaciji sa ARSMLJPIBiH, GCRS-om, GCFBiH i drugim institucijama. Jedan od pozitivnih primjera je saradnja gender institucionalnih mehanizama sa Sarajevskim otvorenim centrom u provođenju zajedničkih aktivnosti na unapređenju prava LGBTI osoba u BiH. Međutim, s određenim brojem NVO-a nije moguće uspostaviti održivo partnerstvo. Razlog tome leži u činjenici da mnoge „*donor-driven*“ organizacije vide gender institucionalne mehanizme kao konkurente u mobiliziranju donatorskih sredstava, a ne kao moguće partnere u postizanju istog cilja razmjenom stručnih i finansijskih resursa. Izvještaji u sjeni ukazuju na to da NVO-i, zbog nedovoljnog poznavanja funkcioniranja javne uprave, nekada imaju očekivanja od institucija koja nije moguće ispuniti. To često dovodi do

neopravdanih kritika, bez ponuđenih rješenja, što otežava saradnju i kvalitetnu razmjenu međusobnih znanja, vještina i resursa.

Mjere

Cilj koji se želi postići predviđenim mjerama je **unapređenje saradnje i uspostavljanje stvarnog partnerstva s nevladinim i drugim organizacijama civilnog društva.**

- III.2.1. Jačanje saradnje s nevladinim organizacijama, planiranje i provođenje zajedničkih projekata i aktivnosti, učešće (po pozivu) na konferencijama, okruglim stolovima, javnim raspravama, edukativnim i promotivnim događajima;
- III.2.2. Unapređenje redovne formalne i neformalne saradnje s drugim organizacijama civilnog društva, uključujući medijske organizacije, socijalne partnere, istraživačke i akademske institucije, profesionalne organizacije i specifične interesne grupe radi podizanja nivoa svijesti o ravnopravnosti spolova.

Nosioci odgovornosti: ARSMLJPIBiH, GCFBiH, GCRS, organizacije civilnog društva, socijalni partneri, akademska zajednica.

Rok za provođenje: 2018 - 2022.